

Ж. В. Сімонишина, В. О. Рибалко

**ПІДСТАВИ
ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
СУДДІВ**

Практичний посібник
для дисциплінарних інспекторів

Видавець Вікторія Кундельська
Київ – Львів
2023

Рецензенти:

Юрій Назар, доктор юридичних наук, професор, директор Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції (Львівський державний університет внутрішніх справ);

Ольга Скочиляс-Павлів, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права (Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка»).

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 28 квітня 2023 р.)*

Сімонишина Ж. В., Рибалко В. О.

С 41 Підстави дисциплінарної відповідальності суддів : практичний посібник для дисциплінарних інспекторів. / Ж. В. Сімонишина, В. О. Рибалко. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 148 с.
ISBN 978-617-8116-16-3

Книга просто і лаконічно пояснює, за що судді несуть дисциплінарну відповідальність. Вона написана на основі конкретних прикладів з дисциплінарної практики. Стило описано дисциплінарні правопорушення та їх правову оцінку.

Перелік прикладів, коли судді були притягнуті до відповідальності, у розрізі підстав дисциплінарної відповідальності допоможе зорієнтуватися, чи є в поведінці судді ознаки дисциплінарного проступку.

Посібник буде корисним не лише дисциплінарним інспекторам та суддям, але і скаржникам, оскільки допоможе зрозуміти, які саме порушення є перспективними з точки зору оскарження поведінки судді у Вищій раді правосуддя.

The textbook simply and concisely explains what judges bear the disciplinary responsibility for. It is written on the basis of specific examples from the disciplinary practice. The disciplinary infractions and their legal assessment are briefly described.

A list of examples, when judges were brought to justice in terms of grounds for disciplinary responsibility, will help to find out whether the judge's behavior is a sign of disciplinary infraction.

The manual will be useful not only to disciplinary inspectors and judges, but also to complainants, since it will help to understand which infractions are promising in terms of appealing the misconduct of a judge in the High Council of Justice.

УДК 343.162.2

ЗМІСТ

Передмова.....	7
Розділ 1. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності суддів за законодавством країн Європейського Союзу	13
Розділ 2. Підстави дисциплінарної відповідальності суддів в Україні.....	32
2.1. Незаконна відмова в доступі до правосуддя (зокрема, незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) (<i>підпункт а</i>)	39
2.2. Істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (<i>підпункт а</i>).....	44
2.3. Істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду (<i>підпункт а</i>)	51
2.4. Незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору (<i>підпункт б</i>)	54
2.5. Порушення суддею засад гласності та відкритості судового процесу (<i>підпункт в</i>)	59
2.6. Порушення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (<i>підпункт г</i>)	62
2.7. Незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу (<i>підпункт г</i>).....	67
2.8. Порушення правил щодо відводу (самовідводу) (<i>підпункт д</i>)	69

- 2.9. Безпідставне затягування розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвочасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень (пункт 2)..... 72
- 2.10. Допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу (пункт 3) 80
- 2.11. Умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків (пункт 4) 88
- 2.12. Розголошення суддею таємниці, яка охороняється законом, зокрема таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні (пункт 5) 107
- 2.13. Неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок (пункт 6)..... 108

2.14. Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом) (пункт 7)	111
2.15. Втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями (пункт 8)	113
2.16. Неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції (пункт 9)	115
2.17. Зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством (пункт 10)	117
2.18. Використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку (пункт 11)	121
2.19. Допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна (пункт 12).....	122
2.20. Ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, у тому числі недодержання встановлених законом строків надання інформації (пункт 13).....	124

2.21. Непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання (пункт 14).....	125
2.22. Визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом (пункт 15).....	127
2.23. Неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом (пункт 16).....	130
2.24. Подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей (пункт 17).....	132
2.25. Неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом (пункт 18).....	134
2.26. Декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді (пункт 19).....	136
Висновки	140
Список використаних джерел	142

ПЕРЕДМОВА

*І як бажаєте, щоб вам люди чинили,
так само чиніть їм і ви.*

Лк 6:31; Мт 7:12

Епіграф до цієї публікації вибрано не випадково. Результати опитування та коментарі суддів у межах проведеного Громадською організацією «Центр демократії та верховенства права» дослідження свідчать, що саме за таким принципом судді вважають правильним застосування інституту дисциплінарної відповідальності. Для суддів важливо бути впевненими, що їх не притягнуть до відповідальності за формальні порушення. Водночас є розуміння необхідності звільнення з судової системи тих суддів, які вчиняють умисні порушення та допускають вчинки, негідні посади судді¹.

Які порушення судді повинні бути дисциплінарно-караними, а за які має наступати кримінальна відповідальність? Чому в Україні до дисциплінарної відповідальності щороку притягують у десятки разів більшу кількість суддів, ніж у країнах Європи²? Чи може держава вимагати від судді відшкодування заподіяної ним шкоди у тих випадках, коли його притягнуто до дисциплінарної або кримінальної відповідальності? Чи можна в порядку регресу стягнути з суддів кошти, які наша держава щороку сплачує за рішеннями Європейського суду з прав людини, якими встановлено порушення права на справедливий суд? Чи може дисциплінарний орган на стадії попередньої перевірки встанов-

¹ Дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя і судова практика в дисциплінарних справах стосовно суддів в 2019–2020 роках. Аналітичний звіт з рекомендаціями за результатами моніторингу. Громадська організація «Центр демократії та верховенства права». С. 17.

² Мірошниченко А. М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів): науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 120 с.

лювати відсутність дисциплінарного проступку (констатувати про відсутність грубої недбалості, наявність простої суддівської помилки, інших об'єктивних і суб'єктивних ознак дисциплінарного проступку), чи такі обставини можна встановлювати лише під час розгляду дисциплінарної справи по суті? Чи повинен дисциплінарний орган під час прийняття своїх рішень брати до уваги судові рішення судів вищих інстанцій по суті справи? Чи може ч. 6 ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (якщо у скарзі немає відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку) бути самостійною підставою для відмови у відкритті дисциплінарної справи? Чи може неправильне визначення підпункту або пункту ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стати підставою для скасування рішення дисциплінарного органу? Як співвідносяться між собою склади дисциплінарних проступків, що мають спільні ознаки (у яких випадках наявна конкуренція, а у яких скоєне потрібно кваліфікувати за сукупністю дисциплінарних проступків)? Чим відрізняється «груба недбалість» від «недбалості»? Що слід розуміти під «простою суддівською помилкою» як підставою для звільнення судді від дисциплінарної відповідальності? Чи може суддя бути підданий дисциплінарній відповідальності за те, що він відійшов від пануючих у судовій практиці підходів? Чи має право Вища рада правосуддя констатувати «суддівську помилку» у провадженні, яке ще триває? Чи може Вища рада правосуддя назвати судові рішення «помилковим», якщо таке не було скасовано судом вищої інстанції? У яких випадках скасування судового рішення може свідчити про дисциплінарний проступок у діях судді? Чи потрібно для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за «порушення прав людини і основоположних свобод», щоб таке порушення спочатку визнав Європейський суд з прав людини? Як співвідносяться між собою «порушення прав людини і основоположних свобод» і «інше грубе порушення закону»? Чи можна притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності за порушення ним під час здійснення правосуддя норм матеріального права, чи це повинні бути винятково процесуальні

порушення? Якими критеріями повинна керуватися Вища рада правосуддя, застосовуючи оцінні поняття *«істотне порушення норм процесуального права»*, *«поведінка, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя»*, *«грубе порушення закону»*, *«істотні негативні наслідки»*, *«істотний дисциплінарний проступок»*, *«грубе чи систематичне нехтування обов'язками судді»*, *«недобросовісна поведінка судді»*? Як співвідносяться між собою оцінні поняття *«істотне порушення норм процесуального права»*, яке тягне за собою лише скасування рішення суду, від такого ж оцінного поняття як підстави дисциплінарної відповідальності судді? Чи вправі Вища рада правосуддя оцінювати правильність застосування суддею норм процесуального права, чому така оцінка не вважається оцінкою законності судового рішення? Які є розбіжності у практиці Вищої ради правосуддя та Великої Палати Верховного Суду? Чи потребують підстави дисциплінарної відповідальності конкретизації на законодавчому рівні? Чи потрібно вводити судовий збір за подання скарг, чи сприятиме це зменшенню кількості заздалегідь необґрунтованих скарг, економії державних коштів на їх перевірку, збільшенню відсоткового співвідношення скарг, які призводять до покарання судді?

Вищезазначені питання є лише невеликим переліком тих питань, дискусії щодо яких призводять до різної дисциплінарної практики. Основною ж причиною різної кваліфікації схожих порушень суддів, на нашу думку, є велика кількість оцінних понять серед підстав дисциплінарної відповідальності. До такого ж висновку дійшли науковці, що займалися аналізом ухвалених в 2019–2020 роках рішень Вищої ради правосуддя і судових рішень за результатами їх оскарження, проведеного Громадською організацією «Центр демократії та верховенства права» за підтримки USAID в рамках програми «Нове правосуддя»³.

³ Дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя і судова практика в дисциплінарних справах стосовно суддів в 2019–2020 роках. Аналітичний звіт з рекомендаціями за результатами моніторингу. Автор Громадська організація «Центр демократії та верховенства права». Публікація здійснена за підтримки USAID в рамках програми «Нове правосуддя». С. 74–75.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що правова визначеність тісно пов'язана із сталою і послідовною практикою. Якщо є стала послідовна практика, навіть якщо норма є достатньо абстрактною і на перший погляд незрозумілою, то аналіз, висвітлення, доступність практики її застосування свідчатимуть про дотримання принципу юридичної визначеності.

На тому, що правову визначеність підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності можна удосконалити не лише завдяки внесенню змін до законодавства, звертають увагу і експерти Ради Європи. За слушними зауваженнями міжнародних експертів, незважаючи на наявність на сайті Вищої ради правосуддя загальнодоступного реєстру з рішеннями у дисциплінарних справах, такі рішення часто є дуже великими, інколи понад 100 аркушів, що суттєво ускладнює їх вивчення та робить неможливим швидкий пошук інформації щодо опису діянь, за вчинення яких до судді було застосовано дисциплінарне стягнення. Експерти рекомендують на сайті Вищої ради правосуддя у реєстрі її актів зробити доступним функціонал щодо фільтрації рішень за підставами дисциплінарної відповідальності⁴. На нашу думку, з наведенням курсора на рішення мало би відкриватися «вікно», яке у двох-трьох реченнях описує суть суддівського проступку.

Ця книжка і те, як у ній описані рішення, може мати практичне значення в удосконаленні сайту Вищої ради правосуддя і бути використана як взірець для стислого опису рішень у дисциплінарних справах. Фільтри пошуку рішень (підстави для їх класифікації) можна зробити так, як це зроблено на сайті організації DEJURE⁵. Посібник є закликом для інших гілок

⁴ Дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя і судова практика в дисциплінарних справах стосовно суддів в 2019–2020 роках. Аналітичний звіт з рекомендаціями за результатами моніторингу. Автор Громадська організація «Центр демократії та верховенства права». Публікація здійснена за підтримки USAID в рамках програми «Нове правосуддя». С. 74–75.

⁵ <https://dccp.org.ua/>

влади та громадськості вести кваліфікований діалог у питаннях дисциплінарної відповідальності суддів і не вдаватися до голослівних висловлювань. У межах цієї публікації ми не ставили собі завданням дати відповіді на всі дискусійні питання дисциплінарної відповідальності суддів, узагальнити типові порушення, які були підставами для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, розробити рекомендації щодо удосконалення дисциплінарної практики, описати сталі правові позиції дисциплінарної відповідальності суддів, запропонувати нову редакцію ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Такі завдання становлять перспективу подальших наукових досліджень. У цьому дослідженні на основі конкретних прикладів, зокрема з практики Великої Палати Верховного Суду, ставимо собі за мету зрозуміло пояснити, за що судді несуть дисциплінарну відповідальність.

Розділ 1

Правове регулювання дисциплінарної відповідальності суддів за законодавством країн Європейського Союзу

Консультативна рада європейських суддів зазначає, що не варто на європейському рівні намагатися точно визначити природу всіх видів порушень, які можуть призводити до дисциплінарного провадження та застосування санкцій щодо суддів⁶. Така конкретизація підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності повинна бути здійснена на національному рівні кожною із держав самостійно.

Підстави дисциплінарної відповідальності суддів у законодавстві країн Європейського Союзу врегульовані по-різному. Наприклад, у Швеції такі підстави визначено в досить загальних рисах (у разі виявлення повного або неодноразового ігнорування суддею службових обов'язків можуть зробити висновок про непридатність судді щодо посади, яку він обіймає). В Іспанії та Словенії визначено перелік дисциплінарних проступків, за які суддів можуть притягнути до відповідальності⁷.

Проаналізувавши зміст законодавств країн Європейського Союзу, В.В. Паришкура наводить такі підстави, за наявності яких суддю можуть притягнути до дисциплінарної відповідальності або звільнити з посади:

- порушення обов'язків судді чи недобросовісне їх виконання (Франція, Литва, Бельгія, Німеччина, Італія, Польща, Словенія);
- недотримання суддівської етики (Литва, Кіпр, Естонія, Італія);
- недотримання процесуального законодавства (Естонія, Словенія);

— вчинення дій, які негативно впливають на звання судді або завдають шкоди інтересам правосуддя (Франція, Литва, Польща);

— недотримання обмежень, визначених для судді (Литва);

— скоєння адміністративних правопорушень (Литва);

— недотримання вимог чинного законодавства (Польща);

— виявлення недбалості, нездатність виконувати професійні обов'язки (Мальта)⁸.

Законодавство деяких країн (зокрема, Німеччини, Франції, Португалії) не визначило конкретний перелік підстав або окремих складів правопорушень. Дисциплінарна відповідальність суддів визначається порушенням обов'язків судді, які встановлені як в окремому спеціальному законі (зокрема, у Франції), так і в тих законах, які регулюють питання статусу суддів та їхньої відповідальності (зокрема, у таких країнах, як Німеччина, Португалія)⁹.

У законодавстві Литви окремою нормою передбачено такі підстави для дисциплінарної відповідальності суддів:

— вчинення дії, що дискредитує (принижує) посаду судді;

— порушення інших вимог Кодексу етики суддів;

— невиконання визначених законом вимог щодо несумісності трудової і політичної діяльності судді¹⁰.

⁸ Бондарчук Р.А. Зарубіжний досвід реалізації процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та напрями його впровадження в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. – № 51. – С.62.; Квасневська Н.Д. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність суддів за неправосудність. Судова Апеляція. 2009. № 2 (15). С. 90–98; Паришкура В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського союзу: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Харків, 2017. С. 19–20.

⁹ Паришкура В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Харків, 2017. С. 36.

¹⁰ Іщенко О., Самофал І. Особливості правового регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності в Литовській Республіці. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 165.

У деяких країнах на рівні закону чи правозастосовчої практики дисциплінарні правопорушення диференціюють — від незначних до найбільш великих. Відповідно до кожної категорії проступків визначена певна санкція (зокрема, в Іспанії)¹¹.

Ініціювати дисциплінарне провадження щодо суддів у Литві можуть як громадяни, так і такі посадові особи, як, зокрема, прокурор, голова суду та інші. В Естонії такі повноваження має омбудсмен¹². У більшості країн немає певних обмежень щодо того, які конкретно особи мають право подати скаргу на суддю.

Зауважимо, що наявна практика попередньої перевірки відомостей, які зазначають зацікавлені особи у дисциплінарній скарзі. Зокрема, у Франції, Німеччині, Італії таку перевірку здійснюють підрозділи Міністерства юстиції, в Іспанії — органи суддівського самоврядування, у Франції, Німеччині, Італії — голови судів, в Австрії — дисциплінарні суди.

Як свідчить досвід європейських країн, розгляд дисциплінарної справи відбувається відповідно до двох основних моделей:

– перша модель — ґрунтується на засадах самоконтролю судової влади, всі питання стосовно суддів розглядає незалежний судовий орган (дисциплінарний суд), зокрема, у таких країнах, як Австрія, Німеччина, Польща, Чехія, або його аналог, зокрема в Іспанії;

– друга модель — передбачає створення змішаного органу, зокрема у Франції, Італії, Португалії¹³.

Склад органів, які можуть накладати санкції на суддів, досить однорідний. Здебільшого такі компетенції має Судова рада або дисциплінарний суд.

¹¹ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бондарчук Руслан Анатолійович; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2021. – С. 76.

¹² Міжнародні стандарти у сфері етики та поведінки суддів. *Юридичний журнал*. 2010. № 10. С. 109.

¹³ Погорецький М.А., Польовий О.Л., Яновська О.Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 208.

В Естонії цю компетенцію відповідно виконують вищестоящі суди та спеціальний дисциплінарний орган. У Латвії також діє спеціальний дисциплінарний орган. У Німеччині стосовно дисциплінарних справ суддів функціонують Федеральний суд у справах суддівської служби та земельні суди у справах суддівської служби¹⁴. У Франції та Португалії функціонує єдиний вищий конституційний орган — Вища рада магістратури. До її обов'язків належить притягнення суддів до юридичної відповідальності, а також інші повноваження, що пов'язані з кар'єрою судді та його навчанням. А у Литві функціонує Комісія із суддівської етики та дисципліни, а також Суд суддівської честі. Якщо Комісія із суддівської етики та дисципліни вирішує питання порушення дисциплінарних справ відносно суддів, то Суд суддівської честі безпосередньо розглядає такі справи та застосовує до суддів дисциплінарні стягнення¹⁵.

В Іспанії дисциплінарний орган для суддів і магістратів — Генеральна рада судової влади. Відповідно до Основного закону про судову владу (ст. 42.3) Дисциплінарний комітет Генеральної ради судової влади може застосовувати дисциплінарні санкції лише у тих випадках, якщо наявна злісна неправомірна поведінка. Інші дисциплінарні питання, що стосуються суддів і магістратів, входять до компетенції голів Верховного суду, Державного трибуналу та Вищого суду правосуддя¹⁶.

В Італії Вища рада магістратури має повноваження притягувати до дисциплінарної відповідальності магістратів. Рішення щодо застосування до магістратів будь-якого виду дисциплінарного покарання можуть бути оскаржені до Верховного касаційного суду. Такі питання Верховний касаційний суд розглядає у загальному засіданні відділень. Для проведення дисциплінар-

¹⁴ Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посіб.: у 3 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 77–78.

¹⁵ The Law on Courts of the Republic of Lithuania. URL: http://www.teismai.lt/en/courts/legal_acts.

¹⁶ Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович. Львів: Вид-во БФ «Медицина і право», 2020. С. 63–69.

ного провадження щодо суддів формують дисциплінарне відділення, що налічує 15 осіб¹⁷.

В апеляційних судах Австрії (Вищі земельні суди) діє сенат для дисциплінарного провадження. Під час розгляду справ щодо суддів і суддів-стажистів сенат засідає у складі п'яти суддів. Дисциплінарне провадження щодо членів Верховної судової палати здійснює дисциплінарний сенат Верховної судової палати Австрії¹⁸.

У Бельгії діє Національна дисциплінарна рада, яка має право розслідувати факти, що можуть потягнути притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та накладення дисциплінарного стягнення (також Національна дисциплінарна рада може надавати висновки з питань накладення дисциплінарного стягнення). У Греції дисциплінарними повноваженнями щодо суддів наділена Вища дисциплінарна рада, а дисциплінарні позови порушує міністр юстиції¹⁹.

Загальні положення про відповідальність професійних суддів у Німеччині наведено в Законі про суддів. Зокрема, згідно з цим законом (п. 1 § 26) судді підлягають службовому нагляду. Зауваження і попередження розглядають як заходи нагляду. Їх не розглядають як дисциплінарні заходи, оскільки вони не передбачають провини судді. У більшості випадків нагляд пов'язаний із таким порушенням, як затягування розгляду справи²⁰.

Службовий нагляд може здійснювати голова суду. Зокрема, у цій країні голова суду може ініціювати питання щодо дисциплі-

¹⁷ Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович. Львів: Вид-во БФ «Медицина і право», 2020. С. 63–69.

¹⁸ Шишкін В. І. Судові системи країн світу: навч. посіб.: у 3 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 293–295.

¹⁹ Бондарчук Р. А. Зарубіжний досвід реалізації процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та напрями його впровадження в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. – № 51. – С. 63.

²⁰ Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2011. С. 246.

нарної відповідальності судді, розглядати дисциплінарну справу відносно судді та оголошувати догану. Зауважимо, що голова суду щодо судді може застосовувати лише це одне дисциплінарне стягнення. Якщо до суду надходить офіційна скарга чи заява від громадян, то її перевіряють. Перевірку здійснює відповідна уповноважена посадова особа, яку призначає голова суду. Статус особи, яка перевіряє, не нижчий, ніж статус судді, дії якого перевіряються. На підставі проведеної перевірки особа, яка перевіряла, пише звіт і подає голові суду. За результатами розгляду звіту голова суду може винести судді догану. Про застосування до судді догани повідомляють відповідний дисциплінарний суд. А інші дисциплінарні стягнення, зокрема, грошовий штраф, зниження заробітної плати, переведення, звільнення з посади, проводять на підставі подання Міністерства юстиції²¹.

Дисциплінарний суд Федерації — найвища інстанція у системі дисциплінарних судів. Голову та членів суду, а також їхніх заступників визначає Президія Федеральної судової палати терміном на 5 років. Зазначимо, що щодо підстав дисциплінарної відповідальності суддів, то Закон про суддів не містить визначення дисциплінарного проступку. У ньому наведено «відсилочні норми», які подано у Федеральному Законі про статус державних службовців. Відповідно до цього закону предметом дисциплінарного провадження є дисциплінарний проступок, що полягає у тому, що суддя, як і будь-який державний службовець, порушив свої обов'язки²².

У законодавстві про суддів не визначено конкретного переліку підстав для дисциплінарної відповідальності суддів. Дисциплінарне порушення розглядають як порушення обов'яз-

²¹ Ганс-Отто Бартельс Забезпечення суддівської незалежності в Німеччині. Національна безпека і оборона. 2013. № 2–3. С. 109–112. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/Zrnl_sud_2013_fnl_rdc3.pdf

²² Bundesbeamten-gesetz (BBG), Ausfertigungsdatum: 05.02.2009. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bbg_2009/gesamt.pdf; Gesetz zur Regelung des Statusrechts der Beamtinnen und Beamten in den Ländern (Beamtenstatusgesetz — BeamStG), Ausfertigungsdatum: 17.06.2008. URL: <http://www.gesetze-iminternet.de/bundesrecht/beamstsg/gesamt.pdf>

ків судді. Перелік обов'язків судді не визначений в окремому законі. А наведений в різних законах, що регулюють питання статусу державних службовців та їхньої відповідальності,

У Німеччині звільнення суддів із підстав порушень обов'язку або у разі вчинення інших протиправних дій трапляється досить рідко. Федеральне міністерство юстиції Німеччини взагалі не веде статистику щодо їх звільнення²³. Це можна пояснити тим, що низькою є ймовірність вчинення з їхнього боку будь-яких порушень. Бо, щоб стати федеральним суддею, потрібно бути високопрофесійним юристом із бездоганною репутацією. А це вдається невеликій кількості високопрофесійних юристів. А скоєння порушення федеральним суддею — це ганьба на всю країну і крах не тільки його суддівської кар'єри, але і юридичної взагалі.

У Франції статус суддів визначають Закон «Про статус магістратури»²⁴ та Закон «Про Вищу раду магістратури»²⁵. У разі порушення покладених на них обов'язків судді несуть дисциплінарну відповідальність.

Дисциплінарним проступком магістрату розглядають невиконання будь-яких службових обов'язків, а також таку поведінку, що ставить під сумнів порядність магістрату або принижує його честь і гідність.

Порушення обов'язків судді, що є підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, визначені Законом «Про статус магістратури». Один із них — неможливість

²³ Bundesbeamten-gesetz (BBG), Ausfertigungsdatum: 05.02.2009. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bbg_2009/gesamt.pdf; Gesetz zur Regelung des Statusrechts der Beamtinnen und Beamten in den Ländern (Beamtenstatusgesetz — BeamStG), Ausfertigungsdatum: 17.06.2008. URL: <http://www.gesetze-iminternet.de/bundesrecht/beamstg/gesamt.pdf>

²⁴ Ordonnance N° 58–1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339259#LEGISCTA0000061182>

²⁵ Loi organique n° 94–100 du 5 février 1994 sur le Conseil supérieur de la magistrature. URL: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000036428>

здійснення суддею будь-яких державних функцій та будь-якої іншої професійної або оплачуваної діяльності.

Суддя може нести відповідальність у разі тривалого розгляду справи, затримки при винесенні рішення, неповноти дослідження всіх обставин справи і недостатності юридичного дослідження, упередженого ставлення. У 70% випадках саме із цих підстав Вища рада магістратури Франції притягує суддів до дисциплінарної відповідальності²⁶.

Як визначено Законом «Про статус магістратури» (ст. 45), до магістратів можуть бути застосовані такі дисциплінарні санкції:

- винесено догану із занесенням в особову справу;
- переведено на іншу посаду;
- відсторонено від виконання деяких функцій;
- заборонено бути призначеним для виконання функцій судді одноосібно на період не більше 5 років;
- понижено рангом;
- на деякий час відсторонено від виконання обов'язків судді на строк не більше 1 року з повним або частковим позбавленням заробітної плати;
- понижено в посаді;
- відправлено в обов'язковому порядку на пенсію за віком (відставка) або запропоновано достроково припинити повноваження, якщо магістрат не має права на отримання пенсії за віком;
- звільнено²⁷.

Вища рада магістратури Франції є конституційним органом, покликаним забезпечувати незалежність судової влади.

²⁶ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бондарчук Руслан Анатолійович; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2021. – С. 84.

²⁷ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бондарчук Руслан Анатолійович; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2021. – С. 85.

Водночас є дисциплінарним судом для суддів і прокурорів. Франція — перша держава, яка заснувала такий орган²⁸. Інші держави, зокрема і Україна, формуючи Вищу раду правосуддя, яка має схожі повноваження, покладались саме на досвід Франції.

Варто зауважити, що у Вищій раді магістратури Франції формуються два склади:

один — компетентний щодо розгляду питань стосовно суддів;

другий — компетентний щодо розгляду питань стосовно прокурорів (ст. 65 Конституції Французької Республіки)²⁹.

Склад Вищої ради магістратури Франції формується відповідно до положень Конституції Французької Республіки (ст. 65) та Закону «Про Вищу раду магістратури» (ст. 14).

Головою складу Вищої ради магістратури Франції, повноважного щодо суддів, є перший голова Касаційного суду. Водночас до цього складу входять 5 суддів і 1 прокурор, 1 державний радник, який призначається Державною радою, 1 адвокат, а також 6 компетентних фахівців, що не належать ні до Парламенту, ні до органів судової влади, ні до адміністративних органів. Президент Республіки, Голова Національних зборів і Голова Сенату призначають по 2 компетентні особи.

Згідно із Законом «Про статус магістратури» (ст. 48) дисциплінарне провадження стосовно суддів може бути порушено за ініціативи міністра юстиції та голів апеляційних судів. Відповідно до ст. 50 Закону «Про статус магістратури» право звернутися із заявою (скаргою) до Вищої ради магістратури Франції має кожен учасник судового процесу, який вважає, що у процесі розгляду справи суддя, виконуючи службові обов'язки, вчинив діяння, що є дисциплінарним проступком. Звернення з такою заявою (скаргою) не є підставою для відводу судді. Розгляд заяв (скарг), поданих учасниками судових проце-

²⁸ Там само.

²⁹ Constitution du 4 octobre 1958 (JORF N° 0238 du 5 octobre 1958, page 9151). URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/Droitfrancais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958>

сів у Вищу раду магістратури Франції, доручається одній або декільком комісіям з прийому заяв. Будь-яка комісія з прийому заяв (у кожному з двох складів Вищої ради магістратури Франції) складається з 4 членів складу Вищої ради магістратури Франції: 2 магістратів і 2 осіб, які не мають стосунку до органів правосуддя (їх щороку призначає голова відповідного складу Вищої ради магістратури Франції). Комісія з прийому заяв має право ухвалювати рішення у тому разі, якщо на засіданні присутні не менше ніж 3 її члени. Комісія приймає рішення більшістю голосів.

Якщо, на думку комісії з прийому заяв, в діянні судді простежуються ознаки дисциплінарного проступку, відповідна скарга направляється на розгляд до дисциплінарної ради. А якщо, на думку комісії, скаргу необхідно відхилити, міністр юстиції, перші голови апеляційних судів, голова вищого апеляційного суду мають право повідомити Вищу раду магістратури Франції про виявлені факти. Або про відхилення скарги, або про порушення дисциплінарного провадження повідомляють зацікавленого суддю, учасника судового процесу, який звернувся зі скаргою, голову суду апеляційних судів, голову вищого апеляційного суду та міністра юстиції. Як визначено Законом «Про статус магістратури» (ст. 50), рішення про відхилення скарги оскарженню не підлягає.

Процедура розгляду дисциплінарної справи стосовно судді детально визначена Законом «Про статус магістратури» (ст. 51–58). Зокрема, зазначається, що зацікавлений від часу звернення до Вищої ради магістратури Франції має право ознайомитися з матеріалами своєї справи і з матеріалами попередньої перевірки, якщо попередню перевірку проводили. Перший голова Касаційного суду, який виступає як голова дисциплінарної ради, призначає доповідача з числа членів ради. У разі потреби він доручає такому доповідачеві провести розслідування. Вища рада магістратури Франції має право відсторонити зацікавленого суддю від виконання посадових обов'язків до винесення остаточного рішення (навіть до озна-

йомлення його з матеріалами справи), що передбачає позбавлення права на отримання заробітної плати.

Процедура розгляду дисциплінарної справи відносно судді, яку проводить Вища рада магістратури Франції, є дуже схожою до процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, яку здійснює Вища рада правосуддя України. На нашу думку, це пов'язано з тим, що за основу побудови норм національного Закону «Про Вищу раду правосуддя» та Закону «Про судоустрій і статус суддів» брали норми аналогічних законів Франції. Якщо суддю притягнуто до дисциплінарної відповідальності, він має право оскаржити таке рішення в касаційному порядку у Державній раді³⁰. Адже Державна рада виконує контролюючу та наглядову роль щодо всієї системи адміністративних установ Франції, які виконують судові функції³¹.

Як визначено Конституцією Португальської Республіки (ст. 217), оцінює роботу і застосовує дисциплінарні санкції щодо суддів Вища рада магістратури Португалії³². Зауважимо, що правовий статус Вищої ради магістратури Португалії врегульовано положеннями Статуту суддів магістрату³³.

Вища рада магістратури Португалії не є органом державної влади і не підконтрольна жодним центральним чи регіональним органам влади. Хоча вона фактично виконує адміністративні функції і є фінансово та адміністративно автономною.

Засідання Вищої ради магістратури Португалії відбуваються у форматі пленарної та постійної рад. Вища рада магістратури Португалії складається із 17 членів:

³⁰ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Бондарчук Руслан Анатолійович; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2021. – С. 87.

³¹ Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посіб.: у 3 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 42.

³² Constituição da República Portuguesa, de 2 de Abril de 1976. URL: <http://www.tribunaconstitucional.pt/tc/crp.html>.

³³ Estatuto dos Magistrados Judiciais Lei n.º 21/85, de 30 de Julho. URL: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=5&tabela=leis

— голова Верховного суду, який очолює Вищу раду магістратури Португалії (обирають прямим голосуванням усі судді Верховного суду);

— 7 членів Вищої ради магістратури Португалії обирає Парламент;

— 2 членів призначає Президент Республіки;

— 7 членів/суддів обираються шляхом прямого таємного голосування всіма суддями Португалії (1 суддя Верховного суду, якого призначає віце-президент Вищої ради магістратури Португалії, 2 судді апеляційних судів та 4 судді апеляційної інстанції, які представляють 4 судові округи).

Члени Вищої ради магістратури Португалії, обрані Парламентом або Президентом Республіки, не обов'язково повинні бути депутатами Парламенту. Здебільшого такі представники — це професори права, заслужені юристи та колишні судді Верховного або Конституційного суду³⁴.

На членів Вищої ради магістратури Португалії, які не є суддями (відповідно до ст. 148 Статуту), поширюються гарантії суддів. Члени Вищої ради магістратури Португалії виконують свої обов'язки на постійній основі. Зазначимо, що інспекторів Вищої ради магістратури Португалії призначають терміном на три роки. Вони мають право одноразово поновлюватися на посаді на той самий термін. Інспекторів Вищої ради магістратури Португалії обирають із суддів апеляційних судів або (у виняткових випадках) із суддів першої інстанції, які мають високу кваліфікацію і стаж роботи яких становить не менше від 15 років.

Вибір інспекторів Вищої ради магістратури Португалії відбувається на Пленарному засіданні Вищої ради магістратури Португалії шляхом таємного голосування³⁵.

³⁴ Жозе Мануель Дуру Матеуш Кардозу. Система дисциплінарної відповідальності суддів у Португалії. Вища кваліфікаційна комісія суддів України: набутий досвід, актуальні питання та перспективи: матеріали першої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20–21 жовт. 2011 р.). URL: <http://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodnespivrobotnitstvo/spivrobotnitstvo>

³⁵ Мельник М. Португальська система оцінки професійної діяльності суддів та шляхи її використання в Україні. Вісник Вищої кваліфікаційної комісії

Повноваження інспекторів, а також порядок проведення інспекцій визначено Статутом суддів магістрату і Регламентом судових інспекцій, який ухвалюють на пленарному засіданні Вищої ради магістратури Португалії³⁶.

Відповідно до практики діяльності інспекторів Вищої ради магістратури Португалії в Україні було проведено зміни, пов'язані з інституційними засадами притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Було запроваджено службу дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя³⁷. Закон України від 14 липня 2021 року № 1635-IX (ст. 28) визначив, що служба дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя формується з числа осіб, які мають вищу юридичну освіту, стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, з яких не менше восьми років сукупного стажу роботи на посадах судді, прокурора, адвоката. Дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя призначають на посади за результатами конкурсу у визначеному законом порядку про державну службу.

Визначено такі повноваження дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя:

- проводити попередню перевірку дисциплінарної скарги, переданої йому за результатами автоматизованого розподілу справ;
- аналізувати матеріали дисциплінарних справ;
- у разі необхідності збирати інформацію, документи, інші матеріали;

суддів України. 2011. (випуск без номера). С. 13.

³⁶ Regulamento das Inspeções Judiciais, aprovado na sessão plenária do Conselho Superior da Magistratura de 19 de Dezembro de 2002. URL: <https://www.csm.org.pt/ficheiros/legislacao/regulamento-inspeccoesjudiciais.pdf>

³⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14 липня 2021 року № 1635-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 62. С. 170. Ст. 3881.

— готувати проєкт ухвал і рішень дисциплінарної палати та Вищої ради правосуддя у межах дисциплінарного провадження стосовно судді;

— аналізувати матеріали за скаргами на рішення у дисциплінарних справах стосовно суддів і прокурорів, готувати проєкт висновків та рішень Вищої ради правосуддя;

— аналізувати та узагальнювати практику здійснення дисциплінарних проваджень та ухвалення рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.

Як свідчить практика діяльності служби судових інспекторів в Португалії, у разі порушення дисциплінарного розслідування закріплений за відповідною територією інспектор, прийнявши справу, до 30 днів повинен прозвітувати про результати розслідування. Тоді розгляд справи доручають одному з членів Вищої ради магістратури Португалії, який головує на засіданні ради щодо прийняття рішення в межах дисциплінарного провадження стосовно судді. Дисциплінарне провадження повинно бути завершене протягом 18 місяців, його не можна розголошувати до того часу, поки не винесене остаточне рішення.

Вважаємо, що така практика є виправданою, оскільки передчасне розголошення відомостей про подробиці дисциплінарного провадження (відповідно до наявної дисциплінарної практики стосовно суддів в Україні такі, фактично, містяться у рішеннях про відкриття дисциплінарної справи) може негативно впливати на авторитет судової влади, а в окремих випадках може використовуватись недобросовісними особами з метою дискредитації судді, впливу на нього тощо.

Закон «Про судову систему»³⁸, Правила Комісії з суддівської етики та дисципліни та Статут Суду суддівської честі³⁹ регулюють дисциплінарну відповідальність суддів у Литві.

³⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994 m. gegužės 31 d. Nr. I480 Vilnius. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=493976&p_tr2=2

³⁹ Іщенко О., Самофал М. Особливості правового регулювання притягнення

Закон «Про судову систему» (ст. 83) виокремлює такі підстави, що визначають несення суддею дисциплінарної відповідальності:

- скоєно вчинок, що ганьбить звання судді;
- порушено Кодекс етики суддів;
- недотримано обмежень трудової чи політичної діяльності суддів, які передбачено законодавством.

Зауважимо, що підстава «здійснення вчинку, що ганьбить звання судді» чітко визначена в нормі Закону «Про судову систему». Її трактовано як таку, що не сумісна з честю судді та не відповідає вимогам Кодексу етики суддів, ганьбить звання судді й шкодить авторитету суду⁴⁰.

Підстави застосування до судді дисциплінарної відповідальності в Литві визначено не в Законі «Про судову систему», як в українському законодавстві, а в Кодексі етики суддів. Саме Кодекс етики суддів тлумачить норми про дисциплінарний проступок судді.

Процедуру розгляду питання про дисциплінарну відповідальність суддів у Литві можна поділити на такі стадії:

- отримання інформації щодо можливих підстав для дисциплінарної відповідальності судді;
- порушення дисциплінарного провадження;
- початок дисциплінарної справи;
- слухання дисциплінарної справи;
- оскарження⁴¹.

Інформацію про можливі підстави для дисциплінарної відповідальності судді може подати або будь-яка зацікавлена

суддів до дисциплінарної відповідальності в Литовській Республіці. *Слово Національної школи суддів*. 2013. № 1. С. 60–167.

⁴⁰ Code of ethics of the judges of the Republic of Lithuania, adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006. URL: http://www.judicialethics.umontreal.ca/en/codes%20enonces%20deonto/documents/Code_lituanie.pdf

⁴¹ Віргіліус Валанчус. Деякі зауваження щодо дисциплінарної відповідальності суддів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 96.

особа, або особа чи орган, що має право ініціювати дисциплінарне провадження стосовно судді⁴². Водночас таким правом наділена Рада суддів, голова суду, в якому працює суддя, або голова будь-якого суду вищого рівня чи інша особа (якщо стало відомо про проступок, передбачений Законом «Про судову систему» (ст. 83). А також Комісія з суддівської етики та дисципліни, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно судді.

Комісія з суддівської етики та дисципліни складається із 7 членів:

- 2 кандидатів у члени Комісії пропонує Президент Республіки;
- 1 кандидата пропонує Голова Сейму;
- 4 кандидатів пропонує Рада суддів.

Президент Республіки та Голова Сейму призначають представників громадськості членами Комісії. З призначених членів Комісії з суддівської етики та дисципліни Рада суддів затверджує голову Комісії.

Як визначено Законом «Про судову систему», членом Комісії не може бути член Ради суддів, посадова особа, яка має право ініціювати порушення дисциплінарної справи, член Суду суддівської честі, а також суддя, щодо якого застосовували дисциплінарні стягнення. Діяльність Комісії визначає положення про Комісію з суддівської етики та дисципліни. Це положення затверджує Рада суддів. У тому випадку, якщо стосовно судді порушене дисциплінарне провадження, то його роботу перевіряє член Комісії, якому надано такі повноваження.

На підставі законодавства Литви можна виокремити такі особливості розгляду дисциплінарної справи щодо судді:

- присутність судді під час розгляду справи є не обов'язковою, крім тих випадків, коли за скоєне порушення можливе звільнення з посади;

⁴² Віргіліус Валанчус. Деякі зауваження щодо дисциплінарної відповідальності суддів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 96.

— суддя, щодо якого проводиться розгляд питання про порушення дисциплінарної справи, повинен бути поінформований про засідання Комісії з суддівської етики та дисципліни;

— порушена дисциплінарна справа щодо судді передається на розгляд до Суду суддівської честі (ст. 84 Закону «Про судову систему»), який є органом суддівського самоврядування, що має повноваження розглядати дисциплінарні справи суддів відповідно до Закону «Про судову систему» та Положення про Суд суддівської честі, яке ухвалює Рада суддів (ст. 123 Закону «Про судову систему»).

Суд суддівської честі складається із дев'яти членів. Термін повноважень Суду суддівської честі дорівнює 4 роки. Склад суду такий:

— по два члени призначають від Верховного суду, Апеляційного суду і Верховного адміністративного суду;

— трьох членів обирає Рада суддів із суддів усіх регіональних адміністративних судів, окружних і районних судів⁴⁵.

Після розгляду дисциплінарної справи, у тому разі, якщо доведено, що суддя винний у вчиненні дисциплінарного проступку, Суд суддівської честі може ухвалити одне з таких рішень:

— застосувати одне з таких дисциплінарних стягнень: оголосити попередження; оголосити догану; оголосити сувору догану (ст. 86, 87 Закону «Про судову систему»);

— запропонувати Президентові Республіки або Сейму згідно із законодавчо визначеним порядком звільнити суддю з посади;

— запропонувати Президентові Республіки звернутися до Сейму з приводу імпічменту судді.

Про прийняті рішення Суд суддівської честі інформує Раду суддів (ст. 87 Закону «Про судову систему»). Рішення Суду суддівської честі публікують на вебсайті Національної судо-

⁴⁵ Іщенко О., Самофал М. Особливості правового регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності в Литовській Республіці. *Слово Національної школи суддів*. 2013. № 1. С. 160–167.

вої адміністрації⁴⁴. Рішення Суду суддівської честі може бути оскаржено до Верховного суду упродовж 10 днів з того часу, коли його було ухвалено. Такі скарги у Верховному суді розглядає колегія у складі трьох суддів.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності можна виснувати, що для набуття Україною членства в ЄС важливо знати за що і за якою процедурою притягують до відповідальності суддів в країнах, на які ми маємо орієнтуватися. Водночас наша держава не може сліпо запозичувати положення із їхнього законодавства. Законодавчі ініціативи щодо внесення змін до інституту дисциплінарної відповідальності мають бути виваженими.

Важливе значення має створення відповідного органу або призначення конкретних осіб, які нести будуть відповідальність за отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та на підставі цього прийняття рішення про те, чи є достатні підстави, щоб ініціювати провадження щодо судді.

Президентом України, Прем'єр-міністром України, Міністром фінансів України та Головою Національного банку України 2 червня 2020 року підписаний Лист України про наміри та Меморандум про економічну і фінансову політику, який був схвалений Радою директорів Міжнародного валютного фонду 9 червня 2020 року. З метою забезпечення узгодженості у практиках розслідування Україна взяла на себе зобов'язання створити службу дисциплінарних інспекторів (п. 26 Меморандуму) і для цього вже багато зроблено.

У межах проєкту Ради Європи «Підтримка судової влади України у забезпеченні кращого доступу до правосуддя» у серпні 2022 року проведено аналіз національного законодавства України з питань дисциплінарного провадження щодо суддів з метою їх оптимізації та спрощення відповід-

⁴⁴ Іщенко О., Самофал М. Особливості правового регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності в Литовській Республіці. *Слово Національної школи суддів*. 2013. № 1. С. 160–167.

но до стандартів Ради Європи та найкращих практик держав-членів Ради Європи. За результатами аналізу констатовано, що правова регламентація дисциплінарної відповідальності суддів в Україні відповідає стандартам Ради Європи. Великі сподівання висловлено на створення нової служби дисциплінарних інспекторів. Для підвищення юридичної визначеності дисциплінарної практики запропоновано приділити увагу виробленню єдиних підходів до тлумачення та застосування норм про дисциплінарну відповідальність суддів, які залишають широкий простір для розсуду. Ця наукова публікація є одним із перших кроків для виконання таких рекомендацій. Монографія на тему: «Тлумачення оцінних понять у практиці Вищої ради правосуддя» опублікована у 2022 році ще до висловлення вищезазначених пропозицій.

Розділ 2

Підстави дисциплінарної відповідальності суддів в Україні

Для забезпечення довіри населення до судової системи важливо віднайти баланс між незалежністю та відповідальністю працівників судової системи. Дисциплінарна відповідальність судді — це офіційна реакція на дії або бездіяльність, які дискредитують суддю — незалежно від того, де вони були вчинені — у суді під час виконання службових обов'язків чи поза його межами. Дисциплінарна відповідальність не є приватним питанням у рамках трудових відносин, яке стосується лише судді і судової влади. У разі вчинення суддею дисциплінарного проступку, дисциплінарні стягнення не повинні розглядатися як можливість, яку компетентні органи можуть ігнорувати, а як їхній суспільний обов'язок⁴⁵. Водночас процес притягнення судді до дисциплінарної відповідальності не обов'язково потрібно трактувати як механізм покарання, оскільки він може стати (і в більшості випадків так і є) механізмом захисту судді від неправомірних звинувачень та тиску⁴⁶.

Важливо зауважити, що широкі формулювання зумовлюють невизначеність, створюючи великий простір для тлумачення. Внаслідок цього збільшується кількість необґрунтованих

⁴⁵ Суддя апеляційного суду Лісабонського суддівського округу, колишній голова кабінету віце-президента Вищої ради судівництва Португалії, колишній член Вищої ради судівництва Португалії Жузе Мануель Дуро Матеус Кордозо Матеріали семінару «Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні», організованого Вищою радою правосуддя за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя» 25 травня 2017 року у місті Києві.

⁴⁶ Боровицький О. А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя: дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Вінниця, 2020. С. 138.

скарг і водночас збільшується складність процедур. Це призводить до того, що зростає робоче навантаження і зменшується ефективність системи дисциплінарного провадження.

З часу відновлення незалежності України кількість підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності збільшилася в 10 разів. Вже не чинний Закон України «Про статус суддів» у ст. 31 передбачав лише 3 такі підстави (порушення законодавства при розгляді судових справ, вимог щодо несумісності та обов'язків судді)⁴⁷. Зараз суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності з підстав, передбачених ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁴⁸, яка передбачає більше 30 самостійних підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Суддя має право знати, за які правопорушення передбачена дисциплінарна відповідальність. Нечітке формулювання підстав дисциплінарної відповідальності може призвести до можливості її використання як політичної зброї проти суддів⁴⁹. Чинні підстави дисциплінарної відповідальності суддів сконструйовані законодавцем з використанням оцінних понять, велике значення при тлумаченні яких відіграють суб'єктивні риси людини, які до того ж не є сталими на все життя. Люди різні. Зі своїм життєвим досвідом, цінностями, моральними якостями, релігійними переконаннями, світоглядом. Саме тому закріплені в інституті дисциплінарної відповідальності оцінні поняття можуть тлумачитися по-різному, а розробити єдині підходи до їх застосування є доволі непросто.

⁴⁷ Закон України «Про статус суддів» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12/ed19921215#Text>

⁴⁸ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁴⁹ Спільний висновок N588/2010 щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», ухвалений Венеціанською комісією на 84-му пленарному засіданні (Венеція, 15–16 жовтня 2010 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a31#Text

Ознаками дисциплінарних проступків суддів є, зокрема, такі оцінні поняття: *«істотне порушення норм процесуального права», «поведінка, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя», «грубе порушення закону», «істотні негативні наслідки», «істотний дисциплінарний проступок», «грубе чи систематичне нехтування обов'язками судді», «недобросовісна поведінка судді», «безпідставне затягування розгляду справи», «мораль», «честь», «стандарти поведінки, які забезпечують суспільну довіру», «груба недбалість», «втручання», «зволікання».*

Перед тим, як вдатися до застосування вищенаведених понять, Вища рада правосуддя вдається до тлумачення та застосування інших не менш оцінних понять. Ними є оцінні поняття, які регламентують підстави для залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги (*«непристойні висловлювання», «висловлювання, що принижують честь і гідність будь-якої особи», «доводи, що можуть бути перевірені виключно судом вищої інстанції»*), а також оцінні поняття, що виступають підставами для відмови у відкритті дисциплінарної справи (*«очевидна мета подання скарги», «спонукання», «суть скарги зводиться лише до незгоди із судовим рішенням»*). Така велика кількість оцінних понять в інституті дисциплінарної відповідальності суддів і надалі виступатиме причиною дискусій, а часом і різної дисциплінарної практики.

В «Аналізі національного законодавства України з питань дисциплінарного провадження щодо суддів з метою їх оптимізації та спрощення відповідно до стандартів Ради Європи та найкращих практик держав-членів Ради Європи» (серпень 2022 р.) дисциплінарні проступки, передбачені ч. 1 ст. 106 Закон України «Про судоустрій і статус суддів»⁵⁰, класифіковано на такі, що пов'язані:

— із діями та рішеннями під час виконання судових завдань (пункти 1, 2, 4, 5, 7);

⁵⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

— із поведінкою, яку можна класифікувати як корупцію (пункти 11, 12, 15);

— із обов'язком декларувати майно, стосовно питань інтересів та декларування доброчесності, коли відповідні зобов'язання не було виконано, їх виконання було затримано або їх було виконано в неповному обсязі чи некоректно (пункти 9, 10, 13, 15–19);

— із втручанням або неповідомленням про втручання в діяльність судді (пункти 6, 8);

— із непроходженням навчання відповідно до направлення (пункт 14) або поведінкою, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя (пункт 3)⁵¹.

Відповідно до Інформаційно-аналітичних звітів про діяльність Вищої ради правосуддя за 7 місяців 2021 року до дисциплінарної відповідальності притягнуто 74 суддів. У 2020 році притягнуто 141 суддю⁵², у 2019 році — 166⁵³, у 2018 році — 170⁵⁴. На підставі:

✓ підпункту «а» пункту 1 (незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення

⁵¹ Аналізі національного законодавства України з питань дисциплінарного провадження щодо суддів з метою їх оптимізації та спрощення відповідно до стандартів Ради Європи та найкращих практик держав-членів Ради Європи» (серпень 2022 р.).

⁵² Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciyuno-analitychnyy_zvit_za_2020_rik.pdf

⁵³ Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciyuno-analitychnyy_zvit_za_2019_rik.pdf

⁵⁴ Інформація про результати діяльності Вищої ради правосуддя за 2018 рік. URL: <https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/>

правил щодо юрисдикції або складу суду⁵⁵) у 2021 році притягнуто 24 судді, у 2020 році — 46 суддів;

✓ підпункту «б» пункту 1 (незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору⁵⁶) у 2021 році притягнуто 13 суддів, у 2020 році — 25 суддів;

✓ підпункту «в» пункту 1 (порушення засад гласності і відкритості судового процесу⁵⁷) у 2021 році не було притягнуто жодного суддю, у 2020 році — 1 суддю;

✓ підпункту «г» пункту 1 (порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості⁵⁸) у 2021 році притягнуто 2 суддів, у 2020 році — 7 суддів;

✓ підпункту «г» пункту 1 (незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу⁵⁹) у 2021 році не притягнуто жодного суддю;

✓ підпункту «д» пункту 1 (порушення правил щодо відводу (самовідводу⁶⁰) у 2021 році було притягнуто 4 суддів, у 2020 році — 10 суддів;

✓ пункту 2 (безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвочасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень⁶¹) у 2021 році притягнуто 27 суддів, у 2020—49 суддів;

⁵⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Там само.

✓ пункту 3 (допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу⁶²) у 2021 році притягнуто 14 суддів, а у 2020 році — 13 суддів;

✓ пункту 4 (умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків⁶³) у 2021 році притягнуто 19 суддів;

✓ пункту 8 (втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями⁶⁴) у 2021 році притягнуто 2 суддів;

✓ пункту 11 (використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку⁶⁵) у 2021 році притягнуто 1 суддю;

✓ пунктом 14 (непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання⁶⁶) у 2020 році притягнуто 1 судді;

⁶² Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁶³ Там само.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Там само.

✓ пункту 15 (визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом⁶⁷) у 2020 році притягнуто 2 суддів⁶⁸.

За результатами розгляду дисциплінарних справ дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя у 2021 році застосовано такі види дисциплінарних стягнень щодо суддів:

— попередження — щодо 33 суддів (щодо 1 судді скасовано Вищою радою правосуддя у 2021 році);

— догана — щодо 17 суддів (щодо 2 суддів змінено радою у 2021 році на попередження);

— сувора догана — щодо 15 суддів;

— подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя — щодо 1 судді;

— подання про звільнення — щодо 8 суддів (щодо 1 судді змінено у 2021 році на сувору догану)⁶⁹.

У наступних підрозділах цієї роботи проаналізовано конкретні підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності Вищою радою правосуддя.

⁶⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁶⁸ Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciyno-analitychnyy_zvit_za_2019_rik.pdf; Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciyno-analitychnyy_zvit_za_2020_rik.pdf; Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2021 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2021.pdf

⁶⁹ Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2021 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2021.pdf

2.1. Незаконна відмова в доступі до правосуддя (зокрема, незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) (підпункт а)

Доступ до правосуддя є одним із фундаментальних принципів права, основоположною гарантією прав і свобод людини та загально визнаним міжнародним стандартом здійснення судочинства⁷⁰. Про нього йдеться у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁷¹, ст. 8 Загальної декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права⁷², ст. 55, 124, 129 Конституції України⁷³, у відповідних положеннях процесуального законодавства. У національному та міжнародному законодавстві поряд із поняттям «доступ до правосуддя» як синоніми використовуються також «право на доступ до суду», «доступність правосуддя», «право на суд», «право на справедливий суд», «право на судовий захист», «право на звернення до суду за захистом», «право на справедливий розгляд та вирішення справи судом». Ці поняття не є ідентичними. У наукових дослідженнях робляться спроби їх розмежувати⁷⁴. Проте довільне використання цих понять у законодавстві не дає змогу їх чітко розмежувати⁷⁵. Одні вчені їх розмежовують, інші використовують як синоніми.

⁷⁰ Кучинська О. П., Шиголь О. В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 22.

⁷¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁷² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

⁷³ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁷⁴ Балацька О. Доступ до правосуддя як загальна засада кримінального провадження. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/44.pdf>

⁷⁵ Кучинська О. П., Шиголь О. В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 24.

Доступ до правосуддя має бути реальним та безперешкодним, а не формальним чи ілюзорним. Норми, які його регламентують, повинні бути дієвими та застосовуватися без надмірного формалізму⁷⁶. Право на доступ до суду включає в себе не лише право ініціювати провадження, або вступити у нього, а й право на ефективне вирішення спору (рішення Європейського суду з прав людини у справах «Мултіплекс проти Хорватії»⁷⁷ та «Кутіч проти Хорватії»⁷⁸, «Голдер проти Об'єднаного Королівства»⁷⁹)⁸⁰.

Європейський суд з прав людини відносить забезпечення доступу до суду державою до складової права на справедливий судовий розгляд. Доступ до правосуддя є позитивним зобов'язанням держави-учасниці Конвенції. Він передбачає виконання комплексу заходів, пов'язаних із реалізацією цього права особою та усуненням фактичних чи юридичних перешкод у доступі до суду. Доступ до суду включає низку організаційних (судоустрійних) і функціональних елементів. До організаційних (судоустрійних) такі як побудова доступної системи судів з урахуванням територіального розташування в державі, добір кваліфікованих осіб на посаду судді, організаційне забезпечення функціонування судів. До функціональних

⁷⁶ Там само. С. 26–27.

⁷⁷ Рішення у справі «Мултіплекс проти Хорватії» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO1223>

⁷⁸ Рішення у справі «Кутіч проти Хорватії» URL: <https://ips.ligazakon.net/document>

⁷⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» URL: <https://ips.ligazakon.net/document>

⁸⁰ Складові права на доступ до суду в прецедентах ЄСПЛ. URL: <https://zib.com.ua/ua/130152.html>; Кучинська О. П., Шиголь О. В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 22; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Філіс проти Греції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079#Text; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Святі монастирі проти Греції». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%22itemid%22:\[%22001-57906%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%22itemid%22:[%22001-57906%22]); Балацька О. Доступ до правосуддя як загальна засада кримінального провадження. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/44>.

належать, наприклад, дотримання розумних строків розгляду справи⁸¹; забезпечення права на правову допомогу⁸², права на перекладача⁸³; змагальність судової процедури⁸⁴; дотримання процедури розгляду справи; можливість оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб; виконання судових рішень⁸⁵. Принцип доступності правосуддя поширюється на всі види судочинства, на організацію судової системи та регламентацію судової процедури⁸⁶. Реальних механізмів впливати на правове регулювання процедури розгляду справ та побудову правової системи у суддів не багато, тому судді несуть дисциплінарну відповідальність за незаконну відмову в доступі до правосуддя за порушення процесуальних гарантій, які забезпечують право особи на відстоювання власної позиції в суді.

⁸¹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Скопелліні проти Італії»; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Б. проти Австрії». URL: <https://ips.ligazakon.net/>

⁸² Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голден проти Сполученого Королівства»; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства»; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ейрі проти Ірландії» Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Артріко проти Італії» Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 484 засіданні заступників міністрів 8 січня 1993 року.

⁸³ Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про шляхи полегшення доступу до правосуддя». URL: <https://court.gov.ua>.

⁸⁴ Грошевий Ю.М. Реалізація принципу доступності правосуддя у побудові судової системи України. *Питання удосконалення судової системи України*: матеріали наук.-практ. конф. / редкол.: Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. Харків: Кроссруд, 2007. С. 33–35.

⁸⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кайсін та інші проти України»; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хорнсбі проти Греції»; Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право, 2008. С. 140–178; Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків: Право, 2010. С. 92–254; Балацька О. Доступ до правосуддя як загальна засада кримінального провадження. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/44.pdf>.

⁸⁶ Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право, 2008. С. 27.

На практиці поведінку суддів кваліфіковано як незаконну відмову в доступі до правосуддя (зокрема, незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо)⁸⁷ у таких випадках:

✓ закриття провадження у цивільній справі через неправильний висновок, що вона не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства; дисциплінарним органом констатовано, що безпідставне закриття провадження у справі є незаконною відмовою в доступі до правосуддя незважаючи на наявність у особи права на оскарження такого рішення (постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 листопада 2018 року у справі № 9901/481/17, провадження № 11–297ссп18);

✓ суддя повторно повернула обвинувальний акт прокуратури на доопрацювання з підстав, які вже виступали предметом перегляду в суді апеляційної інстанції; систематично повертала позовні заяви та скарги правозахисної організації, ігноруючи приписи та вказівки суду апеляційної інстанції; повернула скаргу на бездіяльність органу досудового розслідування щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄДРСР через те, що вона не містила доказів звернення до органу досудового розслідування (рішення Вищої ради правосуддя від 15 серпня 2019 року № 2155/0/15–19);

✓ суддя розглянув справу без осіб, які беруть участь у справі, та за відсутності відомостей про те, що відповідач належним чином повідомлений про дату та час розгляду справи; не надіслав відповідачу ухвалу про відкриття провадження у справі, позовну заяву з додатками, судову повістку; не звернувся із запитом про реєстрацію місця проживання відповідача; не врахував штучне створення позивачем умов для альтернативної підсудності; не надіслав відповідачу заочного рішення та ухвали про виправлення описки; двічі безпідставно повернув апеляційні скарги, що призвело до того, що справу було

⁸⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

направлено до апеляційного суду майже через півтора року після ухвалення судового рішення (рішення Третьої дисциплінарної палати від 6 березня 2019 року № 684/Здп/15–19);

✓ повернення скарги на постанову про закриття кримінального провадження у зв'язку з пропуском строку на оскарження, хоча такий строк насправді пропущено не було (рішення Вищої ради правосуддя від 4 травня 2018 року № 1333/0/15–18);

✓ суддя прийняла постанови про накладення адміністративних стягнень на осіб, які були учасниками Революції гідності, у вигляді позбавлення права користування транспортними засобами у зв'язку з невиконанням водіями вимог працівників міліції про зупинення транспортного засобу; порушено презумпцію невинуватості, рішення не мотивовані (постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 серпня 2018 року у справі № 800/475/17, провадження № 11–3сап18);

✓ повернення позовної заяви через неправильний висновок про належність справи до територіальної юрисдикції іншого суду (рішення Другої дисциплінарної палати від 18 листопада 2019 року № 3037/2дп/15–19);

✓ повернення позовної заяви через відсутність доказів сплати судового збору, який за такі позовні вимоги не справляється (рішення Третьої дисциплінарної палати від 7 листопада 2018 року № 3361/Здп/15–18);

✓ повернення позовної заяви у зв'язку з неусуненням її недоліків у встановлені судом строки (не було враховано необхідний час для поштового пересилання) (рішення Першої дисциплінарної палати від 14 лютого 2020 року № 450/1дп/15–20);

✓ безпідставне залишення позову без руху (у ньому начебто не було зазначено доказів, які підтверджують кожну обставину, а саме звернення з письмовою вимогою щодо повернення коштів, проте насправді у позові не зазначалося про таке звернення); суддя встановила кінцеву дату для усунення недоліків, не врахувавши, що початок перебігу строку для усунення недоліків визначається з дня отримання ухвали; не перевіrivши, чи позивач отримав ухвалу про залишення

позову без руху, визнала позовну заяву неподаною та повернула її позивачу (рішення Вищої ради правосуддя від 11 квітня 2019 року № 1128/0/15–19).

2.2. Істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (підпункт а)

Поняття «істотне порушення норм процесуального права» є оцінним. Відмежувати «істотні» порушення від «неістотних» є непросто. Хоча «істотність» у дисциплінарному провадженні та «істотність» у процесуальному законодавстві за своїм змістом є подібними поняттями, проте жоден нормативно-правовий акт не визначає, як розмежувати «істотність», яка тягне за собою лише скасування рішення суду, від підстави, за якої суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності⁸⁸.

У ст. 412 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що «істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону» є такі порушення, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення, наведено примірний перелік «істотних» порушень (за наявні підстави для закриття провадження в кримінальній справі воно не було закрито; ухвалення судового рішення незаконним складом суду; судове провадження здійснено за відсутності: а) обвинуваченого (крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 323 чи ст. 381 цього Кодексу) або прокурора (крім випадків, коли його участь не є обов'язковою); б) захисника у тому випадку, коли його участь є обов'язковою;

⁸⁸ Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Bondarchuk.pdf С. 106.

в) потерпілого, що було спричинено тим, що його належним чином не було повідомлено про дату, час і місце судового засідання; порушено правила підсудності; у матеріалах провадження відсутній журнал судового засідання або технічний носій інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої інстанції)⁸⁹.

Основним критерієм *«істотності порушення норм процесуального права»* за Цивільним процесуальним кодексом України є наслідки такого порушення. Таке порушення повинно призвести до неправильного вирішення справи (ст. 376)⁹⁰. Хоча Кодекс адміністративного судочинства України у якості підстави для скасування або зміни рішення не використовує формулювання *«істотне порушення норм процесуального права»*, а оперує поняттям *«порушення норм процесуального права»*, за правилами адміністративного судочинства таке порушення також має призвести до неправильного вирішення справи (ст. 317)⁹¹.

Як вбачається з положень процесуального законодавства, незалежно від того, чи прямо використовуються у ньому оцінне поняття *«істотне порушення норм процесуального права»* як підстава для скасування або зміни судового рішення, усі процесуальні кодекси України передбачають схожі переліки процесуальних порушень, які виступають такою обов'язковою підставою. Основним же критерієм для відмежування *«істотного»* від *«неістотного»* процесуального порушення є їх наслідки. Усі процесуальні кодекси детально регламентують права та обов'язки учасників справи, тому саме наслідки таких порушень є основним критерієм для кваліфікації дій судді як дисциплінарний проступок. Для такої кваліфікації наслідки не

⁸⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁹⁰ Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

⁹¹ Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

можуть бути формальними. Через них особа не лише не реалізувала своє право, не виконала обов'язок, а вони призвели або могли призвести до неправильного вирішення справи.

Вищою радою правосуддя у діях суддів визнавалася наявність істотного порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків⁹², з таких підстав:

✓ суддя не дослідив доводів скарги на дії органів досудового розслідування щодо невнесення відомостей до ЄРДР та відмовив у її задоволенні у зв'язку з неявкою скаржника; скаржник повторно подав аналогічну скаргу, але суддя залишив поза увагою дату звернення з скаргою вперше і повернув її з посиланням на пропущення строку (постанова Великої палати Верховного Суду від 2 липня 2020 року у провадженні № 11–31cap20);

✓ суддя лише на підставі рапортів працівників міліції та протоколів про адміністративні правопорушення визнала учасників Євромайдану винними у блокуванні виїзних воріт Академії внутрішніх військ та застосувала найбільш суворе стягнення; не надала значення поясненням осіб, що призвело до порушення презумпції невинуватості та незаконного позбавлення волі (постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 листопада 2018 року у справі № П/9901/482/18, провадженні № 11–299cap18);

✓ суддя постановив ухвалу про забезпечення позову шляхом зупинення виконання судового рішення, що набрало законної сили (рішення Першої дисциплінарної палати від 29 березня 2019 року № 994/1дп/15–19);

✓ неповідомлення цивільних позивачів про час і місце розгляду клопотання про арешт майна (рішення Першої дисциплінарної палати від 17 липня 2020 року № 2184/1дп/15–20);

⁹² Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

✓ суддя не вжив заходів для повідомлення власників земельних ділянок про розгляд клопотання слідчого про арешт їхніх земельних ділянок (рішення Вищої ради правосуддя від 25 червня 2020 року № 1975/0/15–20);

✓ слідчим суддею вирішено питання про накладення арешту на майно особливо великої вартості (корпоративні права агрофірм, їх нерухоме майно, транспортні засоби, сільськогосподарську техніку, все рухоме майно) поза межами повноважень, наданих законом, без оприлюднення відповідних судових рішень та без їх направлення особам, питання про права і обов'язки яких вирішено (постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2019 року у провадженні № 11–468сап19);

✓ забезпечення позову у справі про стягнення боргу шляхом зупинення реалізації арештованого майна, внаслідок чого унеможливлено право банку на задоволення вимог за рахунок предмета іпотеки (рішення Першої дисциплінарної палати від 18 вересня 2020 року № 2662/1дп/15–20);

✓ накладення арешту на майно без з'ясування, хто є справжнім його власником (рішення Першої дисциплінарної палати від 19 квітня 2019 року № 1210/1дп/15–19, постановою Великої палати Верховного Суду від 10 вересня 2020 року у провадженні № 11–904сап19, постановою Великої палати Верховного суду від 12 грудня 2019 року у провадженні № 11–788сап19);

✓ суддя забезпечив позов шляхом заборони державному органу здійснювати дискреційні повноваження (заборонив Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення приймати рішення про переоформлення та продовження дії ліцензії на мовлення) (рішення Першої дисциплінарної палати від 18 травня 2018 року № 1424/1дп/15–18);

✓ суддя скасувала ухвалу про надання дозволу на виконання рішення іноземного суду, яка вже була переглянута у судах усіх інстанцій, безпідставно визнавши нововиявленою обставиною інформаційний лист місцевого управління юсти-

ції (рішення Вищої ради правосуддя від 28 листопада 2019 року № 3247/0/15–19);

✓ суддя не звернувся із запитом про реєстрацію місця проживання відповідача; не забезпечив повідомлення сторін про судові засідання та надіслання копій процесуальних документів, а переклав ці обов'язки на позивача; у місячний строк задовольнив позов про позбавлення батьківських прав; формальний характер судового розгляду позбавило відповідача можливості реалізувати свої процесуальні права та обов'язки (рішення Вищої ради правосуддя від 16 лютого 2021 року № 363/0/15–21);

✓ суддя прийняла рішення про розірвання шлюбу та поділ майна подружжя, хоча спору між подружжям насправді не було, а позов був направлений на зупинення виконання судового рішення про стягнення боргу; грошову компенсацію присудила без попереднього внесення відповідачем відповідної суми на депозитний рахунок суду; не з'ясувала джерело і час придбання майна подружжям; не перевірила наявність у подружжя боргів; не залучила до провадження стягувача; накладення арешту і позбавлення одного з подружжя права власності на майно зупинило виконання судового рішення про стягнення боргу (постанова Великої палати Верховного Суду від 14 листопада 2019 року у провадженні № 11–490cap19);

✓ неетична поведінка та процесуальні порушення судді призвели до відмови позивача від позову та порушення права позивача на участь у справі через свого представника; суддя прийняв відмову позивача від позову та закриття провадження у справі, не перевіривши чи не порушуються при цьому інтереси самого позивача та інших осіб, не з'ясувавши причини такої відмови, не роз'яснивши її наслідків; змінив статус позивача на третю особу з подальшою зворотною зміною на позивачку; з'ясував обставини, які не входять до предмета доказування у відповідній категорії справ (постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у провадженні № 11–1007cap19);

✓ розгляд справи по суті та ухвалення судового рішення, яким вирішено питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі (рішення Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2019 року № 3521/0/15–19);

✓ суддя, постановляючи ухвалу про закриття провадження у справі, не перевірила, чи належно повідомлені учасники судового процесу про дату, час та місце розгляду справи, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (рішення Вищої ради правосуддя від 13 лютого 2020 року № 442/0/15–20);

✓ слідчий суддя втрутився у дискреційні повноваження прокурора, скасувавши постанову прокурора про скасування постанови слідчого про закриття кримінального провадження, яка не оскаржується в порядку ст. 303 КПК України (рішення Вищої ради правосуддя від 16 липня 2020 року № 2170/0/15–20);

✓ слідчий суддя вийшов за межі своїх повноважень, зобов'язавши прокурора прийняти постанову про закриття кримінального провадження (рішення Третьої дисциплінарної палати від 4 листопада 2020 року № 3013/3дп/15–20);

✓ штучне створення суддями підстав для направлення подання про зміну підсудності кримінального провадження начебто через відсутність потрібної кількості суддів для її розгляду, хоча насправді колегію можна було утворити, оскільки третій суддя перебував у тимчасовій відпустці (рішення Першої дисциплінарної палати від 2 лютого 2018 року № 296/1дп/15–18);

✓ суддя безпідставно не допустив до участі у розгляді справи адвоката, повноваження якого були підтверджені відповідно до вимог чинного законодавства (ордером і свідоцтвом); не повідомив власника майна про розгляд питання про арешт його майна (рішення Третьої дисциплінарної палати від 16 грудня 2020 року № 3483/3дп/15–20);

✓ суддя не врахувала, що судовий наказ є особливою формою судового рішення, виконавчим документом та що

нормами законодавства України передбачена певна процедура, яка має бути виконана суддею у разі помилкового видання цього виконавчого документа (скасування судового наказу або визнання його таким, що не підлягає виконанню); відмовила боржнику у скасуванні судового наказу на тій підставі, що він виданий помилково, не є судовим рішенням, тобто його не існує; у подальшому допустила поворот виконання судового наказу, якого, на її думку, не існує; боржника позбавлено права на перегляд судового наказу, здійснювалися стягнення з пенсії у виконавчому провадженні (рішення Першої дисциплінарної палати від 26 липня 2019 року № 1956/1дп/15–19);

✓ при колегіальному розгляді справи судом апеляційної інстанції головуєчим суддею не оголошено склад суду та одноособово розглянуто клопотання захисника підсудного про відкладення розгляду справи (рішення Другої дисциплінарної палати від 17 квітня 2019 року № 1171/2дп/15–19);

✓ повернення обвинуваченому речових доказів, що були знаряддям вчинення злочину і підлягали конфіскації (постанова Великої палати Верховного Суду від 16 травня 2019 року у провадженні № 11–31сап19);

✓ невжиття заходів для розгляду клопотання про арешт майна, що призвело до відчуження майна (рішення Третьої дисциплінарної палати від 28 жовтня 2020 року № 2964/3дп/15–20);

✓ позивач звернувся до окружного адміністративного суду із позовом про скасування реєстраційних дій, що стосувалися інформації щодо товариства та підтвердження права власності на нього, проте суддя не залучив до участі у справі всіх осіб, чиїх майнових прав вона стосувалася; вирішив справу до моменту надходження документів, для отримання яких провадження у справі було зупинене; сторони у справі не були повідомлені про призначене судове засідання; залишив поза увагою заяву позивача про повернення позовної заяви, проставивши на ній резолюцію «до розгляду» (постанова Великої палати Верховного Суду від 22 серпня 2019 року у провадженні № 11–118сап19).

2.3. Істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду (підпункт а)

Ухвалення судового рішення незаконним складом суду та порушення правил юрисдикції за приписами усіх галузей процесуального законодавства є істотними порушеннями і тягнуть за собою скасування судового рішення. На важливості цих правових інститутів неодноразово наголошує Європейський суд з прав людини (зокрема, у справах «Сокурренко і Стригун проти України», «Андрієвська проти України», «Мосендз проти України», «Шестопалова проти України», «Лео Занд проти Австрії»). Правила визначення юрисдикції судових справ, як і правила щодо складу суду, який має бути сформований для розгляду певної категорії справ, встановлені процесуальними законами. Основними критеріями для розмежування судової юрисдикції є характер спірних правовідносин і їхній суб'єктний склад.

Незважаючи на законодавче розмежування юрисдикції судових справ, на практиці часто виникають труднощі з визначенням підсудності. Зумовлені вони нечіткістю та неузгодженістю законодавства, різною судовою практикою, дискусіями щодо характеру порушеного права та оголошених вимог. Є категорії справ, які мають публічно-правовий характер, але не вирішуються у порядку адміністративного судочинства; випадки об'єднання в одне провадження вимог, що підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства; необхідність зміни обвинувачення у кримінальному провадженні, що вимагає передачі справи з місцевого загального суду до Вищого антикорупційного суду. Такі та інші випадки вимагають від судді добре розбиратися з правилами юрисдикції і правильно на них реагувати. Велика Палата Верховного Суду постійно приймає рішення, де наведені правові позиції щодо правиль-

ності визначення підсудності, робить висновки про порушення правил юрисдикції судами попередніх інстанцій.

У юридичній літературі та на практиці ведуться дискусії щодо розмежування понять «юрисдикція», «підвідомчість», «підсудність», «компетенція». Одні юристи їх розмежовують, інші використовують як синоніми⁹⁵. Розмежування понять «юрисдикція» та «підсудність» проводив Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ⁹⁴ і неодноразово Верховний Суд⁹⁵. Відповідно до правової позиції Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду «судова юрисдикція» означає компетенцію судів здійснювати правосуддя в формі визначеного законом виду судочинства і щодо визначеного кола правовідносин, а «підсудність» означає встановити, який суд і якої ланки повинен здійснювати судочинство в тій чи іншій справі у підвідомчих йому провадженнях⁹⁶.

Аналіз практики притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності показує, що Вища рада правосуддя застосовує поняття «юрисдикція» як для розмежування повноважень між окремими ланками судової системи, так і між судами однієї ланки щодо розгляду і вирішення справ.

⁹⁵ Петренко Н. О. Підсудність справ господарським судам України; Безпідставне ототожнення «підсудності» з «юрисдикцією» (підвідомчістю). URL: <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/bezpidstavne-ototozhnennya-pidsudnosti-z-yurysdyktsiyeyu-pidvidomchistyu/>

⁹⁴ Постанова Пленуму від 01.03.2013 року № 3 Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13#Text>

⁹⁵ Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 804/3516/18, постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі № 495/6724/17. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 30 січня 2020 року справа № 640/11758/19, адміністративне провадження № К/9901/28604/19 (ЄДРСРУ № 87268075). URL:

⁹⁶ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 03 грудня 2020 року у справі № 522/19646/17, провадження № К/9901/1534/1. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/93301870>

Вищою радою правосуддя як істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду⁹⁷, кваліфіковано:

✓ справа повинна була розглядатися за правилами виключної підсудності, оскільки спір виник з приводу нерухомого майна, але суддя відкрив провадження і розглянув її за місцем проживання відповідача; не вжив заходів для передачі справи для розгляду до належного суду (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 січня 2021 року, у справі № 11–89cap20);

✓ суддя відкрив провадження у справі з порушенням правил виключної територіальної підсудності корпоративного господарського спору (постанова Великої палати Верховного Суду від 03 лютого 2022 року у провадженні № 11–40cap21);

✓ з метою зміни підсудності справи, зловживаючи своїми процесуальними правами, позивачі штучно залучили ще одного співвідповідача, проте суддя відкрив провадження і розглянув справу незважаючи на порушення правил територіальної підсудності; справа повинна була розглядатися за місцем знаходження нерухомого майна (рішення Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2019 року № 3521/0/15–19);

✓ порушення правил виключної підсудності справ у спорах, що виникають з договору перевезення (рішення Першої дисциплінарної палати від 15 листопада 2019 року № 3002/1дп/15–19);

✓ порушення вимог альтернативної підсудності (рішення Першої дисциплінарної палати від 29 травня 2020 року № 1609/1дп/15–20);

✓ порушення правил інстанційної юрисдикції при перегляді справи у зв'язку з нововиявленими обставинами (рішення Першої дисциплінарної палати від 8 лютого 2019 року № 383/1дп/15–19);

⁹⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

- ✓ порушення правил територіальної юрисдикції при розгляді справ за клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (рішення Другої дисциплінарної палати від 15 червня 2020 року № 1829/2дп/15–20);
- ✓ порушення правил предметної юрисдикції, що полягало у розгляді адміністративним судом справи, яка не підлягала розгляду в порядку адміністративного судочинства (рішення Третьої дисциплінарної палати від 1 серпня 2018 року № 2477/3дп/15–18);
- ✓ порушення правил предметної юрисдикції, що полягало у розгляді в порядку цивільного судочинства спору, який підлягав розгляду господарським судом (рішення Третьої дисциплінарної палати від 23 грудня 2019 року № 3600/3дп/15–19);
- ✓ суддя відкрив провадження в адміністративній справі, забезпечив позов, хоча спір впливав з трудових правовідносин і повинен був вирішуватися за правилами цивільного судочинства (рішення Вищої ради правосуддя від 10 січня 2019 року № 63/0/15–19).

2.4. Незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору (підпункт б)

Вимога мотивованості судових рішень є спільною для всіх процесуальних кодексів України. Відповідно до ч. 4 ст. 370 КПК України вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення⁹⁸.

Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод суди зобов'язані обґрунтувати свої рішення (рішення від 18 липня 2006 року у справі «Проніна проти України» (Заява № 63566/00)⁹⁹. Виклад підстав прийняття рішення

⁹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1>

⁹⁹ Рішення від 18 липня 2006 року у справі «Проніна проти України» (Заява № 63566/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text

не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, а насамперед є гарантією проти свавілля.

Підстави прийняття рішення повинні бути узгодженими, чіткими, недвозначними й несуперечливими. У викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін. Це дає можливість сторонам переконатися у тому, що їхні доводи були досліджені, а отже, суддя взяв їх до уваги. Виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення¹⁰⁰.

Обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент захисту на підтримку кожної підстави захисту. Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру рішення¹⁰¹.

Обґрунтування рішення повинно засвідчити, що суддя справді дослідив усі основні питання, винесені на його розгляд (рішення ЄСПЛ у справах Болдея проти Румунії, Гелле проти Фінляндії).

Належно мотивованим можна вважати таке рішення, коли на підтвердження правильності прийнятого рішення наведена переконлива система взаємопов'язаних аргументів, суджень фактичного, логічного, правового характеру, яка демонструє правильність зроблених висновків¹⁰². Рішення, правильне по суті, може викликати сумніви в його обґрунтованості, якщо воно викладене так, що не дає чіткого уявлення про його підстави і мотиви¹⁰³. Мотивування пов'язує правові висновки зі встановленими фактами¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Тітко І.А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: монографія / І. А. Тітко. – Х.: Право, 2010. – С. 87-97.

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Толочко А. Н. Роль мотивировки в обеспечении законности, обоснованности и справедливости актов социалистического правосудия, выносимых судом первой инстанции по уголовным делам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харьков., 1985. С. 36.

Зважаючи на це, у дисциплінарному провадженні мають бути встановлені такі обставини:

— чи у судовому рішенні містяться відповіді на головні аргументи сторін;

— чи у судовому рішенні є підтвердження того, що сторони були почуті судом;

— чи судове рішення є результатом неупередженого вивчення судом зауважень, доводів та доказів, що представлені сторонами;

— чи у судовому рішенні обґрунтовано дії суду щодо вибору аргументів та прийняття/відхилення доказів сторін.

На підставі практики притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності можемо виокремити такі приклади дій суддів, які були кваліфіковані як незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору¹⁰⁵:

✓ у протоколі про порушення митних правил мало місце посилання на нечинне законодавство, проте суддя залишив ці доводи поза увагою, обмежившись загальною фразою про незгоду особи з протоколом; не надав жодної відповіді на аргумент стосовно того, що діяння, які ставляться особі у вину, не були правопорушенням, передбаченим ч. 1 ст. 483 МК України, оскільки викладена у протоколі суть вчиненого діяння не збігалася з юридичним складом правопорушення (рішення Вищої ради правосуддя від 26 червня 2018 року № 2060/0/15–18);

✓ слідчий суддя наклав арешт на 3003 (три тисячі три) земельні ділянки, які перебували в оренді аграрної фірми, але не пояснив якими обставинами кримінального провадження була викликана така необхідність; не обґрунтував як земельні ділянки могли бути доказами у кримінальному провадженні (рішення Вищої ради правосуддя від 25 червня 2020 року № 1975/0/15–20);

¹⁰⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

✓ суддя формально віднісся до справи; без виклику відповідача у місячний строк ухвалив невмотивоване заочне рішення про його позбавлення батьківських прав стосовно малолітньої доньки; вирішив питання про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі, хоча у справі не було доказів його фінансово стану, а лише копія паспорта (рішення Вищої ради правосуддя від 16 лютого 2021 року № 363/0/15–21);

✓ суддя наклав арешт на майно та встановив заборону користуватися ним, але не навів жодних мотивів, чим була викликана необхідність заборони у користуванні (рішення Третьої дисциплінарної палати від 10 жовтня 2018 року 3108/ЗДП/15–18);

✓ суддя не обґрунтовано вжив заходів забезпечення позову, безпідставно зупинив дію кількох рішень міської ради та розпорядження міського голови, що були направлені на реорганізацію державної лікарні, проведення конкурсу на заміщення вакантної посади головного лікаря (рішенням ВРП від 10 січня 2019 року № 63/0/15–19);

✓ у судових рішеннях про накладення арешту і відмову в його знятті не зазначено, яким чином майно юридичної особи приватного права може бути доказом у кримінальному провадженні щодо службових осіб державного підприємства (рішення Третьої дисциплінарної палати від 27 лютого 2019 року № 605/Здп/15–19);

✓ в мотивувальній частині ухвали про накладення арешту не зазначено обставин та доказів, а лише частково відтворено зміст клопотання та цитовано законодавство (рішення Другої дисциплінарної палати від 11 березня 2020 № 726/2дп/15–20);

✓ обираючи запобіжний захід, слідчий суддя не відреагував на повідомлення підозрюваного про застосування до нього насильства; не з'ясував обставин порушення права особи на вільний вибір захисника; вибір запобіжного заходу на користь тримання під вартою обґрунтовано виключно тяжкістю покарання; запобіжний захід застосовано без врахування, що протокол обшуку автомобіля є недопустимим доказом, адже обшук було

проведено без отримання дозволу суду (рішення Третьої дисциплінарної палати від 6 грудня 2017 року № 3919/Здп/15–17);

✓ в судовому рішенні не зазначено мотивів відхилення аргументів сторони про те, що їй не було та не могло бути відомо про недостовірність документів, наданих для митного оформлення автомобіля (рішення Третьої дисциплінарної палати від 23 серпня 2017 року № 2511/Здп/15–17);

✓ зазначення у постанові суду, що особа заперечує свою винуватість у керуванні транспортним засобом у алкогольному сп'янінні і ненадання будь-якої правової оцінки тому факту, що протокол про адміністративне правопорушення складений у зв'язку з відмовою особи від проходження огляду на стан алкогольного сп'яніння (рішення Третьої дисциплінарної палати від 16 травня 2018 року № 1400/Здп/15–18);

✓ застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою без зазначення мотивів відхилення доводів захисту (рішення Першої дисциплінарної палати від 20 квітня 2018 року № 1204/1дп/15–18);

✓ у рішенні не зазначено, які саме дії є неправомірними, яких збитків зазнав позивач, не встановлено причинний зв'язок між діями сторони та завданою шкодою (рішення Першої дисциплінарної палати від 4 березня 2020 року № 675/1дп/15–20);

✓ суддя постановив ухвалу про залишення позову без розгляду у зв'язку з тим, що позивач затягував розгляд іншої цивільної справи (рішення Третьої дисциплінарної палати від 8 липня 2020 року № 2054/Здп/15–20);

✓ суддя у цивільній справі про стягнення боргу забезпечив позов шляхом зупинення реалізації арештованого майна, тоді як процесуальне законодавство передбачає можливість застосування такого виду забезпечення позову лише щодо позову про визнання права власності на майно і про зняття з нього арешту (рішення Першої дисциплінарної палати від 18 вересня 2020 року № 2662/1дп/15–20);

✓ не з'ясовано, чи набрало законної сили преюдиціальне рішення; не враховано встановлених ним обставин (рішен-

ня Першої дисциплінарної палати від 17 січня 2020 року № 99/1дп/15–20);

✓ суддя необґрунтовано відійшов від існуючої судової практики, заборонивши відповідачам здійснювати свої повноваження щодо проведення та/або продовження кваліфікаційного оцінювання суддів до набрання рішенням законної сили (рішення Першої дисциплінарної палати від 13 вересня 2019 року № 2437 /1дп/15–19).

2.5. Порухення суддею засад гласності та відкритості судового процесу (підпункт в)

Засади (принципи) права — це керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин¹⁰⁶. Вони є орієнтирами правотворчої і правозастосовної діяльності органів держави, беззаперечною вимогою до цієї діяльності¹⁰⁷. Принципи права — це система найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які виражають сутність та цінності, що притаманні цій системі права, визначають її характер і напрямки подальшого розвитку¹⁰⁸. Принципи права поділяються на загальні, міжгалузеві та галузеві. Порухення принципів не завжди тягне з собою скасування судового рішення (інколи вони призводять до визнання доказів недопустимими, скасування проміжних процесуальних рішень) і не завжди є підставою для дисциплінарної відповідальності судді. Усе залежить від того, наскільки істотними були такі порухення.

¹⁰⁶ Рабінович П.М. Принципи права / П.М. Рабінович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, Т. 5. 2003. С. 128.

¹⁰⁷ Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 197–198.

¹⁰⁸ Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право, 2008. С. 37.

Принцип гласності й відкритості судового процесу — один із міжнародних стандартів функціонування правосуддя. Загальною декларацією прав людини (ст. 10) визначено право кожної людини «щоб її справа була розглянута прилюдно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом», зазначено (ст. 11) про прилюдний судовий розгляд як складову презумпції невинуватості. Як визначено Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6), публічний розгляд справи є важливим елементом справедливого судового розгляду.

Відповідно до ст. 129 Конституції України гласність процесу та його повне фіксування технічними засобами є однією з основних засад судочинства. Її зміст закріплений у всіх процесуальних кодексах (ст. 2 ЦПК України, ст. 2 ГПК України, ст. 2 КАС України, ст. 7 КПК України) та Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядає суд, є відкритими, крім випадків, які визначені законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, який встановлений законом (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁰⁹). У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. У разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути вилучена із зали судового засідання (ч. 3 ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹¹⁰). Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис із використанням портативних відео- та

¹⁰⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹¹⁰ Там само.

аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням визначених законом обмежень (ч. 4 ст. 11).

Дисциплінарними палатами кваліфіковані як порушення засад гласності і відкритості судового процесу¹¹¹ такі дії суддів:

✓ видалення із залу судових засідань осіб, які не є учасниками судового процесу, без наявності обґрунтованих на те підстав (рішення Другої дисциплінарної палати від 12 серпня 2019 року № 2071/2дп/15–19);

✓ суддя не провела попереднє судове засідання, яке було обов'язковим; позбавила відповідачів інформацію про час і місце розгляду справи; на момент ухвалення заочного рішення відповідачі не отримали позовної заяви, ухвали про відкриття провадження у справі; не могли бути повідомлені про ухвалення додаткового заочного рішення того ж самого дня; перше судове засідання, в якому і було винесено заочне судове рішення, призначено вже через три дні після відкриття провадження у справі (рішення Першої дисциплінарної палати від 3 серпня 2018 року № 2492/1дп/15–18);

✓ неповідомлення сторін про розгляд справи; суддя не врахував, що повістка про виклик повинна бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи (постанова Великої палати Верховного Суду від 10 вересня 2020 року у провадженні № 11–2сап20);

✓ учасники судового процесу не були ознайомлені із прийнятим суддею рішенням по суті розглянутих позовних вимог (як зі скороченим його текстом, так і повним); перед виходом до нарадчої кімнати суддя не оголосив учасникам судового процесу, коли буде проголошено судове рішення у справі (рішення Першої дисциплінарної палати від 25 січня 2019 року № 196/1дп/15–19).

¹¹¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

2.6. Порушення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними судом своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (підпункт з)

Відповідно до ст. 129 Конституції України рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом є однією із основних засад правосуддя. Вона передбачена у всіх процесуальних кодексах (ст. 6 ЦПК України, ст. 7 ГПК України, ст. 8 КАС України, ст. 10 КПК України) та Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак. Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом (ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹¹²).

Європейський суд з прав людини зазначає, що принцип рівності сторін є одним із складників ширшої концепції справедливого судового розгляду, який передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище в порівнянні з опонентом (Рішення у справах «Надточій проти України»¹¹³, «Гурепка проти України»¹¹⁴).

¹¹² Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹¹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Надточій проти України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text

¹¹⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Гурепка проти України (№ 2)» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_565#Text

Конституційний Суду України вказує, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод¹¹⁵. Ця засада забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист. Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав¹¹⁶.

Принцип рівності сторін тісно пов'язаний з принципом змагальності. У своїх рішеннях Вища рада правосуддя здебільшого не конкретизує за порушення якого саме із них суддю притягнуто до відповідальності. Це зумовлено тим, що хоча кожен із цих принципів і володіє власним змістом, проте нормативні вимоги, які їх виражають часто є однаковими. Порушення спільних для цих двох принципів нормативних вимог призводить до порушення одночасно як принципу рівності, так і змагальності.

Як зазначив Європейський суд з прав людини у справі «Лазаренко та інші проти України», ці два принципи є основоположними компонентами концепції справедливого судового розгляду у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції. Згідно з рішеннями Страсбурзького суду у справі Надточій проти України¹¹⁷,

¹¹⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 р. № 9-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>

¹¹⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111–13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>

¹¹⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Надточій проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text

«Гурепка проти України»¹¹⁸, така концепція передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість відстоювати свою позицію у справі в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом. Кожній стороні повинна бути надана розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво невігідне становище порівняно з другою стороною.

Про необхідність кваліфікації дій судді за порушення засад рівності та змагальності свідчать такі обставини:

✓ зневажливе ставлення до учасника процесу, критичні висловлювання щодо рівня освіти, кваліфікації, статусу, зовнішності, віку та стану здоров'я, національності учасника процесу, надання суддею процесуальної переваги одній стороні процесу шляхом ігнорування клопотань, пояснень іншої (рішення Третьої дисциплінарної палати від 22 листопада 2017 року № 3725/Здп/15–17);

✓ суддя заочним рішенням задовольнила позов, хоча позивач не мав права звертатися до суду з такими вимогами; вийшла за межі позовних вимог; не залишила позовну заяву без руху через несплату судового збору; позбавила відповідачів інформації про час і місце розгляду справи; на момент ухвалення заочного рішення відповідачі не отримали копій позовної заяви, ухвали про відкриття провадження; відповідачі не могли бути повідомлені про ухвалення додаткового рішення того ж самого дня, що і основного (рішення Першої дисциплінарної палати від 3 серпня 2018 року № 2492/1дп/15–18);

✓ суддя безпідставно не допустив до участі у розгляді справи адвоката, повноваження якого були підтверджені відповідно до вимог чинного законодавства (ордером і свідоцтвом); не повідомив власника майна про розгляд питання про арешт майна (рішення Третьої дисциплінарної палати від 16 грудня 2020 року № 3483/Здп/15–20);

¹¹⁸ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гурепка проти України (№ 2)». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_565#Text

✓ відмова в ознайомленні з матеріалами справи, які містили заперечення з доданим відеозаписом з нагрудних камер поліцейських екіпажу патрульної поліції; заборона представнику позивача ставити запитання відповідачу та третій особі; офіційно не з'ясовано усіх обставин справи (рішення Третьої дисциплінарної палати від 30 травня 2018 року № 1556/Здп/15–18);

✓ застосування суддею неоднакового підходу до вирішення процесуальних питань (зокрема, відкриття провадження, забезпечення позову) порівняно з іншими справами, які перебували у його провадженні (постанова Великої палати Верховного Суду від 31 січня 2019 року у провадженні № 11–793сап18);

✓ невиконання суддею процесуальних вимог щодо повідомлення учасників процесу про дату, час і місце розгляду справи, надіслання особам, які беруть участь у справі, або не були залучені до участі у справі копій процесуальних документів, і, як наслідок, розгляд справи за відсутності такої особи (постанова Великої палати Верховного Суду від 12 вересня 2019 року у провадженні № 11–57сап19);

✓ розгляд вимоги про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями працівників патрульної поліції, з порушенням правил юрисдикції, без участі належних представників державних органів, за рахунок яких стягувалася моральна шкода та витрати на правову допомогу (рішення Першої дисциплінарної палати від 5 червня 2020 року № 1729/1дп/15–20);

✓ надання адвокату, який мав повноваження на представництво інтересів юридичної особи, можливості заявити усне клопотання про зняття арешту, яке було негайно розглянуто суддею по суті з одночасним обмеженням представника державного правоохоронного органу можливості підготовки до надання заперечень щодо такого клопотання (постанова Великої палати Верховного Суду від 29 серпня 2019 року у провадженні № 11–350сап19);

✓ позивач звернувся до окружного адміністративного суду із позовом про скасування реєстраційних дій, що стосувалися інформації щодо товариства та підтвердження права власності на нього, проте суддя не залучив до участі у справі всіх осіб, чиїх майнових прав вона стосувалася; діяв з метою якнайшвидшого ухвалення у справі постанови на користь позивача та зміни власника товариства; вирішив справу до моменту надходження документів, для отримання яких провадження у справі було зупинене; сторони у справі не були повідомлені про призначене судове засідання, оскільки повістки їм не направлялися; залишив поза увагою заяву позивача про повернення позовної заяви; позапроцесуальне спілкування із позивачем свідчить, що сторонам у цій справі не було створено рівних умов для реалізації процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, що, у свою чергу свідчить про упередженість судді під час розгляду справи (постанова Великої палати Верховного Суду від 22 серпня 2019 року у провадженні № 11–118сап19);

✓ видалення представника позивача із зали судових засідань, критичні висловлювання судді щодо його рівня освіти, кваліфікації, віку (постанова Великої палати Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у провадженні 11–1007сап19);

✓ прийняття до провадження позовної заяви, яка містила клопотання про звільнення від сплати судового збору за відсутності документального підтвердження скрутного матеріального становища сторони (рішення Першої дисциплінарної палати від 5 липня 2019 року № 1793/1дп/15–19);

✓ прийняття судом до провадження апеляційної скарги органу державної влади чи органу місцевого самоврядування з одночасним вирішенням питання про звільнення його від сплати судового збору за відсутності будь-якого клопотання, що суперечило сталій судовій практиці та свідчило про неординарний підхід до вирішення питання про звільнення від сплати судового збору (постанова Великої палати Верховного Суду від 10 грудня 2020 року у провадженні № 11–93сап20);

✓ розгляд клопотання про арешт майна без участі власника цього майна (рішення Другої дисциплінарної палати від 22 червня 2020 року № 1916/2дп/15–20, рішення Третьої дисциплінарної палати від 15 липня 2020 року № 2132/3дп/15–20).

2.7. Незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу (підпункт г)

Як визначено Конституцією України (ст. 129), забезпечення обвинуваченому права на захист належить до основних засад правосуддя. А відповідно до КПК України (ст. 7, 20) забезпечення обвинуваченому права на захист є загальною засадою кримінального провадження.

КПК України (ч. 1, 2 ст. 20) визначено, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

Вища рада правосуддя кваліфікує дії судді як незабезпечення права на захист не лише якщо такі порушення були допущені щодо особи, яка набула процесуального статусу обвинуваченого, але і щодо підозрюваного (рішення Першої дисциплінарної палати від 24 травня 2019 року № 1402/1дп/15–19, рішення Третьої дисциплінарної палати від 30 травня 2018 року № 1556/3дп/15–18), засуджено-

го (рішення Другої дисциплінарної палати від 16 квітня 2018 року № 1145/2дп/15–18), особи, яка притягується до адміністративної відповідальності (рішення Другої дисциплінарної палати від 16 квітня 2018 року № 1142/2дп/15–18). Із суб'єктивної сторони цей дисциплінарний проступок може бути вчинений як умисно, так і з необережності. Частіше трапляється суддівська недбалість (рішення Першої дисциплінарної палати від 13 листопада 2018 року № 3460/1дп/15–18, рішення Третьої дисциплінарної палати від 30 травня 2018 року № 15/3дп/15–18, рішення Третьої дисциплінарної палати від 13 серпня 2018 року № 1556/3дп/15–18).

На підставі дисциплінарної практики можемо зазначити, що поведінка судді кваліфікується як незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу¹¹⁹, якщо:

✓ проведення підготовчого судового засідання та продовження обвинуваченому строку тримання під вартою за відсутності його захисника, участь якого була обов'язковою (рішення Першої дисциплінарної палати від 13 листопада 2018 року № 3460/1дп/15–18);

✓ суддя безпідставно відвела захисника від участі у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що він не з'являвся до органу досудового розслідування (на думку судді, це перешкоджало завершенню досудового розслідування); другою підставою для відводу було те, що жінка захисника працює суддею районного суду, куди мав бути переданий обвинувальний акт після завершення досудового розслідування (рішення Третьої дисциплінарної палати від 30 травня 2018 року № 1556/3дп/15–18);

✓ не допущено до участі у цивільній справі одночасно двох представників юридичної особи (рішення Третьої дисциплінарної палати від 21 червня 2017 року № 1656/3дп/15–17);

¹¹⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

✓ неналежне повідомлення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, про дату, час та місце розгляду справи про адміністративне правопорушення, розгляд справи про адміністративне правопорушення за відсутності захисника та за наявності клопотання про його залучення (рішення Другої дисциплінарної палати від 16 квітня 2018 року № 1142/2дп/15–18);

✓ розгляд справи за відсутності залучених обвинуваченим захисників, щодо яких немає відомостей про вручення їм судової повістки (рішення Другої дисциплінарної палати від 13 серпня 2018 року № 2576/2дп/15–18).

2.8. Порушення правил щодо відводу (самовідводу) (підпункт д)

Суддя повинен бути безстороннім, неупередженим та об'єктивним. Інститут відводу (самовідводу) покликаний забезпечити таку безсторонність через регламентацію підстав, які унеможливають здійснення правосуддя суддею у певній справі. Такі підстави регламентовані процесуальними законами і є майже однаковими для різних видів судочинства.

Як визначено КПК України (ч. 1 ст. 75), слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні у таких випадках:

— є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

— брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

— він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

— якщо наявні інші обставини, які викликають сумнів у його неупередженості;

— у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 цього Кодексу порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи.

Інститут відводу (самовідводу) суддя не може використовувати для самоусунення від здійснення правосуддя. Таке бажання може виникати у судді через побоювання подання скарг, публікації негативних відгуків у засобах масової інформації, політичну складову процесу. Зважаючи на це, не лише незаконне незадоволення заяви про відвід, але і задоволення суддею безпідставної заяви кваліфікується за підпунктом «д».

На підставі аналізу рішень дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя встановлено, що судді притягувалися до дисциплінарної відповідальності за порушення підпункту «д»¹²⁰ у таких випадках:

✓ розгляд заяви про відвід без виходу до нарадчої кімнати (рішення Другої дисциплінарної палати від 30 жовтня 2017 року № 3489/2дп/15–17);

✓ до вирішення суддею заяви про відвід суддя не може вчиняти будь-яких процесуальних дій, пов'язаних із подальшим рухом справи, проте суддя після отримання заяви про його відвід розглянув заяви про зміну предмета позову, забезпечення позову, забезпечення доказів, ухвалив рішення у справі за результатами розгляду позову по суті (рішення Першої дисциплінарної палати від 25 січня 2019 року № 196/1дп/15–19);

✓ суддя заявила самовідвід у зв'язку з відкриттям щодо неї дисциплінарної справи за скаргою сторони у справі, оскільки вважала, що в подальшому це може викликати сумнів у її безсторонності, чим самоусунулася від розгляду справи (рішення Першої дисциплінарної палати від 9 вересня 2020 року № 2587/1дп/15–20);

¹²⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

✓ суддя заявив самовідвід у зв'язку з тим, що позивач звернувся зі скаргою до Вищої ради правосуддя, чим самоусунувся від здійснення правосуддя (рішення Першої дисциплінарної палати від 2 грудня 2020 року № 3337/1дп/15–20);

✓ кримінальну справу розглядала колегія у складі трьох суддів, тому відводи також повинні були вирішуватися колегіально (ст. 81 КПК України), проте суддя одноособово задовольнила власну заяву про самовідвід (рішення Першої дисциплінарної палати від 8 лютого 2019 року № 385/1дп/15–19);

✓ порушення встановленого процесуальним законодавством порядку відводу експерта, який не був повідомлений про розгляд його відводу, будучи позбавлений будь-якої можливості надати свої доводи або заперечення (постанова Великої палати Верховного Суду від 20 лютого 2020 року у провадженні № 11–1110сап19);

✓ суддя розумів, що є реальні підстави для самовідводу (позивач тривалий час виконувала обов'язки народного засідателя у цьому суді), проте одразу не заявив самовідвід, спочатку розглянув заяву про забезпечення позову, задовольнив її, а вже потім взяв самовідвід (рішенням ВРП від 10 січня 2019 року № 63/0/15–19);

✓ потерпілим у кримінальному провадженні був батько дружини судді, проте суддя не заявив самовідвід (рішення Третньої дисциплінарної палати від 2 жовтня 2019 року № 2582/3дп/15–19);

✓ суддя задовольнив заяву про відвід іншого судді у зв'язку з тим, що матір судді є в дружніх стосунках з матір'ю відповідача, але не пояснив, яким чином це може вплинути на об'єктивність розгляду справи (рішення Третньої дисциплінарної палати від 9 грудня 2020 року № 3441/3дп/15–20);

✓ суддя визнав повторними і постановив ухвали про залишення без розгляду заяв адвоката та прокурора про його відвід, проте підстави їх подання були різними і зумовлені реакцією різних учасників кримінального провадження на неправомірні дії судді (рішення Другої дисциплінарної палати від 22 грудня 2018 року № 3991/2дп/15–18).

**2.9. Безпідставне затягування розгляду заяви,
скарги чи справи протягом строку, встановленого
законом, невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви,
скарги чи справи протягом строку, встановленого
законом, зволікання з виготовленням вмотивованого
судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії
судового рішення для її внесення до Єдиного
державного реєстру судових рішень
(пункт 2)**

Пункт 2 передбачає дисциплінарну відповідальність за такі склади дисциплінарних проступків:

— безпідставне затягування розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом;

— невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом;

— зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення;

— несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Як визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (п. 1 ч. 7 ст. 56)¹²¹, суддя зобов'язаний своєчасно розглядати і вирішувати судові справи. Процесуальними законами врегульовані як строки розгляду справ, так і строки вчинення окремих процесуальних дій. Часто такі строки врегульовано саме з використанням оцінних понять. Прикладом можуть бути передбачені КПК України оцінні поняття «*якнайшвидше*» (ч. 1 ст. 100), «*найкоротший строк*» (ч. 2 ст. 12), «*одразу*» (ч. 4 ст. 80), «*невідкладно*» (ч. 4 ст. 28), «*безпосередньо після*» (ч. 1 ст. 106), «*розумний строк*» (ч. 3 ст. 12)¹²². Правове регулюван-

¹²¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹²² Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017. С. 65.

ня строків за допомогою різних оцінних понять, які зазвичай є синонімами, не можна вважати правильним прийомом юридичної техніки. Насправді їх можна розглядати як прояв невинуватої синонімії. Вони не сприяють однаково-му тлумаченню правових норм. Ускладнює таке тлумачення і передбачені пунктом 2 законодавчі конструкції «безпідставне затягування», «невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи», «зволікання», «несвоєчасність».

Аналіз практики Вищої ради правосуддя показує, що за пунктом 2¹²³ кваліфіковані такі дисциплінарні діяння суддів:

✓ із часу відкриття провадження у 2-х цивільних справах минуло понад 3 роки; численні випадки відкладення засідань зумовлені тим, що сторін не було повідомлено про дату та час судових засідань; в одній із справ не відбулися 5 призначених судових засідань, оскільки учасники справи не були про них повідомлені; засідання у справах відкладалися на період, що значно перевищує строк розгляду справ (постанова Великої палати Верховного Суду від 4 листопада 2021 року у справі № 9901/210/21, провадження № 11–255cap21);

✓ не вживав заходів для розгляду справ у встановлені законом строки та своєчасного надання копій судових рішень для їх внесення до ЄДРСР; понад 5 місяців не відкривав провадження у справі; відкрив провадження у справі та призначив її до розгляду через рік; призначив розгляд заяви про перегляд заочного рішення через 10 місяців з дня її надходження (постанова Великої палати Верховного Суду від 4 листопада 2021 року у справі 11–202cap21);

✓ протокол про адміністративне правопорушення надійшов до суду 11 липня, а перше судове засідання у справі суддя призначив на 8 грудня 2017 року; призначаючи справу до розгляду поза межами строків накладення адміністративного стягнення, суддя не міг не усвідомлювати, що наслідком цього

¹²³ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

буде затягування розгляду справи та закриття провадження у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності (постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у провадженні № 11–1007сап19);

✓ усі 17 ухвал слідчого судді про накладення арешту датовані 19 грудня 2016 року, надіслані до ЄДРСР через місяць, тобто 19 січня 2017 року, що є порушенням вимог частини другої статті 2 Закону України від 22 грудня 2005 року № 3162-IV»Про доступ до судових рішень» (постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2019 року у провадженні № 11–468сап19);

✓ розгляд справи про адміністративне правопорушення відкладався 11 разів з різних причин (зокрема, 8 разів за клопотанням сторони захисту, з них двічі поспіль — на підставі клопотання захисника про надання часу для ознайомлення із матеріалами справи, двічі — через відсутність вільного залу судового засідання) (постанова Великої палати Верховного Суду від 20 лютого 2020 року у провадженні 11–949сап19);

✓ затримки у виготовленні судових рішень у строк понад 1 рік — у чотирьох справах, понад 6 місяців — у п'ятнадцяти справах, п'ять днів — у 12 справах (постанова Великої палати Верховного Суду від 6 грудня 2018 року у провадженні № 11–429сап18);

✓ суддя проголосила у справі вступну та резолютивну частини рішення про відмову в задоволенні позовної заяви, проте повного тексту судового рішення позивачу не вручила і не надіслала, незважаючи на подані ним неодноразові заяви про отримання копії судового рішення; в ЄДРСР були відсутні будь-які судові рішення у справі, а невиготовлення судового рішення позбавляло позивача права на апеляційне оскарження; в результаті вибіркового аналізу встановлено, що за 3,5 місяці до ЄДРСР суддею надіслано щонайменше 27 судових рішень із проголошенням вступних та резолютивних частин, повні тексти яких у всіх справах були надіслані несвоєчасно (затримка у 6 справах становила до 1 місяця,

в 1 випадку — більше 1 місяця, у 4 — майже 2 місяця, у 3 справах — більше 3 місяців, у 3 справах — майже півроку і в одній справі — більше півроку, у 3 справах — більше 10 місяців, у 6 справах — більше 1 року, з яких у 3 справах — затримка більша ніж 400 днів) (постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 березня 2021 року у провадженні № 11–380cap20, справа № 9901/177/20);

✓ перебування справи у провадженні судді більше чотирьох з половиною років (рішення Другої дисциплінарної палати від 10 червня 2020 року № 1782/2дп/15–20);

✓ постановлення ухвали про відкриття провадження у справі більш ніж через один рік шість місяців з дня надходження до суду (рішення Першої дисциплінарної палати від 5 червня 2020 року № 1730/1дп/15–20);

✓ суддя системно виготовляв судові рішення із значним запізненням та із запізненням направляв їх копії до ЄДРСР; несвоєчасно видавав судові рішення на вимогу сторони у справі (рішення Першої дисциплінарної палати від 25 січня 2019 року № 196/1дп/15–19);

✓ суддя не вжила заходів для своєчасного розгляду справ про адміністративні правопорушення, що призводило до закінчення строків накладення адміністративного стягнення (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 жовтня 2021 року у справі № 11–250cap21);

✓ розгляд подання про зміну способу і порядку виконання рішення апеляційного суду протягом одного року та семи місяців (рішення Другої дисциплінарної палати від 14 березня 2018 року № 741/2дп/15–18);

✓ заява про перегляд заочного рішення не була розглянута по суті та перебувала у провадженні судді понад 1 рік і 2 місяці, а повинна була бути розглянута протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження (рішення Першої дисциплінарної палати від 24 квітня 2019 року № 1281/1дп/15–19);

✓ з моменту прийняття ухвали про відкриття провадження у адміністративній справі до прийняття рішення мину-

ло 1 рік 2 місяці, з яких майже 11 місяців справа перебувала у письмовому провадженні (рішення Другої дисциплінарної палати від 14 січня 2019 року № 74/2дп/15–19);

✓ коли питання про відкриття провадження у справі про визначення додаткового строку для прийняття спадщини вирішено суддею через дев'ять місяців з дня надходження до суду позовної заяви (рішення Першої дисциплінарної палати від 29 березня 2019 року № 996/1дп/15–19);

✓ коли дводенний строк розгляду клопотання про арешт майна, визначений частиною першою статті 172 КПК України, порушено суддею більше як на чотири місяці, що призвело до відчуження майна цивільного позивача, про арешт якого подане клопотання (рішення Третьої дисциплінарної палати від 28 жовтня 2020 року № 2964/3дп/15–20);

✓ відкладення розгляду справи на строк більше трьох місяців, у той час як визначений процесуальним законодавством строк розгляду скарги на дії державного виконавця становить 10 днів (рішення Другої дисциплінарної палати від 17 квітня 2019 року № 1167/2дп/15–19);

✓ коли з часу надходження у провадження судді клопотання про скасування арешту майна пройшло 1,5 року (рішення Третьої дисциплінарної палати від 18 листопада 2020 року № 3147/3дп/15–20);

✓ коли суддя не призначав підготовчого судового засідання у кримінальному провадженні впродовж 150 робочих днів (рішення Третьої дисциплінарної палати від 18 листопада 2020 року № 3148/3дп/15–20);

✓ розгляд цивільної справи, яка не є складною ні в правовому, ні у фактичному аспекті, тривав понад 5 місяців (рішення Третьої дисциплінарної палати від 21 березня 2018 року № 850/3дп/15–18);

✓ неприйняття суддею протягом 3 років жодних процесуальних рішень у більше як у десяти справах, які перебували у його провадженнях; порушення строків виготовлення вмотивованого судового рішення; суддя тривалий час не переда-

вав до канцелярії суду судові справи, розгляд яких завершено ухваленням судового рішення, внаслідок чого було порушено вимоги закону щодо своєчасного виготовлення вмотивованих судових рішень та надання копій судових рішень для їх внесення до ЄДРСР (рішення Третьої дисциплінарної палати від 2 грудня 2020 року № 3351/Здп/15–20);

✓ безпідставне затягування розгляду справ про адміністративні правопорушення, що призвело до закінчення строку притягнення особи до адміністративної відповідальності (рішення Другої дисциплінарної палати від 1 липня 2020 року № 2015/2дп/15–20);

✓ несвоєчасний розгляд судових справ, призначення (перенесення) судових засідань із великими інтервалами, зокрема, на неробочий день, в період перебування у щорічній та додатковій відпустках, вихідний (святковий) день; відкладення справи через її неналежну підготовку до судового розгляду (рішення Третьої дисциплінарної палати від 18 жовтня 2017 року № 3311/Здп/15–17);

✓ суддя впродовж року після відкриття провадження не розпочав розгляд справи по суті, судові засідання відкладалися з необґрунтовано великим інтервалом — від двох до трьох місяців (рішення Третьої дисциплінарної палати від 28 березня 2018 року № 917/Здп/15–18);

✓ розгляд справи тривав близько п'яти років, по суті розпочався через два роки після відкриття провадження у справі, тривалість інтервалів між судовими засіданнями становила від одного до двох місяців, майже через п'ять років перебування справи у провадженні суддя заявила самовідвід (рішення Третьої дисциплінарної палати від 12 вересня 2018 року № 2870/Здп/15–18);

✓ суддя перенесла судові засідання на день своєї відпустки, про яку їй було достеменно відомо (рішення Третьої дисциплінарної палати від 13 лютого 2019 року № 458/Здп/15–19);

✓ суддею 17 вересня постановлено ухвалу про продовження строку для усунення недоліків позовної заяви, а передано її

до канцелярії лише 18 лютого; ухвала про повернення позовної заяви від 12 березня була надіслана до ЄДРСР 30 травня, а виготовлена суддею тільки 22 травня; це унеможливило реалізацію позивачем наданих йому процесуальних прав, призвело до того, що позивач тривалий час не міг отримати довідку, яка йому потрібна для перерахунку пенсії (рішення Вищої ради правосуддя від 13 травня 2021 року № 1019/0/15–21);

✓ недотримання суддею строку направлення ухвали про залишення позовної заяви без руху (така надійшла на адресу позивача 21 липня 2017 року, а датована була 5 травня 2017 року) (рішення Другої дисциплінарної палати від 2 липня 2018 року № 2075/2дп/15–18);

✓ порушення строків розгляду клопотання про продовження обвинуваченому строку дії запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту із застосуванням електронного засобу контролю, термін дії якого сплив, що призвело до того, що до обвинуваченого майже три тижні не застосовувався будь-який запобіжний захід (рішення Другої дисциплінарної палати від 22 грудня 2018 року № 3991/2дп/15–18);

✓ необґрунтоване повернення на дооформлення протоколів про адміністративні правопорушення та невчинення суддею жодних заходів щодо повідомлення про розгляд справ осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності (рішення Першої дисциплінарної палати від 20 квітня 2018 року № 1202/1дп/15–18, рішення Третьої дисциплінарної палати від 20 лютого 2019 року № 507/3дп/15–19);

✓ суддя після закінчення його повноважень як слідчого судді несвоєчасно передав керівнику апарату суду для здійснення повторного авторозподілу кримінальні справи (клопотання) щодо яких законом встановлено скорочені строки розгляду (постанова Великої палати Верховного Суду від 29 серпня 2019 року у провадженні № 11–350сап19);

✓ відкладення судового розгляду за клопотаннями, які не були підтверджені належними доказами (рішення Третьої дисциплінарної палати від 18 жовтня 2017 року № 3309/3дп/15–17);

✓ суддя за відсутності поважних причин систематично не з'являється на роботу, у такий спосіб ухилялася від виконання службових обов'язків судді, що призвело до того, що упродовж 2013–2016 років суддя не здала до канцелярії суду та не передала секретарю судових засідань 142 справи різних категорій, що унеможливило надіслання їх копій до ЄДРСР (рішення Першої дисциплінарної палати від 30 жовтня 2020 року № 2993/1дп/15–20);

✓ суддя не надавала судових рішень для їх внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень, а передала ці обов'язки на помічника (рішення Другої дисциплінарної палати від 10 вересня 2018 року № 2854/2дп/15–18);

✓ ухвала внесена в статус «Проект» до автоматизованої системи документообігу «Д-3» помічником судді, однак не засвідчена електронним цифровим підписом судді та не надіслана до ЄДРСР (рішення Другої дисциплінарної палати від 24 вересня 2018 року № 2957/2дп/15–18).

Аналіз дисциплінарної практики показує, що про відсутність в діях судді складу дисциплінарного проступку, передбаченого пунктом 2, можуть свідчити:

1) надмірне навантаження (рішення Другої дисциплінарної палати від 27 липня 2020 року № 2276/2дп/15–20);

2) залучення до справи третіх осіб та їх належне повідомлення про час та місце розгляду справи (рішення Третьої дисциплінарної палати від 21 лютого 2018 року № 571/3дп/15–18);

3) відкладення розгляду справи з поважних причин (наприклад, у зв'язку із заміною захисника; недоставленням до суду обвинуваченого; тимчасовою непрацездатністю судді; закінченням строку повноважень судді);

4) розгляд справ з незначними перервами між судовими засіданнями (рішення Другої дисциплінарної палати від 27 листопада 2017 року № 3782/2дп/15–17);

5) призначення судових експертиз (рішення Третьої дисциплінарної палати від 23 грудня 2020 року № 3608/3дп/15–20);

6) складність справи (рішення Другої дисциплінарної палати від 3 квітня 2019 року № 1039/2дп/15–19);

7) неукомплектованість штату суду (рішення Третьої дисциплінарної палати від 8 липня 2020 року № 2051/3дп/15–20);

8) технічні проблеми у роботі персонального комп'ютера (рішення Другої дисциплінарної палати від 14 березня 2018 року № 744/2дп/15–18) чи клієнтської частини автоматизованої системи документообігу «Діловодство-3», обмежений обсяг пам'яті серверів суду (рішення Третьої дисциплінарної палати від 12 лютого 2020 року № 410/3дп/15–20).

Важливо наголосити, що для кваліфікації дій судді за цим пунктом 2 потрібно, щоб порушення суддею процесуальних строків не було зумовлене поважними причинами. Водночас надмірне навантаження судді та інші вищезазначені обставини не є такими, що автоматично виключають дисциплінарну відповідальність.

2.10. Допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу (пункт 3)

Дисциплінарний проступок, передбачений пунктом 3, полягає у порушенні суддею правил суддівської етики. Важливість дотримання суддею правил суддівської етики є очевидною. Навіть найдосконаліший закон у руках непрофесійного або нечесного судді може стати зняряддям для ще більшої несправедливості, ніж людина зазнала до звернення до суду. Про важливість дотримуватися етичних правил зазначено у присязі судді. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів»

(ч. 1 ст. 57)¹²⁴ суддя урочисто присягає дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя¹²⁵.

Суддівська етика є системою морально-ціннісних орієнтирів, принципів і правил, які спрямовані регулювати поведінку суддів як під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій діяльності. Суспільна довіра та повага до судової влади — це гарантії ефективності системи правосуддя. Зважаючи на це, дотримання правил суддівської етики є надзвичайно важливою складовою у діяльності суддів. Єдиним державним органом, куди особа може звернутися, щоб захистити свої інтереси, є суд. З огляду на це до суддів ставлять такі високі моральні вимоги, як чесність, неупередженість, порядність, справедливість, розсудливість, незалежність, тактовність, ввічливість. Суддя повинен виявляти витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб, утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до виникнення сумнівів у єдиному статусі суддів¹²⁶.

Особливістю його об'єктивної сторони дисциплінарного проступку, передбаченого пунктом 3, є те, що протиправна поведінка судді може мати вияв не лише під час виконання професійних обов'язків, але й поза судом у неробочий час.

За пунктом 3¹²⁷ кваліфіковані такі дисциплінарні діяння суддів:

¹²⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹²⁵ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20#Text>

¹²⁶ Нестерчук Л.П. Суддівська етика: зміст та значення. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 107–109. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15271>

¹²⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

✓ суддя визнав винними учасників Євромайдану у вчиненні адміністративних правопорушень за відсутності безспірних доказів, які б підтверджували їхню вину, що призвело до невмотивованого застосування адміністративних стягнень (постанова Великої палати Верховного Суду від 30 серпня 2018 року у провадженні № 11–3сап18);

✓ суддя на підставі рапортів працівників міліції визнала учасників Євромайдану винними у блокуванні виїзних воріт Академії внутрішніх військ та застосувала найбільш суворе стягнення у виді адміністративного арешту на 15 діб; необ'єктивно та несправедливо здійснила правосуддя; порушила презумпцію невинуватості; це призвело до підриву суспільної довіри до суду, незаконного позбавлення волі та порушення права на справедливий суд (постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 листопада 2018 року у справі № П/9901/482/18, провадженні № 11–299сап18);

✓ суддя Вищого господарського суду України, використовуючи своє службове становище, здійснював тиск на суддів; шляхом погроз домагався прийняття потрібних йому судових рішень; без запрошення прибув на збори суддів господарського суду міста Києва та під час свого виступу почав висловлювати своє невдоволення діями суддів під час прийняття останніми процесуальних рішень у деяких справах, вдався до відвертого шантажу та залякування останніх задля отримання можливості впливати на правосуддя; у промові посилався на «ефемерні» державні інтереси; практично відверто запропонував суддям вирішувати певні судові справи за гроші; перелік справ, які містять так званий «державний інтерес» суддя повинен був визначати самостійно; повідомив, що у разі прийняття потрібних йому рішень, суддям буде забезпечено відповідне «прикриття» (постанова Великої палати Верховного Суду від 11 квітня 2019 року у справі № 11–121сап19);

✓ перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, суддя вчинив наїзд на пішохода, який помер внаслідок отриманих

тілесних ушкоджень (постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 травня 2020 року у провадженні № 11–59cap20);

✓ суддя виявляла неповагу під час здійснення судочинства до інших суддів та учасників судового процесу; передавала через прокурора особисті привіти заступнику прокурора області; сміялася разом із захисником з мотивів заяви про її відвід; критично висловлювалася щодо іншого судді; запитувала учасників процесу, чи поділяють вони її думку щодо умисного порушення іншим суддею вимог закону; стверджувала, що, на відміну від іншого судді, вона працює вже 20 років, а він не пропрацював і 5 років; називала його «двуличним» і «так званим суддею»; висловлювала сумніви, що його призначать на безстроковий термін (рішення Вищої ради правосуддя від 15 серпня 2019 року № 2155/0/15–19);

✓ обрання суддями щодо учасників Євромайдану запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без наявних для цього фактичних і правових підстав (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 листопада 2019 року у провадженні № 11–557cap18);

✓ судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, складаючи та підписуючи текст постанови, не проконтролювали належним чином її зміст, не перевірили викладені у постанові мотиви і висновки; у спосіб, що явно суперечить процесуальному закону та усталеній судовій практиці (ухвалою про виправлення описки), повністю змінили власне судові рішення (постанова Великої палати Верховного Суду від 9 червня 2022 року у провадженні № 11–84cap21);

✓ керування суддею транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння (рішення Першої дисциплінарної палати від 14 вересня 2018 року № 2909/1дп/15–18);

✓ суддя виконувала роль посередника між іншою суддею та невстановленими особами; зацікавлювала суддю у прийнятті відповідного рішення; гроші за постановлення ухвали про задоволення заяви про забезпечення позову поклала в книжку, яку надіслала на відділення «Нової пошти» (постанова Великої

Палати Верховного Суду від 14 липня 2022 року у провадження № 11–168cap21);

✓ суддею заочним рішенням задоволено позов про розірвання кредитних договорів та припинено зобов'язання за договорами іпотеки, застави, поруки, хоча позивач не був стороною кредитних договорів і не мав права звертатися до суду з такими вимогами; ухвалювати додаткове рішення, суддя вийшла за межі заявлених позовних вимог; не провела попереднє судове засідання; повинна була залишити позовну заяву без руху, оскільки позивач, звертаючись до суду із позовною заявою, не сплатив судовий збір, а здійснив оплату вже після відкриття провадження у справі та й не в повному обсязі; позбавила відповідачів інформації про час і місце розгляду справи; на момент ухвалення заочного рішення відповідачі не отримали копій позовної заяви, ухвали про відкриття провадження; перше судове засідання, в якому і було винесено заочне судове рішення, призначено через три дні після відкриття провадження у справі (рішення Першої дисциплінарної палати від 3 серпня 2018 року № 2492/1дп/15–18);

✓ суддя допустив образливі висловлювання на адресу позивачки та її представника, зокрема: «для тих, хто погано чує», «закрийте рот, не заважайте працювати», «як Ви працюєте сценаристом і пишете сценарій, якщо не розумієте, що відбувається, і що люди говорять?», а потім, розмовляючи підвищеним тоном, видалив представника позивача із судового засідання (постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у провадженні № 11–1007cap19);

✓ суддя обговорила судову справу з головою суду, іншими суддями, погодилася отримати неправомірну вигоду за залишення позовної заяви без руху та вжити заходів забезпечення позову; у телефонних розмовах з колегою обговорила який розмір неправомірної вигоди сказати; не повідомила про втручання у її діяльність щодо здійснення правосуддя (постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 липня 2022 року у провадження № 11–168cap21);

✓ забезпечення суддею позовів, що зупинило виконавчі провадження щодо виконання рішення про стягнення заборгованості з боржників (рішення Першої дисциплінарної палати від 9 листопада 2018 року № 3443/1дп/15–18);

✓ суддя вирішила справу про розірвання шлюбу та поділ майна подружжя протягом п'яти хвилин (4 хвилини у залі судового засідання, 1 хвилина в нарадчій кімнаті); спору між подружжям насправді не було, а позов був направлений на зупинення виконання судового рішення про стягнення боргу з одного з подружжя; не залучила до справи стягувача та надала позивачу і відповідачу незаконні привілеї; позивач не додав до позовної заяви всіх додатків, але суддя однаково відкрила провадження у справі; грошову компенсацію присудила без попереднього внесення відповідачем відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду (постанова Великої палати Верховного Суду від 14 листопада 2019 року у провадженні № 11–490сап19);

✓ за фактичної відсутності спору між сторонами суддя заборонив проводити мирні зібрання необмеженому колу осіб на великій території без часових обмежень (рішення Першої дисциплінарної палати від 24 березня 2017 року № 599/1дп/15–17);

✓ невиконання суддею визначених законом обов'язків, відсутність без поважних причин на робочому місці (рішення Третьої дисциплінарної палати від 30 січня 2019 року № 273/3дп/15–19);

✓ співпраця судді з терористичною організацією «ДНР», дії якої спрямовані на підриг суверенітету, порушення територіальної цілісності України (рішення Другої дисциплінарної палати від 4 березня 2019 року № 655/2дп/15–19);

✓ суддя вийшов за межі позову і втрутився в дискреційні повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (рішення Третьої дисциплінарної палати від 18 жовтня 2017 року № 3312/3дп/15–17);

✓ суддя була зацікавлена у прийнятті судового рішення на користь позивача; не повідомила відповідні органи про втру-

чання в її діяльність щодо здійснення правосуддя, використала статус судді з метою незаконного отримання матеріальних благ або іншої вигоди (постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 липня 2022 року у провадження № 11–168cap21);

✓ суддею визнано виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, що призвело до зупинення виконавчого провадження щодо демонтажу самочинно збудованої будівлі ресторану; хоча в ресторані щоденно відбуваються гучні святкування, проте суддя стверджувала, що самочинне будівництво нібито було демонтовано, тобто одноособово на стадії виконання судового рішення фактично спростувала і скасувала висновки судів трьох інстанцій, якими було встановлено наявність об'єкту самочинного, що підлягає знесенню (постанова Великої палати Верховного Суду від 15 березня 2018 року у справі № 11–66cap18);

✓ після тимчасової окупації територій Луганської області судді співпрацювали з терористичною організацією «ЛНР»; були призначені на посади суддів на тимчасово окупованих територіях збройними формуваннями та окупаційною адміністрацією російської федерації (рішення Другої дисциплінарної палати від 17 грудня 2018 року № 3891/2дп/15–18, рішення Першої дисциплінарної палати від 21 вересня 2019 року № 2948/1дп/15–18);

✓ суддя призначений на посаду судді указом Президента Російської Федерації (рішення Третьої дисциплінарної палати від 9 січня 2019 року № 22/3дп/15–19, рішення Другої дисциплінарної палати від 30 січня 2019 року № 262/2дп/15–19);

✓ звернення судді до Вищої кваліфікаційної колегії суддів Російської Федерації з проханням рекомендувати його на посаду судді на території Автономної Республіки Крим (рішення Третьої дисциплінарної палати від 6 березня 2019 року № 686/3дп/15–19);

✓ зневажливе спілкування судді із працівниками патрульної поліції (рішення Першої дисциплінарної палати від 22 травня 2020 року № 1470/1дп/15–20);

✓ суддя не дотримувався строків складання вмотивованих судових рішень, не видавав повні тексти судових рішень,

не надсилав їх в реєстр, не надсилав справи до суду апеляційної інстанції та не передавав їх до канцелярії суду (рішення Другої дисциплінарної палати від 9 жовтня 2017 року № 3168/2дп/15–17);

✓ суддя у стислі строки задовольнив адміністративний позов, яким зобов'язав приватного нотаріуса зареєструвати право власності на нерухомість за позивачами та припинити право власності справжніх власників; вийшов за межі позовних вимог; розглянув спір, що не відноситься до юрисдикції адміністративних судів; судовий розгляд мав формальний (фіктивний) характер та відбувався за відсутності зацікавлених осіб, яких суддя не залучив до участі у справі (рішення Вищої ради правосуддя від 22 березня 2020 року № 870/0/15–18);

✓ голова суду, перешкоджаючи виконанню судового рішення, з власної ініціативи відкликав виконавчий лист, що суперечило Закону України «Про виконавче провадження», ЦПК України та явно виходило за межі його повноважень (оскільки законодавство не передбачало такої процедури) (рішення Третьої дисциплінарної палати від 23 травня 2018 року № 1466/3дп/15–18);

✓ висловлювання суддею про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення до постановлення відповідного вироку суду (рішення Третьої дисциплінарної палати від 15 серпня 2018 року № 2609/3дп/15–18);

✓ надання оцінки фактичним обставинам справи та наявним у справі доказам до моменту визнання їх належними, допустимими та дослідження їх судом (рішення Другої дисциплінарної палати від 8 квітня 2019 року № 1067/2дп/15–19);

✓ зневажливе ставлення до учасника процесу, критичні висловлювання щодо рівня освіти, кваліфікації, статусу, зовнішності, віку та стану здоров'я, національності учасника процесу, надання суддею процесуальної переваги одній стороні процесу шляхом ігнорування клопотань, пояснень іншої (рішення Третьої дисциплінарної палати від 22 листопада 2017 року № 3725/3дп/15–17).

2.11. Умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків (пункт 4)

Пункт 4¹²⁸ дає змогу притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності за порушення норм процесуального та матеріального права, містить ознаки об'єктивної сторони двох складів дисциплінарних проступків: 1) допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод; 2) інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків.

Перед тим, як перейти до викладу суті вчинених суддями проступків, що були кваліфіковані за пунктом 4, потрібно наголосити, що з позиції правової визначеності пункт 4¹²⁹ є нечітким.

По-перше, незрозуміло про які саме права і основоположні свободи людини у ньому йдеться, адже Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи до неї гарантують найрізноманітніші права: від права на життя — до права на свободу мирних зібрань. Виникає запитання: чи для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за «порушення прав людини і основоположних свобод» таке порушення спочатку має констатувати Європейський суд з прав людини? Забігаючи наперед зазначимо, що дисциплінарна практика не пішла цим шляхом. Поведінка судді кваліфікується за цим проступком незалежно від наявності рішення Страсбурзького суду щодо України.

По-друге, мовна конструкція пункт 4 дозволяє двочитання, оскільки не дає чіткої відповіді на питання: чи порушення

¹²⁸ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹²⁹ Там само.

прав людини і основоположних свобод повинно обов'язково призвести до *«істотних негативних наслідків»*.

По-третє, пункт 4 не містить дефініції або переліку *«істотних негативних наслідків»*.

На практиці часто не розмежовують і не конкретизують, який саме з двох проступків, передбачених пунктом 4, вчинив суддя (рішення Другої дисциплінарної палати від 22 грудня 2018 року № 3991/2дп/15–18, рішення Другої дисциплінарної палати від 13 березня 2019 року № 743/2дп/15–19, рішення Першої дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1890/1дп/15–20, рішення Другої дисциплінарної палати від 22 червня 2020 року № 1916/2дп/15–20). Така ситуація зовсім не викликає подиву. Хоча конструкція пункту 4 і сформульована таким чином, що передбачає відповідальність за 2 самостійні проступки, але розмежувати *«порушення прав людини і основоположних свобод»* від *«іншого грубого порушення закону»* доволі непросто. Є приклади, коли діяння одночасно кваліфіковано за цими двома підставами (рішення Першої дисциплінарної палати від 25 жовтня 2019 року № 2821/1дп/15–19, рішення Першої дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1892/1дп/15–20).

«Істотні негативні наслідки» є спільною ознакою двох складів дисциплінарних проступків, чи перший дисциплінарний проступок є з формальним складом?

Оскільки відповідь на це питання має практичне значення, є потреба зупинитися на ньому детальніше. Різні відповіді на це питання призводять не лише до різної дисциплінарної практики Вищої ради правосуддя, але і до різної судової практики Великої Палати Верховного Суду.

Так, Велика палата Верховного Суду 28 жовтня 2021 року у справі № 11–171сап21 погодилася з кваліфікацією дій судді за пунктом 4, незважаючи на відсутність істотних негативних наслідків (постанова Великої палати Верховного Суду у справі № 11–171сап21 від 28 жовтня 2021 року). Іншою є правова позиція Великої палати Верховного Суду у справі № 11–260сап20

(постанова від 21 січня 2021 року). У ній Велика палата Верховного Суду стверджує, що, передбачений пунктом 4 дисциплінарний проступок, має не формальний, а матеріальний склад. «*Істотні негативні наслідки*» мають полягати не в самому по собі неправильному застосуванні суддею положень закону, а в настанні шкоди. Така шкода може полягати, зокрема, у шкоді здоров'ю, втраті, знищенні чи пошкодженні майна, матеріальних збитках, незаконному позбавленні волі, витоку конфіденційної чи службової інформації, обмеженнях у здійсненні професійної діяльності, шкоді честі, гідності, діловій репутації (постанова Великої палати Верховного Суду у справі № 11–260cap20 від 21 січня 2021 року).

Судді Великої Палати Верховного Суду В.М. Сімоненко, Т.О. Анцупової, Ю.Л. Власова, М.І. Гриціва, Л.Й. Катеринчук, О.Б. Прокопенко, О.М. Ситнік висловили спільну окрему думку. Вони вважають, що порушення прав людини і основоположних свобод за своєю суттю і є такими негативними наслідками, які достатні для кваліфікації дій судді за першим дисциплінарним проступком пункту 4. На думку суддів, порушення прав людини і основоположних свобод має місце не лише тоді, коли є конкретні матеріальні наслідки проступку, але і тоді, коли дії судді, до прикладу, порушують фундаментальні основи правосуддя та право на справедливий суд¹³⁰.

На наше переконання, відповідь на підняте питання не може бути дано через використання граматичного способу тлумачення та дискусій навколо сполучника «або», який стоїть між двома дисциплінарними проступками¹³¹. Мовна конструк-

¹³⁰ Спільна окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду на постанову Великої Палати Верховного Суду від 17 лютого 2022 року в адміністративній справі № 11–97cap21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104492338>

¹³¹ Ця ситуація є схожою до тієї, яку розглядав Верховний Суд України, вирішуючи чи можна застосовувати додаткове покарання з двома альтернативними основними покараннями або ж лише з другим із них. У постанові № 364/8/16-к від 6 липня 2017 року він прийшов до висновку, що за граматичним способом тлумачення, розташування в тексті санкції розділового сполучника «або» є місцем синтаксичного розриву тексту

ція пункту 4 побудована таким чином, що дозволяє двояке розуміння та не дає однозначної відповіді на питання чи «істотні негативні наслідки» є також ознакою першого складу дисциплінарного проступку. Тому потрібно пам'ятати, що формальний склад проступку встановлюється у випадку, коли саме діяння є настільки шкідливим, що немає необхідності передбачати наслідок як ознаку відповідного складу. Кожний суддівський дисциплінарний проступок заподіює шкоду, але в окремих випадках вона є ознакою складу дисциплінарного проступку, а в інших лежить за межами його складу і враховується лише при обранні заходу стягнення. Отже, якщо наслідки настали, то описувати їх обов'язково потрібно. Якщо ж між наслідками і діянням судді немає безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку, але з практики застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї вбачається, що суддя допустив таку поведінку, яка свідчить про грубе нехтування фундаментальними правами людини, перед дисциплінарним органом стоїть завдання додатково мотивувати у чому саме полягає істотність допущеного суддею порушення.

Вищою радою правосуддя «істотними негативними наслідками» визнавалися: відчуження боржником предмета іпотеки, що унеможливило першочергового задоволення банком своїх кредиторських вимог (рішення Першої дисциплінарної палати від 30 серпня 2019 року № 2294/1дп/15–19); відчуження 98 об'єктів нерухомості, 40 із яких перебували у власності юридичних і фізичних осіб, яких не було залучено до участі у справі (рішення Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2019 року № 3521/0/15–19); накладення арешту на

і тому, за відсутності в тексті санкції між основними видами покарання і додатковим такого розділового пунктуаційного знака, як кома, один із видів основного покарання, передбачений в санкції, належить розглядати як альтернативний іншому, зазначеному в цій же санкції, виду основного покарання, але вже в поєднанні з додатковим покаранням, розміщеним у тексті безпосередньо за ним.

грошові кошти на банківських рахунках у межах суми позову (близько 150 млн. грн) у зв'язку із чим фактично було зупинено господарську діяльність товариства (рішення Другої дисциплінарної палати від 2 грудня 2019 року № 3278/2дп/15–19); безпідставне стягнення коштів (рішення Першої дисциплінарної палати від 26 липня 2019 року № 1956/1дп/15–19); блокування роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та зупинення процесу кваліфікаційного оцінювання суддів (постанова Великої палати Верховного Суду від 5 листопада 2020 року у провадженні 11–3сап20); неправомірна реєстрація права власності на об'єкт самочинного будівництва (постанова Великої палати Верховного Суду від 10 жовтня 2019 року у провадженні 11–586сап19); не встановлення судом підстав набуття позивачем у справі права власності на спірний об'єкт нерухомого майна (рішення Першої дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1890/1дп/15–20); стягнення за рішенням суду з компанії на користь позивача у справі суми коштів в розмірі 400000 гривень, судових витрат у розмірі 60000 гривень, застосування наслідків недійсності договору купівлі-продажу цінних паперів (рішення Першої дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1890/1дп/15–20); негативний вплив на авторитет правосуддя та оцінку діяльності судової влади (рішення Другої дисциплінарної палати від 11 березня 2020 року № 724/2дп/15–20); повернення забороненого законом небезпечного знаряддя лову — електровудки, вилученого державним інспектором згідно із протоколом про адміністративне правопорушення (рішення Третьої дисциплінарної палати від 12 лютого 2020 року № 407/3дп/15–20); здійснення фізичного впливу на окремих об'єктів власності (земельна ділянка/родовище), що порушило його попередній стан (рішення Першої дисциплінарної палати від 12 червня 2020 року № 1814/1дп/15–20); безпідставне позбавлення особи права власності на спадкове майно та виникнення у неї необхідності докладати додаткових зусиль для відновлення своїх порушених прав (рішення Першої дисциплінарної палати від

19 червня 2020 року № 1892/1дп/15–20); ухвала про накладення арешту на нежитлові приміщення плодоовочевої бази та її передачу на зберігання потерпілій призвела до захоплення невідомими особами нерухомого майна, власником якого є інша юридична особа (постанова Великої палати Верховного Суду від 25 березня 2021 року у провадженні № 11–410сап20).

Вища рада правосуддя констатувала порушення права на справедливий суд (рішення Другої дисциплінарної палати від 3 липня 2017 року № 1907/2дп/15–17), заборони катувань (рішення Другої дисциплінарної палати від 28 травня 2019 року № 1415/2дп/15–19), права на свободу та особисту недоторканність (рішення Першої дисциплінарної палати від 21 вересня 2018 року № 2949/1дп/15–18), права на повагу до приватного і сімейного життя (рішення Третьої дисциплінарної палати від 20 травня 2020 року № 1407/3дп/15–20), права на свободу зібрань та об'єднання (рішення Третьої дисциплінарної палати від 24 травня 2017 року № 1250/3дп/15–17), права на шлюб і створення сім'ї (рішення Третьої дисциплінарної палати від 20 травня 2020 року № 1407/3дп/15–20), права власності (рішення Третьої дисциплінарної палати від 5 лютого 2020 року № 298/3дп/15–20), права на свободу пересування (рішення Третьої дисциплінарної палати від 10 жовтня 2018 року № 3109/3дп/15–18).

Прикладом допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод є такі діяння:

✓ слідчий суддя зупинила виконання судового рішення; предметом оскарження була постанова слідчого про відмову в задоволенні клопотання про накладення арешту, яка не підлягала оскарженню у порядку ст. 303 КПК України; наклала арешт за клопотанням особи, яка не мала права звертатися з таким клопотанням; не дослідила матеріалів кримінального провадження; не з'ясувала статус майна; не врахувала, що в матеріалах провадження були відомості про здійснення процедури примусової реалізації майна, що вказувало на

можливе ухилення боржника від виконання судових рішень (постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 жовтня 2021 року у справі № 11–171cap21);

✓ позивач звернувся до окружного адміністративного суду із позовом про скасування реєстраційних дій, що стосувалися інформації щодо товариства та підтвердження права власності на нього, проте суддя не залучив до участі у справі всіх осіб, чиїх майнових прав вона стосувалася; діяв з метою якнайшвидшого ухвалення у справі постанови на користь позивача та зміни власника товариства (постанова Великої палати Верховного Суду від 22 серпня 2019 року у провадженні № 11–118cap19).

✓ суддя у місячний строк ухвалив невмотивоване заочне рішення про позбавлення відповідача батьківських прав стосовно малолітньої доньки; не забезпечив повідомлення сторін про судові засідання та надіслання копій процесуальних документів; формальний характер судового розгляду за відсутності відповідача і третьої особи призвів до втручання в основоположне право особи на повагу до особистого та сімейного життя (рішення Вищої ради правосуддя від 16 лютого 2021 року № 363/0/15–21);

✓ суддя безпідставно вжив заходів забезпечення позову з порушенням принципу пропорційності; не вирішив питання зустрічного забезпечення; не надав оцінку тому, що позивач не навів доказів можливого відчуження майна; це призвело до порушення гарантованого статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права власності (постанова Великої палати Верховного Суду від 03 лютого 2022 року у провадженні № 11–40cap21);

✓ суддя затвердив мирову угоду, якою з відповідачів стягнуто борг у розмірі 9850 000 гривень та визнано за позивачем право власності на 98 об'єктів нерухомого майна, 40 із яких перебувають у власності інших юридичних і фізичних осіб, яких не було залучено до участі у справі; насправді мирова угода не була спрямована на врегулювання спору, а була вимо-

гою про перехід права власності на майно, тоді як предметом спору була вимога про стягнення коштів (рішення Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2019 року № 3521/0/15–19);

✓ суддя розглянула скаргу на бездіяльність прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄДРСР за відсутності скаржника, не переконавшись чи був останній належним чином повідомлений про час та місце розгляду скарги, чим порушила принципи рівності, змагальності та позбавила скаржника права на справедливий суд (рішення Вищої ради правосуддя від 11 квітня 2019 року № 1128/0/15–19);

✓ слідчий суддя легалізував обшук після його проведення, не дослідивши, що його володільцем є адвокат; підстав для проникнення до житла без ухвали слідчого судді не було; із відповідним клопотанням до суду мали право звертатися виключно прокурор області або міста Києва, а звернувся слідчий; обшук проведено за відсутності адвоката та представника ради адвокатів регіону; це призвело до порушення гарантій адвокатської діяльності та права на справедливий суд (постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 жовтня 2020 року у провадженні № 11–1286сап19);

✓ слідчий суддя формально розглянув клопотань про надання дозволу на проведення обшуків, не звернувши уваги на той факт, що обшуки, дозвіл на проведення яких просив слідчий, вже було проведено напередодні; намагався виправити ситуацію шляхом постановлення ухвал про роз'яснення ухвал слідчого судді про надання дозволів на проведення обшуку, зазначивши про надання таких дозволів у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України; вказаними діями суддя змінив зміст судового рішення, порушив право особи на повагу до приватного і сімейного життя, право на справедливий розгляд справи (рішення Першої дисциплінарної палати від 1 березня 2019 року № 635/1дп/15–19);

✓ суддя під час обрання запобіжного заходу не відреагував на повідомлення підозрюваного про застосування до нього насильства під час затримання; на підставі недопу-

стимого доказу (обшук автомобіля проведено без отримання дозволу суду) застосував запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, який обґрунтовано виключно тяжкістю покарання; не надав оцінку повідомленню підозрюваного, що йому не було надано можливість залучити власного захисника, а надано адвоката, залученого до надання вторинної правової допомоги (рішення Третньої дисциплінарної палати від 6 грудня 2017 року № 3919/Здп/15–17);

✓ слідчим суддею за результатами розгляду 17 клопотань накладено арешт на корпоративні права агрофірм, їх нерухоме майно, транспортні засоби, сільськогосподарську техніку, все рухоме майно (меблі, техніку); не зазначено в ухвалі найменування майна, його кількість, родових ознак; арешт накладено на невизначене коло майна із використанням поняття «тощо»; передавши майно на зберігання потерпілій, фактично суддя вирішила господарський спір про володіння спірним майном без проведення змагального судового розгляду (корпоративними правами, нерухомим та рухомим майном) (постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2019 року у провадженні № 11–468cap19);

✓ суддя розглянув справи за відсутності спору між сторонами; зняв заборону на відчуження майна; визнав мирову угоду і передав квартиру (яка не була пов'язана із позовом) у власність іншій особі; зобов'язав вчинити дії третіх осіб, які не були залучені до участі у справі як співвідповідачі; відкрив провадження у справі, не маючи доказів сплати судового збору; не звернувся до відповідного органу реєстрації для встановлення місця проживання відповідача; не повідомив зацікавлених осіб про судові засідання; видав виконавчий лист до набрання рішенням законної сили; не надіслав сторонам позовних заяв, ухвал про відкриття провадження, рішень у справах; позбавив зацікавлених осіб можливості висловити власну позицію, надати власні заперечення, подати апеляційні скарги (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 січня 2021 року у справі № 11–89cap20);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими фактично було надано дозвіл суб'єкту господарювання продовжити незаконне будівництво, чим створено загрозу здоров'ю мешканців сусіднього будинку; заборонено контролюючому органу виконувати передбачені законом функції щодо контролю за законністю здійснення будівельних робіт (рішення Третньої дисциплінарної палати у справі від 17 січня 2018 року № 66/Здп/15–18);

✓ безпідставне вжиття заходів забезпечення кримінального провадження шляхом накладення арешту на земельні ділянки, які перебували в оренді, що призвело до порушення права власності широкого кола осіб (рішення Вищої ради правосуддя від 25 червня 2020 року № 1975/0/15–20);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими заборонено вчиняти будь-які реєстраційні дії будь-яким уповноваженим на те особам щодо внесення змін до відомостей ЄДРПОУ щодо керівника та підписанта органу місцевого самоврядування без зазначення в ухвалі належних мотивів, з яких виходив суд (вжиттям цих заходів фактично було вирішено спір по суті) (рішення Третньої дисциплінарної палати від 6 червня 2018 року № 1744/Здп/15–18);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими заборонено проводити позачергові загальні збори членів ОСББ та вчиняти реєстраційні дії щодо внесення змін до ЄДРПОУ про ОСББ (рішення Другої дисциплінарної палати від 15 квітня 2019 року № 1148/2дп/15–19);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими заборонено загальним зборам ОСББ приймати рішення з питання виборів членів правління ОСББ «Бриз-5» та накладено заборону на вчинення реєстраційних дій щодо внесення змін до запису про юридичну особу в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських організацій щодо ОСББ (рішення Першої дисциплінарної палати від 10 липня 2020 року № 2079/1дп/15–20);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими зупинено дію ліцензії товариства на право провадження господарської

діяльності з перевезення пасажирів повітряним транспортом, чим фактично зупинено його господарську діяльність (постанова Великої палати Верховного Суду від 17 вересня 2020 року у провадженні 11–5cap20);

✓ суддя шляхом забезпечення позову зупинив дію постанови державного виконавця в частині накладення арешту на незібраний врожай зернових, що перешкодило виконанню судового рішення і призвело до порушення майнових прав стягувача (рішення Третьої дисциплінарної палати від 1 серпня 2018 року № 2477/3дп/15–18);

✓ суддя без належного встановлення кола спадкоємців задовольнив позов про встановлення факту прийняття спадщини, що призвело до позбавлення спадкоємця спадкового майна (право власності на нерухоме майно зареєстровано за іншою особою, яка в подальшому його продала); позивач обрав неналежний спосіб захисту прав, проте суддя ухвалив рішення, яким було вирішено питання про права та обов'язки осіб, не залучених до участі у справі (рішення Першої дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1892/1дп/15–20).

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими зупинено зведене виконавче провадження (рішення Першої дисциплінарної палати від 29 березня 2019 року № 994/1дп/15–19);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими зупинено реалізацію арештованого майна, чим зупинено виконання рішення господарського суду (рішення Другої дисциплінарної палати від 21 жовтня 2019 року № 2761/2дп/15–19);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими заборонено примусову реалізацію майна у виконавчому провадженні, заборонено державному підприємству проводити електронні торги (рішення Другої дисциплінарної палати від 19 жовтня 2020 року № 2853/2дп/15–20);

✓ забезпечивши позов, суддя заборонив посадовим особам ФГВФО вносити пропозиції до НБУ та приймати рішення щодо ліквідації банку та відкриття його банківської ліцензії, заборонено посадовим особам НБУ приймати

рішення про ліквідацію банку та відкликання його банківської ліцензії, що унеможливило виконання ФГВФО, НБУ визначених законодавством повноважень (рішення Третьої дисциплінарної палати від 27 лютого 2019 року № 603/Здп/15–19);

✓ суддя безпідставно вжив заходів забезпечення позову, зупинив виконання судового рішення, не взяв до уваги адекватності позовних вимог, що призвело до порушення прав осіб, які не були учасниками судового процесу (постанова Великої палати Верховного Суду від 18 червня 2020 року у провадженні № 11–88cap20);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими заборонено здавати в оренду майно, яке не було предметом спору, що перешкодило товариству здійснювати свою господарську діяльність (така діяльність полягала у наданні цього майна в оренду) (рішення Третьої дисциплінарної палати від 11 грудня 2019 року № 3412/Здп/15–19);

✓ вжиття заходів забезпечення позову, якими невмотивовано обмежено особу у праві виїзду за межі України (рішення Третьої дисциплінарної палати від 10 жовтня 2018 року № 3109/Здп/15–18);

✓ немотивоване вжиття заходів забезпечення позову шляхом заборони фермерському господарству проводити агротехнічні роботи (оранка, культивування, посів) на земельних ділянках, які належать відповідачам (рішення Першої дисциплінарної палати від 12 червня 2020 року № 1813/1дп/15–20);

✓ знищення речових доказів (тютюнових виробів), які не були вилучені з обігу, без відповідної компенсації їх вартості, без залучення до участі в справі їх власника (рішення Третьої дисциплінарної палати від 17 січня 2018 року № 67/Здп/15–18);

✓ суддя наклав арешт на врожай; не повідомив його власника про судовий розгляд; заборонив збирати та відчувувати врожай; це призвело до ризику загибелі врожаю та не відповідало меті збереження речових доказів (постанова Великої палати Верховного Суду від 7 червня 2018 року у справі № 11–203cap18спр);

✓ невмотивоване накладення арешту на нерухоме майно без повідомлення власника майна та без наведення мотивів необхідності розгляду клопотання за його відсутності (рішення Третьої дисциплінарної палати від 8 липня 2020 року № 2052/3дп/15–20);

✓ накладення арешту у частині заборони власнику майна та будь-яким іншим третім особам, окрім відповідального зберігача та його представників, користуватися нерухомим майном, чим фактично вирішено спір про поділ майна подружжя у межах розгляду клопотання слідчого (постанова Великої палати Верховного Суду від 23 січня 2020 року у провадженні 11–587сап19);

✓ накладення арешту на тимчасово вилучене майно після закінчення визначеного строку для звернення з відповідним клопотанням (постанова Великої палати Верховного Суду від 20 лютого 2020 року у провадженні 11–1110сап19);

✓ повернення значної суми грошових коштів, які були вилучені з каси банку під час обшуку, особи, яка не була їх власником (рішення Третьої дисциплінарної палати від 21 березня 2018 року № 847/3дп/15–18);

✓ суддя упереджено та несправедливо здійснювала правосуддя у справах учасників Євромайдану; безпідставно визнала винними учасників Євромайдану у вчиненні адміністративних правопорушень, передбаченого ст. 185 КУпАП; застосувала до них максимальне покарання у виді адміністративного арешту на 15 діб; матеріали адміністративних справ не містили належних та допустимих доказів на підтвердження вчинення злісної непокори працівникам міліції; вина осіб підтверджувалася лише протоколами про адміністративне правопорушення та рапортами працівників міліції (постанова Великої палати Верховного Суду від 15 листопада 2018 року у провадженні № 11–299сап18);

✓ надання дозволу на тимчасовий доступ до документів, що містять лікарську таємницю із порушенням встановленого законом порядку (рішення Другої дисциплінарної палати від 30 січня 2019 року № 264/2дп/15–19);

✓ постановлення ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, не обґрунтувавши необхідності проведення розгляду клопотання без виклику особи, у володінні якої знаходиться запитувана інформація, та без будь-яких мотивів, на підставі яких суддя, дійшов висновку щодо необхідності задоволення клопотання (рішення Третьої дисциплінарної палати від 15 січня 2020 року № 60/Здп/15–20);

✓ виправлення описки в ухвалі, якою надано дозвіл на огляд житла (виправлено «огляд» на «обшук») (рішення Другої дисциплінарної палати від 30 травня 2018 року № 1591/2дп/15–18);

✓ виправлення описки в резолютивній частині ухвали про арешт майна без повідомлення і виклику власника; виключено частину щодо визначення строку дії ухвали – один місяць; це призвело до відновлення арешту через три роки з моменту закриття кримінального провадження (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 січня 2021 року у провадженні 11–395cap20);

✓ суддя зобов'язав прокурора винести постанову про закриття кримінального провадження (рішення Третьої дисциплінарної палати від 2 жовтня 2019 року № 2582/Здп/15–19);

✓ постановлення «окремих» ухвал щодо голови суду та керівника апарату, що не передбачено кримінальним процесуальним законодавством (рішення Другої дисциплінарної палати від 11 лютого 2019 року № 410/2дп/15–19);

✓ тимчасове обмеження права виїзду за межі України особи без з'ясування факту ухилення від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, не вжиття дієвих заходів щодо усунення явних суперечностей між відомостями, які стосуються фактичного місця проживання боржника (рішення Другої дисциплінарної палати від 5 березня 2018 року № 708/2дп/15–18);

✓ ненадання суддею дозволу на побачення із обвинуваченим, що призвело до порушення права особи, взятої під варту, а також осіб, що просили суддю про побачення з ним, на повагу до приватного та сімейного життя (рішення Третьої

дисциплінарної палати від 27 лютого 2019 року № 604/Здп/15–19);

✓ суддя відмовився від підписання судового наказу у зв'язку із чим особа протягом тривалого часу не могла отримати кошти, присуджені їй судовим рішенням, розпоряджатися ними та продовжувати свою господарську діяльність (постанова Великої палати Верховного Суду від 3 вересня 2020 року у провадженні 11–4сап20);

✓ зупинення розшуку арештованого і оголошеного в розшук під час виконавчого провадження автомобіля (рішення Другої дисциплінарної палати від 17 квітня 2019 року № 1167/2дп/15–19);

✓ зупинення реалізації майна до набуття законної сили судовим рішенням за результатами розгляду скарги на дії державного виконавця, чим зупинено виконання рішення суду (рішення Третьої дисциплінарної палати від 4 грудня 2019 року № 3304/Здп/15–19);

✓ вирішення суддею спору, який не належало розглядати за правилами адміністративного судочинства, оскільки він виник у зв'язку із реалізацією особами прав власника майна; припинення суддею права власності на нерухоме майно, незважаючи на наявність реєстрації права власності на майно, внесеного до Держреєстрі (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 травня 2020 року у провадженні 11–841сап19);

✓ вирішення питання про цивільні права особи, не залученої до судового розгляду, зокрема шляхом скасування арешту, накладеного з метою забезпечення виконання судового рішення (постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2019 року у провадженні 11–633сап19);

✓ не надіслала відповідачу ухвалу про відкриття провадження та позовну заяву; не надала йому можливість висловити свою позицію щодо доводів позовної заяви; не переконалась у його виклику; без залучення відповідача до судового розгляду скасувала записи про реєстрацію права власності на неру-

хоме майно (рішення Першої дисциплінарної палати від 17 липня 2020 року № 2182/1дп/15–20);

✓ виправлення описки у судовому рішенні, що вплинуло на зміст судового рішення (змінено резолютивну частину судового рішення у частині вирішення судом питання про перебування дитини на вихованні та утриманні одного з батьків, зокрема замінено «матері» на «батьку») (рішення Другої дисциплінарної палати від 23 липня 2018 року № 2356/2дп/15–18);

✓ затвердження мирової угоди, яка суперечила закону та порушувала права та інтереси особи (як апелянта та кредитора), яка мала право на задоволення своїх вимог за рахунок майна боржника (рішення Першої дисциплінарної палати від 19 жовтня 2018 року № 3169/1дп/15–18);

✓ невмотивоване видалення представника особи із зали судових засідань, що призвело до відмови юридично неосвіченої особи від позовних вимог без розуміння наслідків такої відмови та дійсного волевиявлення на вчинення таких дій, позбавлення особи на надання пояснення через свого представника (постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у провадженні № 11–1007сап19);

✓ вирішення питання про права особи, не залученої до судового розгляду, у зв'язку із чим особа була невмотивовано позбавлена батьківських прав (рішення Третьої дисциплінарної палати від 27 березня 2019 року № 966/3дп/15–19);

✓ перегляд судового рішення, яке набрало законної сили (ухвали суду, якою надано дозвіл на примусове виконання остаточного рішення іноземного суду про стягнення коштів), здійснений без законних на те підстав, чим порушено принцип правової (юридичної) визначеності та право власності (рішення Другої дисциплінарної палати від 12 серпня 2019 року № 2072/2дп/15–19);

✓ не зазначення в ухвалі суду касаційної інстанції мотивів, зокрема жодної із передбачених кримінальним процесуальним законом підстав для зміни судових рішень судів нижчих інстанцій, під час застосування статті 75 КК України та

з одночасним використанням тих самих підстав, що вже були враховані судами першої та апеляційної інстанцій (постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 лютого 2019 року у провадженні № 11–922сап18);

✓ суддя безпідставно поновив строк на подання заяви про скасування заочного рішення про розірвання шлюбу та через чотири роки скасував таке рішення, не взявши до уваги, що після розірвання шлюбу позивач уклав шлюб з іншою особою (рішення Третньої дисциплінарної палати від 20 травня 2020 року № 1407/3дп/15–20).

На підставі аналізу дисциплінарної практики Вищої ради правосуддя можна зазначити, що іншим грубим порушенням закону у практиці дисциплінарних палат визнавались:

✓ несвоєчасний розгляд суддею справ про адміністративні правопорушення призвів до закриття 18 проваджень у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення (постанова Великої палати Верховного Суду від 28 жовтня 2021 року у справі № 11–250сап21);

✓ зупинення виконання оспорюваних правочинів шляхом встановлення заборони невизначеному колу осіб виконувати умови, вимоги та будь-які інші положення будь-яких договорів, угод, контрактів, довіреностей та будь-яких інших правочинів, укладених з НБУ та/або банком та/або Міністерством фінансів України, що прямо та/або опосередковано стосуються та/або будь-яким чином впливають та/або впливатимуть на права та/або законні інтереси позивача (постанова Великої палати Верховного Суду від 29 серпня 2019 року у провадженні № 11–350сап19);

✓ вирішення питання про майнові права іпотекодержателя (банку), не залученого до судового розгляду шляхом звернення стягнення на майно з високою вартістю, яке було предметом іпотеки (постанова Великої палати Верховного Суду від 10 вересня 2020 року у провадженні № 11–2сап20);

✓ затвердження мирової угоди, яка суперечила закону та порушувала права юридичних і фізичних осіб, не залучених

до участі у справі, у зв'язку із чим майно у значних розмірах (98 об'єктів нерухомого майна) вибуло з їх володіння шляхом перереєстрації його за позивачем (рішення Вищої ради правосуддя від 17 грудня 2019 року № 3521/0/15–19);

✓ заборона особам, які входять до складу колегіального органу суддівського врядування, та колегіальному органу суддівського врядування вчиняти будь-які дії щодо проведення та/або продовження кваліфікаційного оцінювання суддів до набрання рішенням законної сили (постанова Великої палати Верховного Суду від 5 листопада 2020 року у провадженні 11–3сап20);

✓ невмотивоване вжиття заходів забезпечення позову до подачі позову, зокрема накладення арешту на рухоме, нерухоме майно та грошові кошти, що, у свою чергу, заблокувало господарську діяльність товариства (постанова Великої палати Верховного Суду від 23 листопада 2020 року у провадженні 11–125сап20);

✓ визнання права власності на збудований з істотним порушенням будівельних норм та генерального плану міста багатопверховий будинок (об'єкт самочинного будівництва), за відсутності будь-якого спору між сторонами, без залучення до участі у справі органу, який реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду (постанова Великої палати Верховного Суду від 10 жовтня 2019 року у провадженні 11–586сап19);

✓ повернення забороненого законом небезпечного зняряддя лову — електровудки, що надає можливість і в подальшому займатися незаконним виловом риби забороненим зняряддям (рішення Третьої дисциплінарної палати від 12 лютого 2020 року № 407/3дп/15–20);

✓ розгляд питання про відшкодування моральної шкоди та стягнення витрат на правничу допомогу в рамках справи про адміністративне правопорушення, що призвело до істотних негативних наслідків, а саме позбавлення права, зокрема, Департаменту патрульної поліції Національної поліції Украї-

ни на оскарження судового рішення, за яким з його рахунків підлягає списанню 50000 грн (рішення Першої дисциплінарної палати від 5 червня 2020 року № 1729/1дп/15–20);

✓ суддя без належного встановлення кола спадкоємців задовольнив позов про встановлення факту прийняття спадщини, що призвело до позбавлення спадкоємця спадкового майна (право власності на нерухоме майно зареєстровано за іншою особою, яка в подальшому його продала); позивач обрав неналежний спосіб захисту прав, проте суддя ухвалив рішення, яким було вирішено питання про права та обов'язки осіб, не залучених до участі у справі (рішення Першої дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1892/1дп/15–20);

✓ суддя не врахувала, що судовий наказ є особливою формою судового рішення, виконавчим документом та що нормами законодавства України передбачена певна процедура, яка має бути виконана суддею у разі помилкового видання цього виконавчого документа (скасування судового наказу або визнання його таким, що не підлягає виконанню); відмовила боржнику у скасуванні судового наказу на тій підставі, що він виданий помилково, не є судовим рішенням, тобто його не існує; у подальшому допустила поворот виконання судового наказу, якого, на її думку, не існує; боржника позбавлено права на перегляд судового наказу, здійснювалися стягнення з пенсії у виконавчому провадженні (рішення Першої дисциплінарної палати від 26 липня 2019 року № 1956/1дп/15–19);

✓ постановлення слідчим суддею всупереч своїм повноваженням ухвали про призначення експертизи з наданням дозволу на повне або часткове знищення об'єкта експертизи (свердловини) призвело до його знищення (рішення Першої дисциплінарної палати від 12 червня 2020 року № 1814/1дп/15–20).

2.12. Розголошення суддею таємниці, яка охороняється законом, зокрема таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні (пункт 5)

У п. 50 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності¹³², зазначено, що кожний суддя повинен робити все можливе для того, щоб підтримувати судову незалежність на інституційному та особистому рівнях. Європейська Хартія про статус суддів (Лісабон, 8–10 липня 1998 року) визначає, що, виконуючи свої обов'язки, *суддя повинен виявляти повагу до особи, пильно стежити за підтриманням високого рівня компетентності, а також за дотриманням таємниці інформації, яку йому довірено у процесі проведення судового розгляду* (п. 1.5)¹³³.

У 2017–2021 роках за цією підставою Дисциплінарні палати відкривали дисциплінарні провадження, але рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не ухвалювали. Причинами прийняття рішень про відмову у притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності були:

✓ направлення до ЄДРСР для оприлюднення повних текстів судових рішень призвело до розголошення банківської таємниці; під час дисциплінарного провадження встановлено, що постанови суду направив до Реєстру не суддя, а його помічник (рішення Другої дисциплінарної палати від 9 липня 2018 року № 2148/2дп/15–18);

¹³² Висновок КРЕС № 3 (2002). URL: (https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf)

¹³³ Європейська Хартія про статус суддів. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>

✓ розголошення таємниці нарадчої кімнати мало місце через помилкове надсилання суддею копій ухвали, що мало характер простої суддівської помилки (рішення Третьої дисциплінарної палати від 6 листопада 2019 року № 2900/Здп/15–19).

2.13. Неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок (пункт б)

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються ст. 126, 129 Конституції України. Відповідно до цих статей суддя, який здійснює правосуддя, повинен керуватися верховенством права. Впливати на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Згідно зі ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹³⁴ суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним від будь-якого незаконного впливу, від будь-якого тиску чи втручання. Суддя здійснює правосуддя відповідно до принципів верховенства права, основу яких на Конституції та законах України.

Незалежність судді забезпечують:

– особливий порядок призначення судді, притягнення його до відповідальності, звільнення та припинення його повноважень;

¹³⁴ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

- недоторканність та імунітет судді;
- незмінюваність судді;
- порядок здійснення правосуддя, визначений процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;
- заборона втручатися у здійснення правосуддя;
- відповідальність за неповагу до суду чи судді.

Дотримання визначених гарантій здійснення правосуддя — це важлива передумова належного виконання судом конституційних функцій, спрямованих забезпечити реалізацію принципу верховенства права, захист прав і свобод людини та громадянина, що є головним обов'язком держави, як зазначено у Конституції України (ст. 3, 8, 55).

На думку Вищої ради правосуддя, втручання у діяльність судді є впливом на суддю, який виявляється в навмисній протиправній поведінці будь-яких інших осіб, що створює реальні загрози його незалежності, перешкоди для справедливого, безстороннього, своєчасного виконання суддею своїх обов'язків, визначених законом, дотримуючись засад і правил судочинства, з метою перешкодити виконанню суддею професійних обов'язків, схилити до винесення незаконного чи необґрунтованого рішення, порушити процесуальні норми, відмовитись від здійснення правосуддя, проявити упередженість тощо¹³⁵.

Відповідно до ч. 4 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹³⁶ суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора. За невиконання цього обов'язку суддя несе дисциплінарну відповідальність за п. 6 ч. 1 ст. 106 цього Закону¹³⁷.

¹³⁵ Рішення Вищої ради правосуддя від 04.04.2023 № 297/0/15–23 Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням суддів Південно-західного апеляційного господарського суду Поліщук Л.В., Будішевської Л.О., Філінюка І.Г. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/39507> <https://hcj.gov.ua/doc/doc/39507>

¹³⁶ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹³⁷ Там само.

Неповідомлення у розумний строк компетентних органів про факт втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя впливає на розгляд судової справи. Адже може скласти враження, що протягом усього часу, який минув з моменту втручання, суддя не був неупередженим під час розгляду відповідної справи. Зважаючи на це, описану поведінку судді можна розглядати як таку, що суперечить правилам суддівської етики.

За пунктом 6 Третьою дисциплінарною палатою ухвалено рішення від 13 лютого 2019 року № 457/Здп/15–19 про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, який що після отримання пропозиції грошової винагороди за сприяння розгляду справи продовжив розглядати справу та не повідомив Вищу раду правосуддя і Генеральну прокуратуру про такий факт. Повідомлення про втручання він подав лише після надходження до суду заяви про його відвід. Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя застосувала до судді дисциплінарне стягнення у вигляді догани — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця.

Причиною того, що пункт 6 застосовується рідко є те, що поняття «втручання» є оцінним, правильне застосування якого залежить від конкретних обставин справи. Аналіз практики розгляду Вищою радою правосуддя матеріалів з питань незалежності суддів дає підстави стверджувати, що у професійної юридичної спільноти немає єдності думок, що саме слід розуміти під цим оцінним поняттям. Наслідком цього є те, що судді не завжди повідомляють про випадки тиску чи втручань, оскільки не розглядають їх як такі. Для кваліфікації ж дій судді за пунктом 6 важливе значення має як суддя сприйняв протиправну поведінку щодо себе, чи справді оцінив її як реальну загрозу власній незалежності та перешкоду безстороннього виконання своїх обов'язків.

2.14. Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом) (пункт 7)

Суддя зобов'язаний вживати заходів щодо недопущення виникнення реального та потенційного конфлікту інтересів. Правила врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів визначається законами, які регулюють їх статус та засади організації діяльності судів (ч. 1 ст. 28, ч. 1 ст. 35¹ Закону України «Про запобігання корупції»¹³⁸). Контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів здійснює Рада суддів України, яка і приймає рішення про його врегулювання (у разі якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом) (п. 6 ч. 8 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹³⁹).

Якщо конфлікт інтересів виник у судді під час здійснення правосуддя, він повинен бути врегульований за допомогою інституту відводів (самовідводів) і не потребує звернення до Ради суддів України¹⁴⁰. Якщо ж такий конфлікт виник поза межами здійснення правосуддя (під час виконання адміністративних обов'язків, зумовлений спільною роботою близьких осіб), суддя зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту у письмовій формі повідомити про це Раду суддів України (ч. 10 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁴¹).

¹³⁸ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

¹³⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁴⁰ Мостова І. Конфлікт інтересів у діяльності суддів: особливості врегулювання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/konflikt-interesiv-udiyalnosti-suddiv-osoblivosti-vregulyuvannya.html>

¹⁴¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*.

Типовими ситуаціями конфлікту інтересів у діяльності судді, який не може бути вирішено в процесуальному порядку, є:

1) керівником апарату суду призначено брата голови цього суду;

2) на посаді керівника апарату суду працює сестра судді цього ж суду;

3) син голови суду одружився на судді, яка працює у тому ж судді;

4) у суді працює подружжя суддів, які розглядають справи різної юрисдикції;

5) один із них має намір обиратися на посаду голови цього суду (варіант — призначений заступником голови суду);

6) на посаді завідувача архіву суду працює дочка судді цього ж суду;

7) син заступника голови суду працює секретарем судового засідання у цьому ж судді;

8) дружина судді працює на посаді бухгалтера цього ж суду;

9) на зборах суду з питань обрання суддів на адміністративні посади суддя голосував за себе як кандидата на посаду голови суду;

10) дружина судді — також суддя цього суду — голосувала за свого чоловіка;

11) дочка судді працює на посаді помічника іншого судді того ж суду¹⁴².

З метою запобігання і врегулювання конфлікту інтересів судді застосовують окремі рішення Ради суддів України. Ці рішення визначають позицію Ради щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів. Зокрема, рішення від 04.02.2016 № 2 «Про Порядок здійснення контро-

2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁴² Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях Посібник на допомогу судді. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rada_suddiv_Ukrainy/Osoblyvosti_konfliktu_interesiv_u_diialnosti_suddi_ta_rekomendatsii_schodo_zapobihannia_i_vrehuliuva.pdf?PHPSESSID=o9pvl05er5qu3vtv0814jppq6a1

лю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів»; рішення від 12.05.2016 № 36 «Щодо роз'яснення про наявність чи відсутність конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення від 04.11.2016 № 75 «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів»; рішення від 04.11.2016 № 77 «Щодо наявності конфлікту інтересів у проведенні таємного голосування в суді»; рішення від 08.06.2017 № 34 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення від 07.09.2017 № 46 «Щодо роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення від 07.12.2017 № 75 «Про роз'яснення щодо повноважень Ради суддів України як єдиного компетентного органу, до якого звертаються судді у випадку конфлікту інтересів»¹⁴³.

До дисциплінарної відповідальності за пунктом 7 не було притягнуто жодного суддю.

2.15. Втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями (пункт 8)

Відповідно до пункту 8 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження у зв'язку з *втручанням у процес здійснення правосуддя іншими суддями*. Пунктом 22 розділу III Рекомендації СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 1098 засіданні заступників міністрів 17 листопада 2010 року)¹⁴⁴ встановлено,

¹⁴³ Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях Посібник на допомогу судді. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rada_suddiv_Ukrainy/Osoblyvosti_konfliktu_interesiv_u_diiialnosti_suddi_ta_rekomendatsii_schodo_zapobihannia_i_vrehuliuva.pdf?PHPSESSID=o9pv105er5qu3vtv0814jrpq6a1

¹⁴⁴ Рекомендація СМ/Рес (2010) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text)

що принцип незалежності судової влади означає незалежність кожного судді при здійсненні ним функцій прийняття судових рішень.

Судді повинні вирішувати передані їм справи безсторонньо. Суддя нікому не підзвітний і підкоряється лише закону. Неправомірний тиск на суддю забороняється незалежно від того, відходить він від сторонніх осіб, чи колег по роботі. Не дає права судді втручатися в діяльність інших суддів його обрання на адміністративну посаду в суді.

Законодавець не визначає переліку діянь судді, які можуть бути кваліфіковані як втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями. Практика притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності на підставі пункту 8 не є численною, проте Вищій раді правосуддя відомі такі випадки.

Приклади притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності на підставі пункту 8¹⁴⁵:

✓ суддя Вищого господарського суду України, використовуючи своє службове становище, здійснював тиск на суддів; шляхом погроз домагався прийняття потрібних йому судових рішень; без запрошення прибув на збори суддів господарського суду міста Києва та під час свого виступу почав висловлювати своє невдоволення діями суддів під час прийняття останніми процесуальних рішень у деяких справах, вдався до відвертого шантажу та залякування останніх задля отримання можливості впливати на правосуддя; у промові посилався на «ефемерні» державні інтереси; практично відверто запропонував суддям вирішувати певні судові справи за гроші; перелік справ, які містять так званий «державний інтерес» суддя повинен був визначати самостійно; повідомив, що у разі прийняття потрібних йому рішень, суддям буде забезпечено відповідне «прикриття» (постанова Великої палати Верховного Суду від 11 квітня 2019 року у справі № 11–121сап19);

¹⁴⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

✓ суддя виконувала роль посередника між іншою суддею та невстановленими особами; зацікавлювала суддю у прийнятті відповідного рішення; гроші за постановлення ухвали про задоволення заяви про забезпечення позову поклала в книжку, яку надіслала на відділення «Нової пошти» (постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 липня 2022 року у провадженні № 11–168cap21).

2.16. Неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції (пункт 9)

Відповідно до пункту 9 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав неподання або несвоєчасного подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції¹⁴⁶.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» (ч. 1 ст. 45)¹⁴⁷ судді зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

Подані декларації включаються до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Національне агентство забезпечує відкритий цілодобовий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на

¹⁴⁶ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁴⁷ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на офіційному веб-сайті Національного агентства (ч. 1 ст. 47 Закону України «Про запобігання корупції»)¹⁴⁸.

Згідно з ч. 3 ст. 51² Закону України «Про запобігання корупції»¹⁴⁹ у разі встановлення Національним агентством факту неподання декларації суддею Національне агентство письмово повідомляє про такі обставини Вищій раді правосуддя.

За цією підставою Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя ухвалено 2 рішення про притягнення 2 суддів до дисциплінарної відповідальності (рішення Третьої дисциплінарної палати від 14 листопада 2018 року № 3472/Здп/15–18, рішення Першої дисциплінарної палати від 18 січня 2019 року № 144/1дп/15–19). В обох випадках притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності встановлено факт несвоєчасного подання суддями для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції. Дисциплінарними палатами в обох випадках встановлено, що дисциплінарні проступки вчинені суддями внаслідок недбалості щодо виконання обов'язків, покладених на них Законом України «Про запобігання корупції»¹⁵⁰.

¹⁴⁸ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

¹⁴⁹ Там само.

¹⁵⁰ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

2.17. Зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством (пункт 10)

Відповідно до пункту 10 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисного незазначення відомостей, визначених законодавством¹⁵¹.

Згідно з ч. 1 ст. 60 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁵² повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення. Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, є Національне агентство з питань запобігання корупції (частина перша статті 4 Закону України «Про запобігання корупції»¹⁵³).

Відповідно до пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 15 грудня 2020 року № 1079-ХІІ «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання

¹⁵¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁵² Там само.

¹⁵³ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

корупції» щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» Національне агентство з питань запобігання корупції у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом розробляє проект порядку здійснення повної перевірки декларації, поданої суддею, моніторингу способу життя судді, та надає його на погодження Вищій раді правосуддя, яка протягом місяця з дня його отримання погоджує такий проект порядку. В іншому випадку, за відсутності відповідного погодження протягом строку, встановленого абзацом першим цього пункту, Національне агентство з питань запобігання корупції здійснює повну перевірку декларацій, поданих судьями, а також моніторинг способу життя судді безпосередньо у порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції»¹⁵⁴.

Вища рада правосуддя притримується правової позиції, що встановленню факту зазначення суддею завідомо неправдивих відомостей або умисного незазначення відомостей в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повинна передувати повна перевірка декларації НАЗК. Вища рада правосуддя вважає, що у неї відсутні повноваження здійснювати перевірку декларацій на предмет правильності та повноти їх заповнення. На думку Вищої ради правосуддя, це є виключною компетенцією НАЗК і лише НАЗК є єдиним органом, що уповноважений перевіряти декларації, зокрема, для цілей розгляду дисциплінарних проваджень щодо суддів¹⁵⁵.

Іншої позиції притримується Маселко Р.А. На його думку, реалізація Вищою радою правосуддя своїх повноважень щодо здійснення дисциплінарного провадження не входить у супе-

¹⁵⁴ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

¹⁵⁵ Рішення від 20 липня 2021 року № 1614/0/15–21 «Про залишення без змін рішення Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 1 березня 2021 року № 497/2дп/15–21 про відмову у притягненні судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Ступак О.В. до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження»

речність з повноваженнями НАЗК щодо здійснення контролю та перевірки декларацій суддів. Вважає, що ці повноваження реалізуються Вищою радою правосуддя і НАЗК з різною метою, різними способами та мають різні наслідки. Стверджує, що дисциплінарне провадження не може залежати від виконання НАЗК покладених на нього повноважень, що у жодному законодавчому акті не передбачена виключність прав НАЗК на перевірку декларацій при здійсненні дисциплінарного провадження. Зазначає, що оскільки ціла низка дисциплінарних проступків пов'язана з порушенням антикорупційного законодавства, то прив'язка встановлення факту проступку до рішення НАЗК означала б обмеження компетенції дисциплінарного органу¹⁵⁶. Таку ж правову позицію поділяє НАЗК. Так, у п. 3 роз'яснення НАЗК № 9 від 1 жовтня 2021 року «Щодо розмежування компетенції НАЗК та інших суб'єктів у частині перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданих судьями та прокурорами»¹⁵⁷ зазначено, що для здійснення дисциплінарного провадження щодо судді попередньої перевірки НАЗК не потрібно.

Чи буде суперечити антикорупційному законодавству самостійне встановлення Вищою радою правосуддя в рамках дисциплінарного провадження фактів декларування судьями недостовірних чи неповних відомостей без попереднього висновку НАЗК з цих питань? Відповідь на це питання буде остаточно дана Великою Палатою Верховного Суду в судовій справі за позовною заявою до Вищої ради правосуддя про

¹⁵⁶ Номер провадження 11–395 сап 21 (розгляд 11–395 дс 21). URL: <https://reestr.court.gov.ua/>

¹⁵⁷ Роз'яснення НАЗК № 9 від 1 жовтня 2021 року «Щодо розмежування компетенції НАЗК та інших суб'єктів у частині перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданих судьями та прокурорами». URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/okremi-rozjasnennya-z-pytan-finansovogo-kontrolyu/shhodo-rozmezhuвання-kompetentsiyi-natsionalnogo-agentstva-ta-inshyh-sub-yektiv-u-chastyni-perevirky-deklaratsij-osib-podanyh-suddyamy-ta-prokuroramy/>

скасування її рішення від 20 липня 2021 року № 1614/0/15–21 «Про залишення без змін рішення Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 1 березня 2021 року № 497/2дп/15–21 про відмову у притягненні судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Ступак О.В. до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження»¹⁵⁸. Від рішення у цій справі також залежить практика застосування і інших підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення антикорупційного законодавства.

Прикладом притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за цією підставою є рішення Третьої дисциплінарної палати 27/3дп/15–19 від 2 квітня 2019 року. Суддя не зазначив у декларації інформацію про земельну ділянку та будинок, який належить його дружині на праві власності, чим допустив порушення вимог частини першої статті 46 Закону України «Про запобігання корупції». Дисциплінарною палатою взято до уваги, що неповнота поданої суддею декларації була суттєвою. Про наявність відповідного майна судді було відомо. Незазначення в декларації про наявність у родини судді особливо цінного нерухомого майна — земельної ділянки, особливо враховуючи, що на земельній ділянці розміщене нерухоме майно, про яке також не вказано у декларації, суперечить призначенню декларування — створення механізму, за допомогою якого уповноваженим органам та громадськості доступна достовірна інформація про майновий стан особи. Такий механізм має давати можливість оцінити наскільки спосіб життя судді відповідає задекларованим доходам та виключити вірогідність набуття особою неправомірної вигоди. Це рішення оскаржувалося в судовому порядку. Постанова Великої палати Верховного Суду від 22 серпня 2019 року у провадженні 11–450сап19 погодилася з кваліфікацією дій судді за пунктом 10.

¹⁵⁸ Номер провадження 11–395 сап 21 (розгляд 11–395 дс 21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

2.18. Використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку (пункт 11)

Відповідно до пункту 11 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку¹⁵⁹.

Статтею 22 Закону України «Про запобігання корупції»¹⁶⁰ визначено, що особам, зазначеним у ч. 1 ст. 3 цього Закону (зокрема суддям), забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах.

Судді рідко несуть дисциплінарну відповідальність за пунктом 11.

Так, рішення Другої дисциплінарної палати від 5 липня 2021 року № 1450/2дп/15–21 встановлено, що висловлені у скарзі припущення про узгодженість дій судді із позивачем з метою отримання матеріальних благ не знайшли свого підтвердження.

Не знайшли свого підтвердження доводи скаржника про використання суддею свого статусу з метою отримання службового житла більшої площі. (рішення Першої дисциплінарної палати від 19.04.2019 року № 1205/1дп/15–19).

¹⁵⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁶⁰ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

Прикладом притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за пунктом 11 є рішення Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 18 січня 2021 року № 60/2дп/15–21. Проступок полягав у тому, що суддя цікавилася ходом розгляду справи в якій її чоловік та ще одна особа були відповідачами; намагалася допомогти судді-колезі знайти підстави для відмови у позові (пропуск строку позовної давності, відсутність права передачі боргових зобов'язань); обговорила з суддею можливість подання зустрічного позову; заохочувала суддю відкладати розгляд справи; була зацікавлена у кінцевому позитивному для неї результаті; вчиняла активні дії для отримання такого результату. Рішення Другої Дисциплінарної палати оскаржувалося. Постановою Великої Палати Верховного Суду від 14 липня 2022 року у провадженні № 11–168cap21 визнано правильною правову кваліфікацію дій судді за пунктом 11.

2.19. Допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна (пункт 12)

Відповідно до пункту 12 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна¹⁶¹.

¹⁶¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

За цією підставою Дисциплінарними палатами рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не ухвалювались.

Згідно із ч. 1 ст. 60 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁶² повна перевірка декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається суддею, здійснюється відповідно до закону центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, та полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення.

При цьому центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику є Національне агентство з питань запобігання корупції (частина 1 статті 4 Закону України «Про запобігання корупції»¹⁶³).

Статтею 51¹ Закону України «Про запобігання корупції»¹⁶⁴ передбачено, що контроль та повна перевірка декларацій відповідно до цього Закону, здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції. Порядок проведення передбачених цією статтею видів контролю, а також повної перевірки декларації визначається Національним агентством.

Повна перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірці на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів і може здійснюватися у період здійснення суб'єктом декларування діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави

¹⁶² Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁶³ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

¹⁶⁴ Там само.

або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності (ст. 51³ Закону України «Про запобігання корупції»¹⁶⁵).

2.20. Ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, у тому числі недодержання встановлених законом строків надання інформації (пункт 13)

Відповідно до пункту 13 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, у тому числі недодержання встановлених законом строків надання інформації¹⁶⁶.

За цією підставою Дисциплінарними палатами рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не ухвалювались.

Статтею 86 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁶⁷ визначено, що для формування суддівського досье (досье кандидата на посаду судді) і проведення кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право безоплатно отримувати інформацію та копії документів і матеріалів (у тому числі з обмеженим доступом) щодо судді (кандидата на посаду судді) та членів його сім'ї або близьких осіб від будь-яких осіб, які є власниками або розпорядниками інформації (документів, матеріалів), що запитуються. Такі особи зобов'я-

¹⁶⁵ Там само.

¹⁶⁶ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁶⁷ Там само.

зані протягом десяти днів з дня отримання запиту надати інформацію (документи, матеріали), що запитується.

Відповідно до частини третьої статті 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» особа, яка отримала запит Вищої ради правосуддя, її органу або члена Вищої ради правосуддя, зобов'язана протягом десяти календарних днів з дня його отримання надати необхідну інформацію та/або відповідні документи (їх копії).

2.21. Непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання (пункт 14)

Згідно з пунктом 14 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Пунктом 1.5 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» (Лісабон, 10 липня 1998 року)¹⁶⁹ встановлено, що суддя зобов'язаний підтримувати високий рівень компетентності, необхідний для вирішення справ у кожному конкретному випадку, оскільки від рішення судді залежать гарантії та права особи.

Частиною 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁷⁰ передбачено, що суддя зобов'язаний, в тому числі, систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду.

Статтею 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁷¹ визначено, зокрема, що кваліфікаційне оцінювання проводиться Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з метою визначення здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями (компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо), професійна етика, добросовісність).

Прикладом застосування цієї підстави є рішення Першої дисциплінарної палати від 6 листопада 2020 року № 3035/1дп/15–20. До судді застосовано дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення з посади. За результатами складання анонімного письмового тестування з виконання практичного завдання суддя отримав 61 бал (із максимально можливих 120), що становить менше 55 відсотків від максимально можливого бала на цій стадії іспиту. Оскільки суддя не набрав мінімально допустимий бал за виконання практичного завдання, то вважається таким, що не підтвердив свою професійну компетентність на етапі іспиту та, відповідно, не може бути допущений до наступного етапу кваліфікаційного оцінювання. Проте це рішення дисциплінарної палати

¹⁶⁹ . Європейська хартія про закон «Про статус суддів». URL: (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text)

¹⁷⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁷¹ Там само.

скасовано Вищою радою правосуддя, оскільки при визначенні спеціалізації судді для проведення її кваліфікаційного оцінювання перший етап кваліфікаційного оцінювання проведено за спеціалізацією, яка у суді судді не визначалась. Проходячи кваліфікаційне оцінювання за кримінальною спеціалізацією, зокрема виконуючи практичне завдання, за яке отримала 61 бал із 120 можливих, суддя необґрунтовано перебувала у вкрай не вигідних для себе умовах, в тому числі порівняно з іншими суддями, оскільки розгляд таких справ вона не здійснювала багато років та не мала при цьому достатньо часу для підготовки до написання проектів вироків (рішення Вищої ради правосуддя від 11 лютого 2021 року № 335/0/15–21).

2.22. Визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом (пункт 15)

Відповідно до пункту 15 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом¹⁷².

Відповідно до п. 6 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁷³ суддя зобов'язаний виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції.

Частиною 1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції»¹⁷⁴ встановлено, що судді зобов'язані:

¹⁷² Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁷³ Там само.

¹⁷⁴ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

– вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів;

– повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі — Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно;

– не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів;

– вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»¹⁷⁵ судді зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

Частиною 2 ст. 52 Закону України «Про боротьбу з корупцією»¹⁷⁶ передбачено, що у разі суттєвої зміни у майновому стані суб'єкта декларування, а саме отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, зазначений суб'єкт у десятиденний строк з моменту отримання доходу, придбання майна або здійснення видатку зобов'язаний повідомити про це Національне агентство. Зазначена інформація вноситься до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на

¹⁷⁵ Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

¹⁷⁶ Закон України «Про боротьбу з корупцією». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Національного агентства.

Приклади притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за цією підставою:

✓ суддя порушив вимоги статті 28 Закону «Про запобігання корупції» щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та прийняв рішення в умовах реального конфлікту інтересів в адміністративній справі (керівник — його батько) (рішення Третьої дисциплінарної палати від 28 березня 2018 року № 918/Здп/15–18);

✓ суддя, видаючи накази «Про надання відгулів помічнику судді...», діяв в умовах реального конфлікту інтересів (помічник судді — його дружина) (рішення Другої дисциплінарної палати від 11 квітня 2018 року № 1079/Здп/15–18); *i*

✓ суддя, обіймаючи посаду, був одноособовим засновником та керівником приватного підприємства, яке за установчими документами мало на меті одержання прибутку, чим порушив обмеження, встановлені ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» та ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема, несвоєчасне, без поважних причин, подання шляхом заповнення на офіційному веб-сайті НАЗК декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також неповідомлення НАЗК про суттєві зміни в майновому стані суб'єкта декларування (рішення Третьої дисциплінарної палати від 23 травня 2018 року № 1463/Здп/15–18);

✓ суддя при поданні декларації не зазначила відомості про квартиру, яка належить на праві приватної спільної часткової власності її дочкам; не зазначила відомості про квартиру, яка належить їй на праві приватної власності; не зазначила відомості про право користування об'єктом нерухомого майна, яке є її зареєстрованим місцем проживання, не зазначила відомості про користування земельною ділянкою за фактичним місцем проживання; зазначила недостовірні відомості

ності стосовно права на об'єкт незавершеного будівництва; зазначила недостовірні відомості про джерела отриманих нею доходів у вигляді соціальних виплат; не зазначила відомості про отриманий дохід у вигляді подарунка у грошовій формі; не зазначила відомості про видаток та правочин, який вчинений у звітному періоді, на підставі якого набуто право власності на квартиру (рішення Першої дисциплінарної палати від 18 вересня 2020 року № 2659/1дп/15–20).

2.23. Неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом (пункт 16)

Відповідно до пункту 16 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав неподання або несвоєчасного подання декларації родинних зв'язків в порядку, визначеному цим Законом¹⁷⁷.

Пунктом 3 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁷⁸ передбачено, що суддя зобов'язаний, зокрема, подавати декларацію родинних зв'язків судді.

Відповідно до статті 61 Закону суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків за формою, що визначається Комісією.

Водночас відповідно до пункту 42 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону судді зобов'язані подати до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків судді та декларацію добросовісності судді:

¹⁷⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁷⁸ Там само.

1) судді Верховного Суду України, судді вищих спеціалізованих судів — протягом шістдесяти днів з дня набрання чинності цим Законом;

2) судді апеляційних судів — протягом дев'яноста днів з дня набрання чинності цим Законом;

3) судді місцевих судів — протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом.

Пунктом 43 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону передбачено, що до виконання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України підпункту 2 пункту 41 цього розділу декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) та декларації доброчесності судді подаються у паперовій формі.

Згідно з пунктом 1 Правил заповнення та подання декларацій родинних зв'язків судді, затверджених рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 31 жовтня 2016 року, декларація родинних зв'язків судді подається особисто суддею шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України із зазначенням відомостей за останні п'ять календарних років.

Декларація родинних зв'язків подається до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щорічно у період з 1 по 31 січня включно (пункт 2 Правил).

Пунктом 3 Правил передбачено, що у декларації родинних зв'язків судді зазначаються відомості, актуальні станом на 31 грудня останнього звітного (п'ятого) року.

Декларація родинних зв'язків судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Неподання, несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею або подання в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей мають наслідком дисциплінарну відповідальність, установлену цим Законом.

Крім того, згідно з п. 6 ч. 9 ст. 109 Закону істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язка-

ми судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, якщо суддя умисно не подав декларацію доброчесності чи декларацію родинних зв'язків у встановлені строки або умисно задекларував недостовірні (в тому числі неповні) твердження у декларації доброчесності.

За пунктом 16 Дисциплінарними палатами рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не ухвалювались.

2.24. Подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей (пункт 17)

Відповідно до пункту 17 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (неповних) відомостей¹⁷⁹.

Згідно із ч. 1 ст. 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸⁰ суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків за формою, що визначається Комісією.

Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16 (зі змінами) затверджено Правила заповнення та подання декларації родинних зв'язків судді. Зокрема, пунктом 12 цих Правил визначено, що достовірність, точність і повнота вказаних у Декларації відомостей засвідчується підписом судді із зазначенням дати її заповнення.

Слід наголосити, що органом, уповноваженим проводити перевірку зазначеної декларації є Вища кваліфікаційна

¹⁷⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁸⁰ Там само.

комісія суддів України, а відповідно, і єдиним суб'єктом звернення до Вищої ради правосуддя щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за підставою, визначеною пунктом 17 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸¹. Здійснення Вищою радою правосуддя дисциплінарного провадження щодо судді за даною підставою можливе виключно за наявності рішення Комісії, яким підтверджується інформація про можливу недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, вказаних суддею у декларації родинних зв'язків.

У декларації родинних зв'язків судді зазначають відомості про осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, та які займають посади, відповідно до наведеного у ч. 2 ст. 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸² переліку. Умови належності до осіб, з якими у судді є родинні зв'язки, а також перелік таких осіб визначений у ч. 8 ст. 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸³.

Подання суддею в декларації родинних зв'язків завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей є дисциплінарним проступком, за який суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності (ч. 6 ст. 61 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸⁴).

Практика Вищої ради правосуддя налічує одне рішення, яким притягнуто суддю до дисциплінарної відповідальності за цією підставою (рішення Другої дисциплінарної палати від 10 вересня 2018 року № 2854/2дп/15–18). Суддя у деклараціях родинних зв'язків за 2012–2017 роки не зазначив інформацію про сестру своєї колишньої дружини, яка протягом 2011–2014 років працювала у районному суді, а з 2014 — в апараті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

¹⁸¹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁸² Там само.

¹⁸³ Там само.

¹⁸⁴ Там само.

2.25. Неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом (пункт 18)

Відповідно до пункту 18 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав неподання або несвоєчасного подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом¹⁸⁵.

Пунктом 3 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸⁶ передбачено, що суддя зобов'язаний, зокрема, подавати декларацію доброчесності судді.

Відповідно до ст. 62 Закону суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію доброчесності за формою, що визначається Комісією.

Водночас відповідно до п. 42 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону судді зобов'язані подати до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію родинних зв'язків судді та декларацію доброчесності судді:

1) судді Верховного Суду України, судді вищих спеціалізованих судів — протягом шістдесяти днів з дня набрання чинності цим Законом;

2) судді апеляційних судів — протягом дев'яноста днів з дня набрання чинності цим Законом;

3) судді місцевих судів — протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом.

Пунктом 43 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону передбачено, що до виконання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України підпункту 2 пункту 41 цього

¹⁸⁵ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁸⁶ Там само.

розділу декларації родинних зв'язків судді (кандидата на посаду судді) та декларації доброчесності судді подаються у паперовій формі.

Правилами заповнення та подання форми декларації доброчесності судді, затвердженими рішенням Комісії від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16, передбачено, що декларація подається суддею до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щорічно у період з 1 по 31 січня (включно).

Пунктом 4 вказаних Правил передбачено, що у декларації заповнюються відомості, актуальні станом на 31 грудня звітного року. У разі заповнення декларації вперше у ній зазначаються твердження щодо обставин, які мали місце упродовж усього життя особи, яка її заповнює.

Декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або непідтвердження.

Декларація доброчесності судді є відкритою для загального доступу через оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Неподання, несвочасне подання декларації доброчесності суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень мають наслідком дисциплінарну відповідальність, встановлену цим Законом.

Крім того, згідно з п. 6 ч. 9 ст. 109 Закону істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, якщо суддя умисно не подав декларацію доброчесності чи декларацію родинних зв'язків у встановлені строки або умисно задекларував недостовірні (в тому числі неповні) твердження у декларації доброчесності.

За змістом наведених норм Закону вказаний дисциплінарний проступок може мати місце виключно у випадку умисного неподання суддею декларації доброчесності судді.

За пунктом 18 Дисциплінарними палатами рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не ухвалювались.

2.26. Декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді (пункт 19)

Відповідно до пункту 19 суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді¹⁸⁷.

Згідно із ч. 1 ст. 62 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸⁸ суддя зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України декларацію доброчесності за формою, що визначається Комісією.

Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 31 жовтня 2016 року № 137/зп-16 (зі змінами від 24 вересня 2018 року № 205/зп-18) затверджено Правила заповнення та подання форми декларації доброчесності судді.

Відповідно до пункту 1, 2 вказаних Правил декларація доброчесності судді подається особисто суддею шляхом її заповнення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та подається суддею до цієї Комісії щорічно у період з 1 по 31 січня (включно).

Згідно з пунктом 2 Правил заповнення та подання форми декларації доброчесності судді у разі заповнення Декларації вперше у ній зазначаються твердження щодо обставин, які мали місце упродовж усього життя особи, яка її заповнює.

¹⁸⁷ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁸⁸ Там само.

Уповноваженим органом проводити перевірку зазначеної декларації є Вища кваліфікаційна комісія суддів України, а відповідно, і єдиним суб'єктом звернення до Вищої ради правосуддя щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за підставою, визначеною пунктом 19 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁸⁹. Здійснення Вищою радою правосуддя дисциплінарного провадження щодо судді за даною підставою можливе виключно за наявності рішення Комісії, яким встановлено інформацію про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, вказаних суддею у декларації доброчесності.

У декларації доброчесності судді зазначаються прізвище, ім'я, по батькові судді, його місце роботи, займана посада та твердження про:

- 1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам;
- 2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей;
- 3) невчинення корупційних правопорушень;
- 4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;
- 5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги;
- 6) невтручання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями;
- 7) проходження перевірки суддів відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та її результати;
- 8) відсутність заборон, визначених Законом України «Про очищення влади».

¹⁸⁹ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Відповідно до ч. 2, 5 ст. 62 Закону № 1402-VIII декларація доброчесності судді складається з переліку тверджень, правдивість яких суддя повинен задекларувати шляхом їх підтвердження або непідтвердження. За відсутності доказів іншого твердження судді у декларації доброчесності вважаються достовірними.

Неподання, несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею або декларування в ній завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень мають наслідком дисциплінарну відповідальність (частина сьома статті 62 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁹⁰).

Законом України від 12 липня 2018 року № 2509-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» внесено зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹⁹¹. У зв'язку з цим Вищою кваліфікаційною комісією суддів України 24 вересня 2018 року затверджено форму декларації доброчесності кандидата на посаду судді, в якій, на відміну від раніше існуючої, пункти 9, 16, 23 доповнені положеннями щодо правил їх заповнення. Зокрема пункт 9 Декларації доброчесності судді доповнено положенням «не заповнюється у разі відповіді «Підтверджую» на запитання 8, пункт 16 — положенням «не заповнюється у разі відповіді «Підтверджую» на запитання 15, пункт 23 — положенням «не заповнюється у разі відповіді «Підтверджую» на запитання 22.

Прикладом притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є рішення Третьої дисциплінарної палати від 21 серпня 2019 року № 2225/Здп/15–19. Суддя у пункті 22 декларацій доброчесності судді за 2016 та 2017 роки зазначив, що ним не здійснювалися вчинки, що можуть мати наслідком притягнення його до відповідальності. Водночас згідно з інформа-

¹⁹⁰ Закон України «Про судоустрій і статус суддів». *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

¹⁹¹ Там само.

цією Національного антикорупційного бюро України, яка міститься у суддівському досьє, 9 серпня 2017 року обласним управлінням захисту економіки стосовно судді складено адміністративний протокол за ч. 2 ст. 172–6 КУпАП (несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни у майновому стані). Адміністративне провадження стосовно судді було закрито у зв'язку із закінченням строку притягнення до адміністративної відповідальності, суд не встановлював вини судді.

Ще одним прикладом є рішення Третьої дисциплінарної палати від 1 серпня 2018 року № 2478/Здп/15–18. Суддя у пункті 17 декларації доброчесності судді за 2015 рік зазначив, що ним не приймалися одноособово або у складі колегії суддів рішення, передбачені статтею 3 Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»¹⁹². Проте листом члена Вищої ради юстиції суддю повідомлено про те, що на розгляді у Вищій раді юстиції перебуває заява про проведення стосовно нього перевірки згідно з пунктом 3 частини першої статті 3 Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»¹⁹³, передана ТСК, запропоновано судді надати письмові пояснення та надіслано копію заяви.

У заяві зазначалося, що «безкарність суддів породжує невпевненість осіб, яких незаконно було затримано і заарештовано за участь у мітингу, щодо дійсності змін, які відбуваються в державі». Тобто суддя під час заповнення та подання декларації доброчесності судді за 2015 рік знав, що ним у складі колегії суддів приймалися рішення, передбачені статтею 3 Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»¹⁹⁴.

¹⁹² Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

¹⁹³ Там само.

¹⁹⁴ Там само.

ВИСНОВКИ

Борис Грінченко у своїх працях закликав писати чітко, лаконічно і виразно¹⁹⁵. Ці настанови висловлені понад століття тому, проте залишаються актуальними і сьогодні. Особливе значення вони мають для написання текстів законів.

Єдиність дисциплінарної практики Вищої ради правосуддя безпосередньо залежить від чіткості правового регулювання підстав такої відповідальності. У юридичній науці загальноприйнятою є позиція, що у законодавстві немає зайвих слів і розділових знаків. Саме тому дуже важливо інститут дисциплінарного провадження позбавити від зайвої синонімічності та не властивої українській мові розмитості й багатослівності.

Окремі юристи висловлюють думку, що порушення суддею норм матеріального і процесуального права не повинні входити до переліку підстав дисциплінарної відповідальності. Стверджують, що такі підстави викликають необхідність давати оцінку судовим рішенням, а тому Вища рада правосуддя може притягати суддів до відповідальності лише за порушення етичних правил та антикорупційного законодавства¹⁹⁶. Це та інші висловлені у вступі цього посібника дискусійні питання потребують проведення подальших наукових досліджень.

Щоб дати на них обґрунтовані відповіді та запропонувати справді якісні зміни до інституту підстав дисциплінарної відповідальності суддів, недостатньо просто порівняти тексти таких підстав за законодавством України і країн Європи. Потрібно дослідити їх дисциплінарну практику та порівняти,

¹⁹⁵ Грінченко Б. Кілька слів про нашу літературну мову. 1892. URL: <https://zbruc.eu>

¹⁹⁶ Суддя-спікер Господарського суду Харківської області Іван Жигалкін Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності: які передбачені підстави. URL: <https://hr.arbitr.gov.ua/sud5023/pres-centr/interview/909444>

за що судді несуть дисциплінарну відповідальність у нас, а за що — у них. Проводячи таке дослідження, потрібно пам'ятати, що дисциплінарну відповідальності суддів не можна вивчати окремо від інших видів юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільної). Не виключено, що за ті порушення, за які суддя в Україні несе дисциплінарну відповідальність, в деяких країнах Європи він поніс би кримінальну. Недостатньо прочитати, що в Польщі відсутній спеціальний склад злочину, яким би була передбачена кримінальна відповідальність за винесення завідомо неправосудного рішення. Адже це ще не означає, що судді в Польщі не несуть такої відповідальності за іншими статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за службові злочини.

Автори посібника будуть вдячні читачам за їхні відгуки. Посібник є відповіддю на багаторічну цілеспрямовану інформаційну кампанію з підриву довіри до судової влади. Він є даниною тим її працівникам, які, незважаючи на надмірну завантаженість, постійні і не завжди послідовні законодавчі зміни, недофінансування, коронавірус та війну, щоденно сумлінно виконують свої професійні обов'язки.

Список використаних джерел

1. Аналізі національного законодавства України з питань дисциплінарного провадження щодо суддів з метою їх оптимізації та спрощення відповідно до стандартів Ради Європи та найкращих практик держав-членів Ради Європи» (серпень 2022 року).
2. Балацька О. Доступ до правосуддя як загальна засада кримінального провадження. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/44.pdf>
3. Безпідставне ототожнення «підсудності» з «юрисдикцією» (підвідомчістю). URL: <https://lexinform.com.ua/sudova-praktyka/>
4. Бондарчук Р.А. Адміністративно-правове регулювання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Bondarchuk.pdf
5. Бондарчук Р.А. Зарубіжний досвід реалізації процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та напрями його впровадження в Україні. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc51/14.pdf>
6. Бондарчук Р. А. Особливості процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та шляхи її удосконалення. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2020/69.pdf
7. Боровицький О.А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя: дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Вінниця, 2020. С. 138.
8. Віргіліус Валанчус. Деякі зауваження щодо дисциплінарної відповідальності суддів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 96.
9. Ганс-Отто Бартельс Забезпечення суддівської незалежності в Німеччині. *Національна безпека і оборона*. 2013. № 2–3. С. 109–112. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/Zrnl_sud_2013
10. Грінченко Б. Кілька слів про нашу літературну мову. URL: <https://zbruc.eu>
11. Groshewiy, Yu.M. Реалізація принципу доступності правосуддя у побудові судової системи України. *Питання удосконалення судової системи України*: матеріали наук.-практ. конф. / редкол.: Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. Х.: Кроссруд, 2007.— С. 33–35.
12. Дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя і судова практика в дисциплінарних справах стосовно суддів в 2019–2020 роках. Аналітичний звіт з рекомендаціями за результатами моніторингу. Громадська організація «Центр демократії та верховен-

- ства права». Публікація здійснена за підтримки USAID в рамках програми «Нове правосуддя». 90 с.
13. Європейська Хартія про статус суддів. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/>
 14. Жозе Мануель Дуру Матеуш Кардозу. Система дисциплінарної відповідальності суддів у Португалії. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України: набутий досвід, актуальні питання та перспективи*: матеріали першої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20–21 жовт. 2011 р.). URL: <http://www.vkksu.gov.ua/ua/mijnarodnespivrobotnitstvo/spivrobotnitstvo>
 15. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юрид. вищих навч. закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
 16. Закон України «Про статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12/ed19921215#Text>
 17. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
 18. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
 19. Іщенко О., Самофал І. Особливості правового регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності в Литовській Республіці. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 160–167.
 20. Інформація про результати діяльності Вищої ради правосуддя за 2018 рік. URL: <https://hcj.gov.ua/sites/default>
 21. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciynoanalitichnyy_zvit_za_2019_rik.pdf
 22. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/informaciyno-analitichnyy_zvit_za_2020_rik.pdf
 23. Квасневська Н.Д. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність суддів за неправосудність. *Судова Апеляція*. 2009. № 2 (15). С. 90–98;
 24. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
 25. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

26. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
27. Кохан В. П. Дисциплінарна відповідальність суддів у трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Кохан Вероніка Павлівна. – Харків, 2011. – 195 с.
28. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
29. Кучинська О.П., Щиголь О.В. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 20–30. С. 22.
30. Мельник М. Португальська система оцінки професійної діяльності суддів та шляхи її використання в Україні. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2011. (випуск без номера). С. 13.
31. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
32. Міжнародні стандарти у сфері етики та поведінки суддів. *Юридичний журнал*. 2010. № 10. С. 75–109.
33. Мірошниченко А.М. Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля (через призму юридичної відповідальності суддів): науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 120 с.
34. Мостова І. Конфлікт інтересів у діяльності суддів: особливості врегулювання URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/>
35. Назаров І.В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. Харків: вид-во «ФІНН», 2011. С. 246.
36. Незалежність і дисциплінарна відповідальність суддів: міжнародні стандарти й національна практика: монографія / Н. Антонюк, О. Верба-Сидор, Т. Пашук, С. Рабінович. Львів: Вид-во БФ «Медицина і право», 2020. С. 63–69.
37. Нестерчук Л.П. Суддівська етика: зміст та значення. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 107–109. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15271>
38. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. Харків: Право, 2008. 304 с.
39. Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях Посібник на допомогу судді. URL: <https://shron1.chtyvo.org.ua/>

40. Паришкара В.В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Харків, 2017. С. 19–20, 36.
41. Петренко Н.О. Підсудність справ господарським судам України. URL: file:///C:/Users/.
42. Погорецький М.А., Польовий О.Л., Яновська О.Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 208.
43. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право, 2008. 240 с.
44. Польовий О. Л. Місце інституту відповідальності суддів у системі юридичної відповідальності органів публічної влади України / О. Л. Польовий // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 12 (98). – С. 105-110.
45. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 22.
46. Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 804/3516/18, постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі № 495/6724/17.
47. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 30 січня 2020 року справа № 640/11758/19, адміністративне провадження № К/9901/28604/19 (ЄДРСРУ № 87268075). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_30_01_2020
48. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 03 грудня 2020 року у справі № 522/19646/17, провадження № К/9901/1534/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/93301870>
49. Постанова Пленуму від 01.03.2013 року № 3 Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13#Text>
50. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія / Н.Ю. Сакара. Харків: Право, 2010. 256 с.
51. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 14 липня 2021 року № 1635-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2021. № 62. С. 170. Ст. 3881.
52. Рабінович П.М. Принципи права / П.М. Рабінович // *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / [за ред. Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.)

- та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998–2004. — Т. 5. 2003. С. 128. С. 128.
53. Рекомендація CM/Rec (2010) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text)
 54. Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України: монографія. Львів, 2017.
 55. Сасевич О. М. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/144287-sudoviy-kontrol-yak-mekhanizm-pidvischennya-efektivnosti-sudovikh-rishen>
 56. Складові права на доступ до суду в прецедентах ЄСПЛ. URL: <https://zib.com.ua/ua/130152.html>
 57. Спільний висновок N588/2010 щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», ухвалений Венеціанською комісією на 84-му пленарному засіданні (Венеція, 15–16 жовтня 2010 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
 58. Суддя апеляційного суду Лісабонського суддівського округу, колишній голова кабінету віце-президента Вищої ради судівництва Португалії, колишній член Вищої ради судівництва Португалії Жузе Мануель Дуро Матеус Кордозо Матеріали семінару «Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні», організованого Вищою радою правосуддя за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя» 25 травня 2017 року у місті Києві.
 59. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/Titko_2010.pdf
 60. Толочко А. Н. Роль мотивировки в обеспечении законности, обоснованности и справедливости актов социалистического правосудия, выносимых судом первой инстанции по уголовным делам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харьков, 1985. С. 36.
 61. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
 62. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: навч. посіб.: у 3 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 42, 77–78, 293–295.
 63. Bundesbeamtengesetz (BBG), Ausfertigungsdatum: 05.02.2009. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bbg_2009/gesamt.pdf; Gesetz zur Regelung des Statusrechts der Beamtinnen und Beamten in den Ländern (Beamtenstatusgesetz — BeamStG), Ausfertigungsdatum: 17.06.2008. URL: <http://www.gesetze-iminternet.de/bundesrecht/beamstg/gesamt.pdf>

64. Code of ethics of the judges of the Republic of Lithuania, adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006. URL: <http://www.judicialethics.umontreal.ca/en/>
65. Constituição da República Portuguesa, de 2 de Abril de 1976. URL: <http://www.tribunaconstitucional.pt/tc/crp.html>.
66. Constitution du 4 octobre 1958 (JORF N° 0238 du 5 octobre 1958, page 9151). URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/Droitfrançais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958>
67. Documents of the Consultative Council of European Judges = Документи Консультативної ради європейських суддів / упоряд. А. О. Кавакін. 3-ге вид., допов. Київ: Видавничий Дім «Ратіо Дециденді», 2020. URL: <https://rm.coe.int/3-edition-docs-ccej-final/1680a06e89>
68. Estatuto dos Magistrados Judiciais Lei n.º 21/85, de 30 de Julho. URL: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=5&tabela=leis
69. Judicial Independence in Transition / ed.: A. Seibert-Fohr, L. D. Muller, D. Zimmermann, E. K. Schmidt, S. Klatte. Springer Science & Business Media, 2012. P. 88
70. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994 m. gegužės 31 d. Nr. I480 Vilnius. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_
71. Loi organique n° 94–100 du 5 février 1994 sur le Conseil supérieur de la magistrature. URL: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte>
72. Ordonnance N° 58–1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte>.
73. Regulamento das Inspeções Judiciais, aprovado na sessão plenária do Conselho Superior da Magistratura de 19 de Dezembro de 2002. URL: <https://www.csm.org.pt/ficheiros/legislacao/regulamento-inspeccoesjudiciais.pdf>
74. The Law on Courts of the Republic of Lithuania. URL: <http://www.teismai.lt/en/courts/>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Сімонишина Жанна Василівна
Рибалко Володимир Орестович**

**ПІДСТАВИ
ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
СУДДІВ**

**Практичний посібник
для дисциплінарних інспекторів**

Комп'ютерне верстання *Геннадія Кундельського*

Здано у видавництво 12.05.2023. Підписано до друку 26.05.2023
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 8,60. Обл.-вид. арк. 6,65
Наклад 300 прим.

Видавець Вікторія Кундельська
*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7454 від 21.09.2021 р.*

79037, Львів, вул. Студинського, 4
тел. +38 098 44 92 543, +38 050 73 42 330
e-mail: kundelskaviktoria6859@gmail.com